

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย
Network management of the local museum in Loei province

โดย

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนฺโน

ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ

นางสาวสุภาญดา เทนอิสสระ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760132

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย
Network management of the local museum in Loei province

โดย

พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน

ดร.ธีระวัฒน์ แสสนคำ

นางสาวสุภาญดา เทนอิสสระ

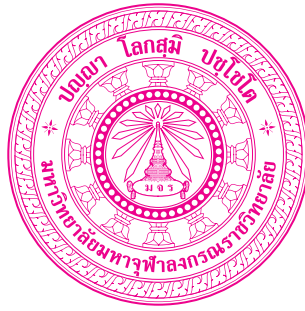
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760132

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Network management of the local museum in Loei province

by

PhramahaSomsak Satisompanno

Dr. Teerawatt Sankom

Mrs.Sukanda Tanissara

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Loei Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760132

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย :	การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย
ผู้วิจัย :	พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน, ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ, นางสาวสุภาวดี เทนอิสสระ
ส่วนงาน :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปีงบประมาณ :	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาและการบรรยาย ดังนี้

จากการศึกษาพบว่า พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยจำนวน ๑๕ แห่ง ได้มีบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ คือ การสื่อความเข้าใจในเอกลักษณ์และความรู้สึกผูกพันว่าเป็นของสถานที่หรือสังคมนั้น ๆ ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงมากมายทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะก่อให้เกิดความเจ็บปวดในความรู้สึก พิพิธภัณฑท์สถานสามารถเสริมสร้างความรู้สึที่ดีและมีคุณค่าในการเชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบัน บทบาทของพิพิธภัณฑท์ต่อสังคมในมุมกว้าง รวมถึงประโยชน์ที่จะพึงมีต่อชุมชนที่พิพิธภัณฑท์ตั้งอยู่ที่สำคัญมี ๓ ประการ คือ ๑. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม บทบาททางเศรษฐกิจ และ บทบาททางการเมือง

การบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย อาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นขึ้น ซึ่งมีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ ๑. กระบวนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ๒. การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย ตั้งคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่าย และ ๓. แนวทางการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย การกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่าย การกำหนดพันธกิจ การทำงานของเครือข่าย การกำหนดกิจกรรมของเครือข่าย และการประสานงานของเครือข่าย

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย พบว่า ในปัจจุบันเครือข่ายถือว่ามีความสำคัญต่อการบริหารจัดการ เพราะเครือข่ายเป็นการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการรวมพลัง จนสามารถดำรง

ตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด จึงสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของ
เครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน ดังนี้ ๑. การพัฒนาด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้
๒. การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ ๓. การพัฒนาด้านของที่ระลึกและสิ่งอำนวยความสะดวก และ
๔. การพัฒนาด้านการบริการนำชมพิพิธภัณฑ์

Research Title : Network management of the local museum
In Loei province.

Researchers : PhramahaSomsak Satisompanno,
Dr. Teerawatt Sankom and
Mrs.Sukanda Tan-issara

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Loei Buddhist College

Fiscal Year : 2560 / 2017

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of the research, titled “Management of Loei Local Museum Networks,” were to study roles and duties on creation of knowledge bases of local museums in Loei province, to study management of Loei local museum networks, and to analyze relationship between local museum networks and community development in Loei province. This was the qualitative research, engaged in the documentary analysis, the in-depth interview and the focus group discussion; the collected data were analyzed in description.

Apart from the study, roles and duties of fifteen local museums in Loei province were to communicate the people’s knowledge and understanding of identity and attachment to places and societies. In the case of cultural changes that often gave rise to the people’s emotional pains, museums were capable to strengthen good emotions, which were valuable to link between the past and the present. There were three important roles of museums on societies, including benefits to societies where museums were located, namely, social and cultural, economic, and political.

The management of Loei local museum networks was depended upon coordination and cooperation from all involved sectors; as a result, there was a cooperation network of local museums, of which processes were the following: (1) the networking process of Loei local museums consisted of cooperation of involved sectors, meeting of involved sectors, and selection of community network ad hoc committee, (2) the management of Loei local museum networks consisted of establishment of Loei local museum network ad hoc committee, and the definition of roles and duties for network ad hoc committee, and (3) work guidelines for Loei local museum networks consisted of setting of the network’s work policies, work missions, activities and coordination.

The relationship of local museum networks and community development in Loei province was found that the networks were currently significant for management because a network was a systematic formation of coordination, which depended upon each other and led to harmony until the network still remained and developed to the future infinitely. In summary, the relationship between local museum networks and community development was concluded as follows: (1) development of learning-support activities, development of public relations (PR), development of souvenirs and accommodation, and (4) development of museum tour services.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ซึ่งคณะผู้วิจัยขอเวยนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุดม ที่ปรึกษาโครงการ ที่เป็นผู้ให้คำปรึกษางานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

๒. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย โดยพระสิริรัตนเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ได้อนุญาตให้คณะผู้วิจัยสามารถปฏิบัติงานและเก็บข้อมูลวิจัยในเวลาราชการได้ ตลอดจนคณาจารย์และเจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์เลย ที่อำนวยความสะดวกในระหว่างการทำวิจัย

๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร พรหมโคตร ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลในการทำวิจัย โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

๔. ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ผู้ทรงคุณวุฒิ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน และเจ้าหน้าที่ หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัย จนทำให้เนื้อหาออกมามีอย่างสมบูรณ์

๕. วัฒนธรรมจังหวัดเลย เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย เจ้าหน้าที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

๖. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุง งานวิจัยนี้ให้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

๗. ทีมงานผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนามที่ทำหน้าที่ในการช่วยสัมภาษณ์ จัดกิจกรรมและปฏิบัติงานในภาคสนาม จนทำให้ได้ข้อมูล ขั้นตอนสำหรับการทำวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

จึงขอเจริญพรขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน และคณะ

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๕ กรอบแนวความคิดของการวิจัย.....	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์.....	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน.....	๑๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ.....	๓๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น.....	๓๙
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐกับการก่อตัวของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น.....	๔๒
๒.๖ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย.....	๔๕
๒.๗ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๒
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๕๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๘
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๕๙
๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย.....	๕๙
๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๖๐
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๖๑
๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ.....	๖๑
๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ.....	๖๒
๓.๓.๓ การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ.....	๖๓

สารบัญ (ต่อ)

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๔
๓.๔.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร.....	๖๔
๓.๔.๒ การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๖๔
๓.๔.๓ การสนทนากลุ่มเฉพาะ.....	๖๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๕
๓.๕.๑ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร.....	๖๕
๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๖๕
๓.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ.....	๖๖
๓.๕.๔ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัย.....	๖๖
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๖๖
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๗๐
๔.๑ บทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในจังหวัดเลย.....	๗๐
๔.๑.๑ องค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๗๐
๔.๑.๒ บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น.....	๑๐๓
๔.๒ กระบวนการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๑๐๗
๔.๒.๑ กระบวนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๑๐๗
๔.๒.๒ การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๑๐๘
๔.๒.๓ แนวทางการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๑๑๐
๔.๓ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย.....	๑๑๒
๔.๓.๑ วิเคราะห์บทบาทของพิพิธภัณฑ์ต่อการพัฒนาชุมชน.....	๑๑๒
๔.๓.๒ วิเคราะห์สภาพปัญหาพิพิธภัณฑ์ต่อการพัฒนาชุมชน.....	๑๑๔
๔.๓.๓ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย.....	๑๑๕
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๑๙
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๒๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๒
๕.๑.๑ องค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๑๒๒
๕.๑.๒ กระบวนการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๑๒๙
๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย.....	๑๓๒

สารบัญ (ต่อ)

๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๓๓
๕.๒.๑	อภิปรายผลบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๑๓๓
๕.๒.๒	อภิปรายผลการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๑๓๔
๕.๒.๓	อภิปรายผลความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย.....	๑๓๕
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๖
๕.๓.๑	ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ.....	๑๓๖
๕.๓.๒	ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	๑๖๖
	บรรณานุกรม.....	๑๓๘
	ภาคผนวก.....	๑๔๒
	ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย.....	๑๔๓
	ภาคผนวก ข หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูล.....	๑๕๐
	ภาคผนวก ค รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๕๓
	ภาคผนวก ง การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๕
	ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย.....	๑๕๘
	ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๖๐
	ประวัติผู้วิจัย.....	๑๖๕

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖
๒.๑ ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย.....	๕๐
๓.๑ ตารางแสดงวิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๗
๓.๒ รายชื่อคณะกรรมการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย.....	๑๐๙
๔.๑ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๒๑

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๔.๑ อาคารพิพิธภัณฑ์ผีตาโขน.....	๗๑
๔.๒ การละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวง.....	๗๒
๔.๓ อาคารพิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเลย.....	๗๓
๔.๔ นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์.....	๗๔
๔.๕ บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ.....	๗๖
๔.๖ ยุงข้าวของชาวไทดำ.....	๗๖
๔.๗ อาคารพิพิธภัณฑ์.....	๗๗
๔.๘ อาคารพิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทโชติ.....	๗๘
๔.๙ นิทรรศการภายในอาคาร.....	๗๙
๔.๑๐ อาคารหอพิพิธภัณฑ์ภายในวัด.....	๘๐
๔.๑๑ นิทรรศการภายในอาคารหอพิพิธภัณฑ์.....	๘๑
๔.๑๒ เจดีย์พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ชอบ ฐานสโม.....	๘๒
๔.๑๓ รูปหล่อหลวงปู่ชอบภายในพิพิธภัณฑ์.....	๘๓
๔.๑๔ เจดีย์พิพิธภัณฑ์หลวงปู่หลุย จันทสาโร.....	๘๔
๔.๑๕ รูปหล่อหลวงปู่หลุย จันทสาโร.....	๘๕
๔.๑๖ เจดีย์พิพิธภัณฑ์ หลวงปู่คำดี ปภาโส.....	๘๖
๔.๑๗ เจดีย์ธรรมหลวงปู่คำดี ปภาโส.....	๘๗
๔.๑๘ เจดีย์พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนโก.....	๘๘
๔.๑๙ นิทรรศการภายในเจดีย์.....	๘๙
๔.๒๐ หอพระแก้วอาสา.....	๙๐
๔.๒๑ นิทรรศการภายในหอพิพิธภัณฑ์.....	๙๑
๔.๒๒ อาคารศูนย์ศิลปสรีร.....	๙๒
๔.๒๓ นิทรรศการภายในอาคารศูนย์ศิลปสรีร.....	๙๓
๔.๒๔ นิทรรศการภายในห้องพิพิธภัณฑ์.....	๙๔
๔.๒๕ ห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย.....	๙๖
๔.๒๖ นิทรรศการภายใน.....	๙๗
๔.๒๗ นิทรรศการภายใน.....	๙๗
๔.๒๘ นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์.....	๙๘
๔.๒๙ เจดีย์วัดศรีภูมิ.....	๙๙
๔.๓๐ พระเจ้าใหญ่วัดศรีภูมิ.....	๑๐๐
๔.๓๑ ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีผิชนน้ำ.....	๑๐๑
๔.๓๒ การเล่นผิชนน้ำ.....	๑๐๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสไว้ในคราวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ เกี่ยวกับความจำเป็นที่ประเทศชาติและชุมชนจะต้องมี “พิพิธภัณฑสถาน” ในฐานะที่เป็นสถานที่เก็บรักษาและจัดแสดงทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา แสดงความเป็นมาของชาติส่วนรวม เพราะถ้าไม่มีที่เก็บที่เป็นกิจลักษณะเฉพาะที่เฉพาะแหล่งก็เห็นว่าการซื้อขายวัตถุโบราณส่งออกไปต่างประเทศเสียหาย อีกหน้อยเราก็ต้องไปชมหรือไปศึกษาของเราที่ต่างประเทศ มีข้อความที่ทรงเป็นห่วงและย้ำถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานว่า

..... ก็คงเป็นเรื่องที่น่าเศร้าและน่าอับอายมาก เราจึงควรชวนช่วยและช่วยกันหาทางรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของเรา และจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาไว้จะเป็นการดีที่สุด...^๑

ความในพระกระแสพระราชดำรัสที่อันเชิญมาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในพระราชหฤทัยว่าพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งจำเป็นไม่แต่เฉพาะในระดับประเทศเท่านั้น หากแต่พิจารณาให้ถ่องแท้ก็จะเห็นว่าพิพิธภัณฑสถานเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับสังคมในทุกระดับ เพราะในแต่ละสังคมแต่ละกลุ่มคนต่างก็มีโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุซึ่งเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมทั้งที่มีสภาพเป็น มรดก และเป็น วัตถุทางวัฒนธรรมร่วมสมัยยังใช้ประโยชน์ อยู่มากมาย พระองค์ท่านทรงชี้ว่าวัตถุทั้งหลายเหล่านั้นมีประโยชน์ในทางการศึกษาและเป็นวัตถุพยานแสดงความเป็นมาของสังคมระดับนั้นๆ ผู้คนและสมาชิกของสังคมหรือชุมชนนั้นๆ ก็ควรจะต้องชวนช่วยกันรวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุเอามาเก็บรักษาและจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานที่ช่วยกันสร้างขึ้นมา ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมและชุมชนนั้นๆ ในระยะยาว

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนที่เก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในอดีต เป็นความเจริญของชุมชนในที่ กลุ่มแม่น้ำสายต่าง ๆ มีแม่น้ำที่สำคัญอยู่ ๓ สาย คือ แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล และแม่น้ำชี ประชาชนอีสานได้อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีอายุกว่าหนึ่งหมื่นปี ซึ่งสันนิษฐานได้จากเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทหินที่พบอยู่ทั่วไปบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงและแม่น้ำสายสำคัญๆ ในดินแดนแถบนี้ ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นัก

^๑ สายันต์ ไพรชาญจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๙.

ภูมิศาสตร์ ได้แบ่งพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนที่เป็นบริเวณแอ่งสกลนคร อันได้แก่ สกลนคร หนองคาย อุดรธานี นครพนม และเลย กับส่วนที่อยู่บริเวณแอ่งโคราช ซึ่งประกอบด้วย กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ยโสธร ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ชัยภูมิและ นครราชสีมา สำหรับจังหวัดเลยในปัจจุบัน ชาวอีสานโดยทั่วไปเรียกจังหวัดนี้ว่า “เมืองเลย” จังหวัดเลยตั้งอยู่ที่เส้นละติจูด ๑๗ องศา ๒๗ ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ ๑๐๔ องศา ๔๗ ลิปดาตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๑๔๐,๐๐๐ ไร่ ตั้งอยู่เหนือสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๕๒๐ กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ (ตามเส้นทางกรุงเทพฯ-ชัยภูมิ-เลย) ที่ตั้งของจังหวัดเลยอยู่ในแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ จังหวัดเลยมีพื้นที่ประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๑๔๐,๐๐๐ ไร่ จัดเป็นจังหวัดขนาดกลาง ลักษณะรูปร่างของจังหวัดเลยคล้ายกับกระทะใบบัว ปัจจุบันที่ตั้งของจังหวัดนับเป็นศูนย์กลางคมนาคมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคเหนือติดต่อกับจังหวัด พิษณุโลก อุตรดิตถ์ เชียงราย ลำพูนและเชียงใหม่จึงเรียกว่าจังหวัดนี้เป็นประตูสู่ล้านนา และในอนาคตคงจะเป็นประตูสู่ล้านช้างด้วย เพราะขณะนี้มีการสร้างสะพานไทย-ลาวข้ามแม่น้ำเหืองระหว่างอำเภอท่าลี่กับเมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี ระยะทางจากเลยสู่ล้านช้างมีความยาว ๓๕๐ กิโลเมตร^๒

ประเทศไทยเป็นบ้านของพิพิธภัณฑ์ที่หลากหลายจำนวนกว่า ๑,๐๐๐ แห่ง ทั้งของชุมชน วัด เอกชน ราชการ ฯลฯ เพื่อให้สังคมได้รู้จักและเรียนรู้เรื่องราวของพิพิธภัณฑ์มากยิ่งขึ้น ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์พยายามรวบรวมและนำเสนอข้อมูลพิพิธภัณฑ์จากทั่วประเทศ^๓ การจัดพิพิธภัณฑ์ไม่ใช่ของใหม่ในประเทศไทย เพราะปัจจุบันมีพิพิธภัณฑ์มากมายหลายแห่งทุกภูมิภาค ทั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น แต่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งใหม่ ไม่เหมือนพิพิธภัณฑ์เหล่านั้น หลายคนอาจจะคัดค้านว่าพิพิธภัณฑ์ตามท้องถิ่นก็มีอย่างมากมายอยู่แล้ว จะไม่เรียกว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้อย่างไร บรรดาพิพิธภัณฑ์เหล่านั้นแสดงหรือให้อะไรที่ทำให้เห็นว่าเป็นความรู้เฉพาะถิ่นนั้นบ้าง เพราะประเพณีการจัดพิพิธภัณฑ์ทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด และท้องถิ่นที่เป็นอยู่ขณะนี้คือการนำเอา บรรดาโบราณวัตถุจัดแสดง ถ้าในระดับชาติ โบราณวัตถุส่วนใหญ่ก็เป็นศิลปวัตถุที่มีคุณค่าราคาแพง มีความเก่าแก่ เพราะมุ่งที่จะแสดงความเก่าแก่และความรุ่งเรืองของชาติเป็นสำคัญ การจัดพิพิธภัณฑ์แบบนี้มุ่งในรูปแบบของการจัดแสดง มีดีก็อาคารที่หรูหราราคาแพง แต่ของที่นำมาแสดงนั้นซ้ำซ้อนกันมากมายจนน่าเบื่อเพราะดูแล้วก็สวยงามเก่าแก่ซ้ำๆกัน หารู้ไปถึงความหมาย ความสำคัญของ วัฒนธรรมของกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของโบราณวัตถุเหล่านั้นไม่^๔

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง พิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งขึ้นในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ โดยอาจเป็นการจัดตั้งและบริหารจัดการโดยองค์กรของรัฐในท้องถิ่น หรือ โดยชุมชน หรือเป็นความร่วมมือระหว่าง

^๒ กรมศิลปากร, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเลย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

^๓ ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/> [๑ สิงหาคม ๒๕๕๘].

^๔ ศรีศักร วัลลิโภดม, พิพิธภัณฑ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

องค์กรรัฐกับชุมชน หรือ โดยบุคคล เช่น เจ้าอาวาสวัด นักสะสมในท้องถิ่น เป็นต้น ลักษณะงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์สถานทั่ว ๆ ไป คือ ๑. เก็บรักษาวัตถุทางวัฒนธรรม หรือ ตัวอย่างธรรมชาติ ๒. บันทึกหลักฐานวัตถุต่าง ๆ ที่เก็บรักษาไว้ ๓. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวัตถุในพิพิธภัณฑ์ ๔. จัดแสดงวัตถุ และ นิทรรศการเพื่อถ่ายทอดความรู้ ๕. จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ โดยทั่วไปพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีบทบาทเก็บรวบรวมวัตถุทางวัฒนธรรมที่ผลิตในท้องถิ่นในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่กำลังจะสูญหายไป และ จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น เช่น พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ช่วงประวัติศาสตร์ที่รุ่งเรืองของท้องถิ่น เรื่องราวของบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ผลผลิตที่โดดเด่นของชุมชน ฯลฯ ในท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ มักนำเสนอลักษณะประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน หรือ มีกิจกรรมสาธิตการใช้งานเครื่องมือเครื่องใช้ที่ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว การสาธิตงานหัตถกรรม การจำลองงานประเพณี เป็นต้น หน้าที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ การรักษามรดกของท้องถิ่น และเป็นแหล่งการเรียนรู้และศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการ นักเรียน นักศึกษาจากสถานศึกษา และ ประชาชนทั่วไป ทั้งในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่น รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของชุมชน อีกด้วย

ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้เติบโตและเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่องในหลายประเทศทั่วโลก รวมถึงในประเทศไทย แต่ที่ผ่านมาเป็นการเพิ่มในเชิงปริมาณ การพัฒนาประสิทธิภาพตามรูปแบบงานพิพิธภัณฑ์ยังคงมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาหลายประการ ดังนี้ ๑. ผู้ก่อตั้งขาดความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในงานพิพิธภัณฑ์ ทำให้ขาดการวางแผนการดำเนินงานในระยะยาวที่ชัดเจน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งเกิดขึ้นโดยคณะกรรมการ ที่มีเพียงงบประมาณในการก่อสร้างอาคารและจัดแสดงนิทรรศการ แต่เมื่อเปิดให้บริการแล้ว ไม่มีหน่วยงานดูแลอย่างจริงจัง ไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานที่เพียงพอและต่อเนื่อง และไม่มีแผนการพัฒนาใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์ให้คุ้มค่ากับงบประมาณที่ลงไป ๒. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นส่วนใหญ่ ทำหน้าที่เพียงแค่การเก็บรักษาวัตถุของท้องถิ่น ในลักษณะเป็นตู้เก็บของ การศึกษาค้นคว้าความรู้จากวัตถุเพื่อสื่อสารเรื่องราวของท้องถิ่นยังมีน้อยมาก ๓. การเสื่อมสภาพของวัตถุในพิพิธภัณฑ์ อันเนื่องมาจากขาดความรู้ในการดูแล รักษาอย่างเหมาะสม และ ขาดบุคลากรที่ทำหน้าที่ดูแลอย่างสม่ำเสมอ ๔. พิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นส่วนใหญ่ ขาดบุคลากรที่จะทำหน้าที่ ที่จำเป็นตาม ลักษณะงานพิพิธภัณฑ์ เช่น นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นต้น ทำให้พิพิธภัณฑ์ ขาดการพัฒนาที่น่าสนใจ และขาดพลังที่จะขับเคลื่อนให้งานพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ หรือ แหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่น ๕. การเปิดให้บริการไม่ต่อเนื่อง ทำให้การใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์มีจำกัด ๖. การสนับสนุนด้านการดำเนินงานจากองค์กรของรัฐยังมีไม่มาก อันอาจมีสาเหตุมา จากการมองไม่เห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น และระเบียบทางราชการยังไม่เปิดโอกาสให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบางลักษณะของประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลได้ ๗. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้เข้ามาช่วยงานพิพิธภัณฑ์ ในลักษณะ อาสาสมัครพิพิธภัณฑ์ ยังมีไม่มาก ในบางแห่งที่มี อาสาสมัครแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องการจัดสรรเวลาทำงาน และยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครเพื่อทำงานที่จำเป็น

ของพิพิธภัณฑ์ได้ ๘. ทศนคติของคนไทยต่องานพิพิธภัณฑ์ ที่มองเป็นเพียงสถานที่เก็บรักษาของเก่า ไม่มีกิจกรรมที่ทำให้มีชีวิตชีวา การเข้าชมจึงมีน้อย ในขณะที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หลายแห่งได้พัฒนา กิจกรรมขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นที่ใช้เวลาว่างของคนในชุมชน เพื่อหาความรู้ และ พบปะกับผู้ที่ สนใจในเรื่องเดียวกัน ปัญหาข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาที่พบในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่น ยังมีปัญหาอื่น ๆ ในรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละแห่ง จากปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว แล้ว พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งได้เรียนรู้และพัฒนาการจัดการในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นเพื่อทำให้ พิพิธภัณฑ์ดำรงอยู่ได้และเกิดประโยชน์ต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยการตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการ พิพิธภัณฑ์ ทั้งในระยะเริ่มก่อตั้ง และช่วงเปิดบริการแล้วอย่างเป็นระบบ โดยมีคณะกรรมการที่มาจาก ภาคส่วนต่าง ๆ ของชุมชน^๕

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นต่อการจัดการเครือข่าย พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ก่อนที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนที่ ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยจะได้นำผลการวิจัย ไปใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนใน ท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์พิพิธภัณฑ์ที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติ แบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นใน จังหวัดเลย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนใน จังหวัดเลย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งมีขอบเขตดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัด เลย การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่าย พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย

^๕ ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง, ปัญหาของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.academia.edu/๓๗๕๔๘๘๓> [๒ สิงหาคม ๒๕๕๘].

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๒๐ รูป/คน โดยการใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) ได้แก่ เจ้าของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย จำนวน ๕ รูป/คน ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานราชการ จำนวน ๕ ท่าน

และการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๒๐ รูป/คน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานราชการจำนวน ๕ ท่าน ตัวแทนจากพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย จำนวน ๑๕ รูป/คน

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ในงานวิจัยนี้ได้ทำการสำรวจและศึกษาแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย จำนวน ๑๕ แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิดาโขน), พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, พิพิธภัณฑสถานประภัสร์จันทโชติ, ศูนย์พิพิธภัณฑสถานตำบลชัยพฤกษ์ วัดศรีสัตตนาคน, พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ชอบ ฐานสโม วัดป่าสัมมานุสรณ์, เจดีพิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หลุย จันทสาโร วัดถ้ำผาบิ้ง, พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่คำดีปภาโส วัดถ้ำผาปู่, พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโม วัดโนนสว่าง, หอพิพิธภัณฑสถานพระแก้วอาสา, ศูนย์ศิลปะสิรินธร, พิพิธภัณฑสถานแหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว, และห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนภูหลวงวิทยา

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิจัย ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๙ ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

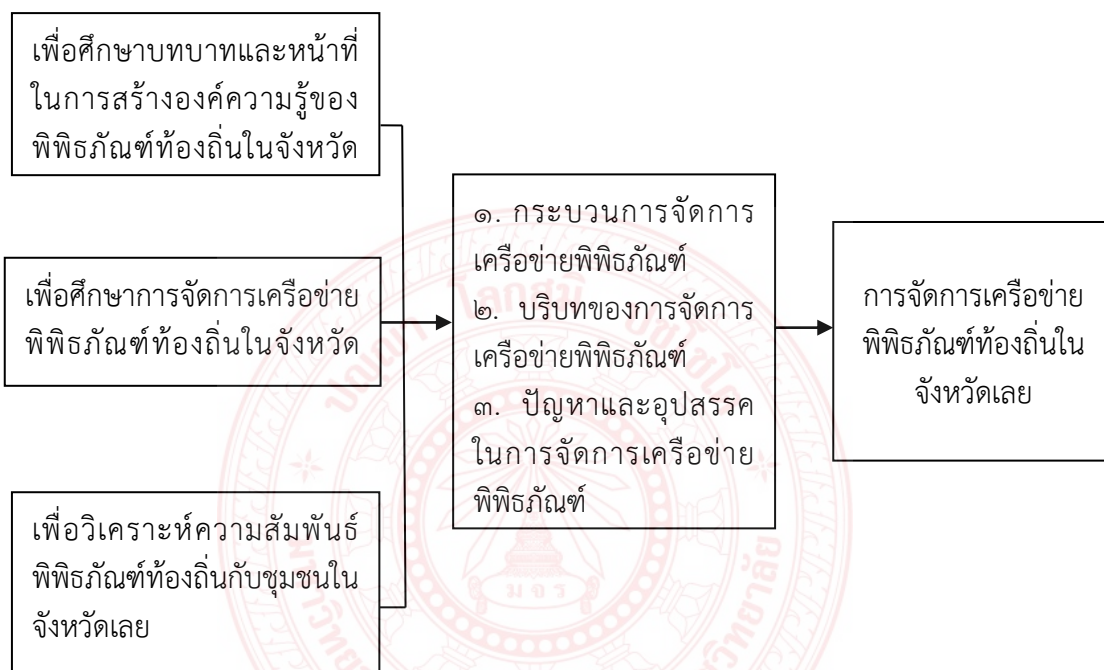
๑.๔.๑ การจัดการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและเรื่องราวต่างๆ ในอดีตเพื่อจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม รวมถึงการดูแลและจัดทรัพยากรในเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลยให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

๑.๔.๒ เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับหน่วยงานต่างๆทั้งที่เป็นราชการและไม่เป็นราชการ รวมทั้งพิพิธภัณฑสถานและหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลัง จนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

๑.๔.๓ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น หมายถึง ที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งของต่างๆ สถานที่มุ่งให้บริการทางด้านการศึกษา และความเพลิดเพลินแก่ประชาชนทั่วไปในเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และ

สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา ศิลปะพื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

๑.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนผังที่ ๑.๑ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

๑.๖ ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๑.๖.๒ ได้องค์ความรู้ด้านความสัมพันธ์ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับชุมชนในจังหวัดเลย

๑.๖.๓ ได้องค์ความรู้ถึงบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๑.๖.๔ นำผลการวิจัยเสนอเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปสร้างเครือข่ายและศูนย์กลางการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” เนื้อหาในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดต่างๆ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐกับการก่อตัวของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- ๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย
- ๒.๗ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์

๒.๑.๑ ความหมายและคำจำกัดความของพิพิธภัณฑ์

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ^๑ (International Council of Museums) หรือ ICOM ได้ให้คำจำกัดความของพิพิธภัณฑ์ไว้ว่า

พิพิธภัณฑ์ หรือ Museum เป็นสถาบันถาวรที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่แสวงหาผลกำไร เพื่อให้บริการแก่สังคมและเพื่อพัฒนาสังคม และเปิดโอกาสให้สาธารณชนเข้าใช้บริการ โดยพิพิธภัณฑ์ ทำหน้าที่ในการรวบรวม สงวนรักษา สื่อสารเนื้อหา และจัดแสดงนิทรรศการ เพื่อวัตถุประสงค์ ในการค้นคว้า การศึกษาวิจัย สันทนาการ วัตถุทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อม^๒

นิคม มุสิกคามะ^๓ กล่าวว่า “พิพิธภัณฑ์สถาน คือ สถาบันที่ตั้งขึ้นเพื่อ รวบรวม สงวนรักษา และจัดแสดงวัตถุอันมีความสำคัญทางวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ ในการศึกษาและความเพลิดเพลิน โดยรวมถึงหอศิลป์ อนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์ สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ สวนอุทยาน สถานที่เลี้ยงสัตว์น้ำและสถานที่อื่นๆที่จัดแสดงสิ่งมีชีวิต”

^๑ สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ หรือ ICOM เป็นสถาบันที่องค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO ได้สนับสนุนให้จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ เพื่อใช้เป็นศูนย์กลาง การแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูลต่างๆ ระหว่างผู้ดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ทั่วโลก, หน้า ๒๓๙.

^๒ ICOM, Running a Museum : Practical Handbook. (Paris : ICOM,1994), p. 239.

^๓ นิคม มุสิกคามะ, คู่มือการปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรมศิลปากร. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓.

๒.๑.๒ ประเภทของพิพิธภัณฑ์

สภาการพิพิธภัณฑ์สถานระหว่างชาติ หรือ ICOM ได้จำแนกประเภทของพิพิธภัณฑ์ออกเป็นสาขาต่างๆ ๙ สาขา ดังนี้

๑. พิพิธภัณฑ์สถานทางศิลปะ (Museum of Arts) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อ เป็นแหล่งรวบรวมผลงานทางศิลปะ

๒. พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะร่วมสมัย (Gallery of Contemporary Arts) เป็นพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะสมัยใหม่ ทำหน้าที่รวบรวมศิลปะร่วมสมัย

๓. พิพิธภัณฑ์สถานทางธรรมชาติวิทยา (Natural History Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ได้พัฒนามาจากการรวบรวมวัตถุในแบบต่าง ๆ เช่น ธรณีวิทยา พฤกษศาสตร์ สัตวศาสตร์ มานุษยวิทยา ฯลฯ

๔. พิพิธภัณฑ์สถานทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกล (Museum of Science and Technology) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่แสดงเรื่องราวการคิดค้นเกี่ยวกับการหาเครื่องผ่อนแรง และการวิเคราะห์เรื่องราวของจักรวาลอันกว้างใหญ่ วงการพิพิธภัณฑ์สถานเรียกพิพิธภัณฑ์สถานชนิดนี้ว่า “พิพิธภัณฑ์สถานทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกล”

๕. พิพิธภัณฑ์สถานทางมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา (Museum of Anthropology and Ethnology) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีขอบเขตกว้างขวาง มีวัตถุประสงค์ที่จะให้ มนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์ได้เข้าใจในวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ซึ่งประกอบด้วย

๑) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological Museum)

๒) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะพื้นเมือง (Folk Arts Museum)

๓) พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้ง (Open Air Museum)

๖. พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี (Museum of History and Archaeology) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เป็นแหล่งแสดงเรื่องราวความเป็นมาของมนุษย์ในอดีตทาง สภาการพิพิธภัณฑ์สถานระหว่างชาติถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่สร้างความเข้าใจทาง สังคมมนุษย์ที่สำคัญยิ่งแยกออกเป็น ๓ ประเภทย่อยได้ดังนี้

๑) พิพิธภัณฑ์สถานประจำเมืองหรือท้องถิ่น (Regional Museum/City Museum)

๒) พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์ (Historical Museum)

๓) พิพิธภัณฑ์สถานประจำโบราณสถาน (Site Museum)

๗. พิพิธภัณฑ์สถานประจำเมืองหรือท้องถิ่น (Regional Museum - City Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่แสดงเรื่องราวของท้องถิ่น

๘. พิพิธภัณฑ์สถานแบบพิเศษ (Specialized Museum) พิพิธภัณฑ์ประเภทนี้ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น ศิลปะประยุกต์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการศึกษา ด้านสังคมต่างๆ

๙. พิพิธภัณฑ์สถานของมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา (University Museum) พิพิธภัณฑ์ประเภทนี้ จัดตั้งขึ้นโดยสถาบันการศึกษา มีวัตถุประสงค์เฉพาะตามความต้องการ ของ

สถาบันการศึกษานั้นๆ แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อความชัดเจนทางด้านสถานภาพว่าองค์กร หรือสถาบันใดมีคุณสมบัติของ “พิพิธภัณฑ์” หรือไม่ ดังนั้นสภาการพิพิธภัณฑ์สถานระหว่างชาติ ได้อธิบายเงื่อนไข และจำแนก “สถาบัน” ต่าง ๆ ที่มีคุณสมบัติของพิพิธภัณฑ์ไว้อีก ๙ ข้อ^๔ ดังนี้

๑. แหล่งและอนุสรณ์สถานทางธรรมชาติ โบราณคดี และชาติพันธุ์วรรณา แหล่ง และอนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเก็บรวบรวม สงวนรักษา และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ วัตถุอันเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ สถาบันที่รวบรวมและจัดแสดงตัวอย่างของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ เช่น สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ศาสตร์ สถานที่แสดงสัตว์น้ำ และศูนย์ศึกษาพันธุ์พืชและสัตว์

๒. ศูนย์วิทยาศาสตร์และห้องฟ้าจำลอง

๓. หอศิลป์ ที่จัดแสดงงานโดยไม่แสวงหากำไร

๔. สถานที่ตามธรรมชาติซึ่งเป็นที่สงวน

๕. องค์กรพิพิธภัณฑ์ทั้งในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับ ท้องถิ่น กระทรวง กรม หรือหน่วยงานเอกชนใดก็ตามทั้งที่มีส่วนในการรับผิดชอบพิพิธภัณฑ์ หรือมีคุณสมบัติตามข้อกำหนด

๖. สถาบัน หรือองค์กร ซึ่งไม่แสวงหากำไร ที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ การ ค้นคว้าวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดทำเอกสารวิชาการ และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์และวิชาพิพิธภัณฑ์วิทยา

๗. ศูนย์วัฒนธรรม และนิติบุคคลอื่น ๆ ที่ดำเนินการด้านการอนุรักษ์ การสืบสาน และการบริหารจัดการทรัพยากรอันเป็นมรดกที่จับต้องได้และมรดกที่จับต้องไม่ได้ (มรดก ที่มีชีวิต และกิจกรรมที่สร้างสรรค์โดยเทคโนโลยีดิจิทัล)

๘. สถาบันใด ๆ อย่างเช่น สภาบริหาร ซึ่งหลังจากการร้องขอคำวินิจฉัยจากคณะ กรรมการที่ปรึกษาแล้ว ได้รับการพิจารณาว่ามีคุณสมบัติบางส่วนหรือทั้งหมดของพิพิธภัณฑ์ หรือมีส่วนในการสนับสนุนพิพิธภัณฑ์และบุคลากรที่ทำงานด้านพิพิธภัณฑ์เป็นอาชีพตลอดจน การสนับสนุนงานวิจัย การศึกษา หรือการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์

๙. การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ต้องมีการคำนึงถึงหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ (Museum Functions) ซึ่งในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ได้กลายมาเป็นสถาบันของประชาชน ที่มีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนและให้บริการแก่ชุมชนทุกกลุ่มคน เพราะพิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่ให้ทั้งความรู้ ความสนุกเพลิดเพลินและความบันเทิงใจ อีกทั้งบทบาทของพิพิธภัณฑ์มีความโดดเด่นขึ้นมาอย่าง ชัดเจนในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญเพื่อการศึกษาของระบบอีกด้วย

Douglas A, Allan (อ้างถึงใน จิรา จงกล, ๒๕๓๒) ได้เขียนบรรยายเรื่อง The museum and its functions ไว้ในบทความหนึ่งของหนังสือ The Organization of Museums : Practical

^๔ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ฯ, ๒๕๔๗), หน้า ๕-๖.

Advice ซึ่งองค์การ UNESCO ได้ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ โดย Douglas ได้จำแนกหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ไว้ดังนี้^{๕๔}

๑. การรวบรวมวัตถุ (Collecting) คือ การรวบรวมวัตถุ ถ้าไม่มีการรวบรวมวัตถุก็ไม่เกิด เป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นได้ การรวบรวมสะสมสิ่งของเป็นนิสัยของมนุษย์มาตั้งแต่ดั้งเดิมรู้จัก สะสมอาหารอาวุธ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม และมีพัฒนาการเป็นลำดับ โดยสามารถจำแนกการรวบรวมวัตถุ (Collecting) ได้ดังนี้

ก. การรวบรวมวัตถุจากการได้รับบริจาคจากประชาชน

ข. การรวบรวมวัตถุจากการชูดค้นทางโบราณคดี ซึ่งเป็นการปฏิบัติงาน ภาคสนามของนักธรรมชาติวิทยา นักมานุษยวิทยา และเกิดจากการประดิษฐ์ ของนักวิทยาศาสตร์

ค. การรวบรวมวัตถุโดยการจัดซื้อ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ศิลปะและหอศิลป์ มีการรวบรวมวัตถุจากการจัดซื้อเป็นจำนวนมาก

๒. หน้าที่ตรวจสอบจำแนกแยกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying and Reseach) คือ งานหน้าที่ทางวิชาการของพิพิธภัณฑ์ ที่ต้องตรวจสอบ จำแนกแยกประเภท กำหนด อายุ แบบสมัยและที่มาของวัตถุ หน้าที่ทางวิชาการของพิพิธภัณฑ์จึงมีความสำคัญมาก ภัณฑารักษ์ หรือ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์จึงต้องมีความรู้ ความชำนาญและเชี่ยวชาญที่จะสามารถตรวจสอบวัตถุได้

๓. การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) คือ การจัดทำทะเบียนวัตถุที่เก็บรวบรวมไว้ ในพิพิธภัณฑ์ การทำหลักฐานวัตถุถือว่าเป็นงานที่สำคัญสำหรับหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้วัตถุไม่ เกิดการสูญหายหรือการทุจริตจากเจ้าหน้าที่ และเป็นหลักฐานทางวิชาการเพราะทะเบียนวัตถุเป็น หลักฐานที่แสดงถึงที่มาของวัตถุ การตรวจสอบจำแนกแยกประเภท กำหนดอายุสมัย ซึ่งมีความ สำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้า

๔. หน้าที่ซ่อมสงวนรักษาวัตถุ (Conservation and Preservation) ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญ อีกประการหนึ่งที่พิพิธภัณฑ์จะต้อง “สงวนรักษา” วัตถุที่รวบรวมไว้ให้คงทนถาวร ไม่ให้มีการเสื่อม สภาพโดยใช้หลักการและเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งจึงต้องมีห้องปฏิบัติการ สงวนรักษา (Conservation Laboratory) ซึ่งมีนักวิทยาศาสตร์ทำหน้าที่ดูแล ซ่อมสงวนรักษาและ ปกป้องคุ้มครอง วัตถุไม่ให้เกิดการเสื่อมสภาพ วัตถุทุกชิ้นที่เก็บรวบรวมรักษาไว้จะต้องให้เจ้าหน้าที่ สงวนรักษา (Conservator) ตรวจสอบสภาพทำความสะอาด หรือปฏิบัติการป้องกันการเสื่อมสภาพก่อน ส่งเข้าจัดแสดง หรือเก็บรักษาในคลัง วัตถุที่ชำรุดจะต้องซ่อมรักษาเสียก่อน

๕. หน้าที่รักษาความปลอดภัย (Museum Security) ได้แก่ การสงวนรักษาให้ปลอดภัย จาก การเสื่อมชำรุดตามสภาพกาลเวลา และคุ้มครองความปลอดภัยจากการโจรกรรมและอัคคีภัย พิพิธภัณฑ์ ทุกแห่งต้องมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความปลอดภัยเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง และมีระบบการ รักษาความปลอดภัยที่ทันสมัย (Security System) การจัดแสดง (Exhibition) เป็นภารกิจอย่างหนึ่งของภัณฑารักษ์

^{๕๔} Douglas A Allan, “The Museum and Its Functions”, (The Organization of Museums Practice Advice. Unesco, 1967). P 24.

และผู้ที่เกี่ยวข้อง พิพิธภัณฑ์ที่ได้จัดแสดงได้ดีก็จะดึงดูดความสนใจของประชาชนได้ วัตถุประสงค์ของการจัดแสดง คือ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและความเพลิดเพลิน การจัดแสดงนิทรรศการนั้นต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอยู่เสมอเพื่อไม่ให้ผู้เข้าชมเบื่อหน่าย นอกจากการแสดงผลแบบถาวรแล้วพิพิธภัณฑ์อาจจัดแสดงพิเศษหรือชั่วคราวเพื่อเรียกร้องให้ประชาชนเข้าใช้บริการตลอดเวลา

๖. หน้าที่ให้การศึกษา (Museum Education) พิพิธภัณฑ์มีบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่คนทุกระดับ ทุกประเภทและทุกวัย ปัจจุบันการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์จะต้องให้ความรู้และความเพลิดเพลินและเหมาะสมแก่คนทุกระดับการศึกษา พิพิธภัณฑ์จึงต้องมีกิจกรรมและบริการ ด้านการศึกษา มีเจ้าหน้าที่การศึกษา (Museum Education Officer) เป็นผู้รับผิดชอบกิจกรรม การศึกษา แก่เยาวชนและประชาชน นอกจากนั้นยังขยายกิจกรรมบริการแก่บุคคลประเภทพิเศษ เช่น คนพิการ หูหนวก ตาบอด และแนวโน้มของพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันก็เน้นหนักในหน้าที่จัดกิจกรรม การศึกษาแก่ชุมชนอย่างมาก นอกจากจะบริการในพิพิธภัณฑ์แล้วยังจัดกิจกรรมนำวัตถุในพิพิธภัณฑ์ ออกไปแสดงให้ความรู้ ความเพลิดเพลินแก่ชุมชนในชนบทที่ห่างไกลอีกด้วย จึงกล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์ ได้พัฒนามาถึงขั้นเป็น ศูนย์บริการศึกษา (Educational Center) ที่สำคัญของชุมชน

๗. หน้าที่ทางสังคม (Social Function) เป็นหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับงานใน หน้าที่ การศึกษา ที่พิพิธภัณฑ์จะต้องเป็นสถาบันที่เปลี่ยนแปลงปรับตัวตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของ สังคม ดำเนินกิจการตามความต้องการของสังคม จัดบริการแก่ชุมชนอย่างกว้างขวางพิพิธภัณฑ์ หลายแห่งได้ พัฒนาบริการแก่ประชาชน ซึ่งมีผลทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน (Community Center)

มงคล สำราญสุข^๖ ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ ไว้ดังนี้ คือ การสื่อความ เข้าใจในเอกลักษณ์และความรู้สึกผูกพันว่าเป็นของสถานที่หรือสังคมนั้น ๆ ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลง มากมายทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะก่อให้เกิดความเจ็บปวดในความรู้สึก พิพิธภัณฑ์สถานสามารถเสริมสร้าง ความรู้สึกที่ดีและมีคุณค่าในการเชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงแนวโน้ม พฤติกรรมต่าง ๆ ในอนาคตได้อีกด้วย ระดับความสำคัญที่เพิ่มขึ้น เป็นลำดับของเอกลักษณ์ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์สถานสามารถทำหน้าที่ (บริการ) ต่อการสะท้อนให้เห็นถึง ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องทางเอกลักษณ์ คุณค่า และวิวัฒนาการของวัฒนธรรมแบบประเพณี นับเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาของพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์สถานในฐานะที่เป็นแหล่งบันทึกปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่มักเป็นเรื่อง ของ อดีตกาลที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งคุณค่าความยิ่งใหญ่มักจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เงื่อนไขทางการเมือง และวิถี ชีวิต ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์มีบทบาทสูงทางด้านวัฒนธรรมและทางเศรษฐกิจ ตลอดจน ความเจริญมั่นคง ของประเทศ ซึ่งอาจกล่าวโดยรวมได้ว่าวัตถุที่รวบรวมไว้นั้นจะเป็นหลักฐานข้อมูล ที่สามารถเป็นตัวแทน

^๖ มงคล สำราญสุข, เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ๒๓-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จและความก้าวหน้าของชาติ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์ที่เป็นมาได้

บทบาทของพิพิธภัณฑ์ต่อสังคมในมุมกว้าง รวมถึงประโยชน์ที่จะพึงมีต่อชุมชนที่ พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ที่สำคัญมี ๓ ประการ คือ

๑. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม เป็นที่ทราบและยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันที่ทำประโยชน์ด้านสังคมและวัฒนธรรมให้ท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ ทำหน้าที่สงวน รักษาซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้แก่ชุมชน ให้บริการในฐานะเป็นจุดรวมทาง วัฒนธรรมและเป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ พิพิธภัณฑ์ เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อนพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัครร่วมงานโครงการต่าง ๆ และวิธีอื่น ๆ อีกหลายวิธี พิพิธภัณฑ์มีส่วนร่วมให้การสนับสนุนแก่องค์กรทางการศึกษา และอำนวยความสะดวก สำหรับการจัดงานทางวัฒนธรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่า พิพิธภัณฑ์ สามารถพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คน และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความรู้สึกรับรู้ ต่อเอกภาพของท้องถิ่น

๒. บทบาททางเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์สามารถแสดงบทบาทสำคัญในการย้อนอดีต สภาพเศรษฐกิจของชุมชนเมืองและชนบทได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามบทบาทดังกล่าวในหลายๆ ประเทศ ยังไม่เป็นที่นิยมหรือเข้าใจของประชาชนนัก เมื่อเทียบกับบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม

ซึ่งในท้องถิ่นที่การท่องเที่ยวมีส่วนในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ซึ่งนักท่องเที่ยวดังกล่าวก็มีการใช้จ่าย เงินในส่วนร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรมและตลาด พิพิธภัณฑ์ก็มีส่วนโดยตรงในการสร้างประโยชน์ ทางเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ เช่น การจ้างเจ้าหน้าที่ระดับและตำแหน่งต่าง ๆ ให้มาทำงาน ให้กับพิพิธภัณฑ์นั้น ๆ โดยตรง กับการเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาทำธุรกิจร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายหนังสือ ขายของที่ระลึก รวมทั้งรับบริการทำความสะอาด ดูแลสภาพแวดล้อมและรักษา ความปลอดภัยในพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

๓. บทบาททางการเมือง พิพิธภัณฑ์ในชุมชนที่บริหารโดยหน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่น จะมีส่วนช่วยและสร้างเสริมความรู้สึกรักภูมิใจ และความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของชุมชนให้เกิดขึ้นกับผู้คนท้องถิ่น รวมทั้งจรรโลงให้คุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมดำรงอยู่ตลอดไป พิพิธภัณฑ์ยังสามารถแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการให้คนท้องถิ่นสามารถสืบทราบถึงเรื่องราว ต้นกำเนิดของชุมชนนั้น ๆ นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ยังมีบทบาทช่วยประชาสัมพันธ์ให้แก่หน่วยงานของรัฐบาลท้องถิ่นที่ดูแล การบริหารพิพิธภัณฑ์นั้น ๆ ให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวจากต่างแดนได้รับทราบและให้บริการ ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่หน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่นจัดขึ้นกับทำหน้าที่ช่วยประสานกับหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์หรือข้อมูลของการเมืองและเศรษฐกิจของท้องถิ่น

นอกจากนั้น จิรโชค วีระสัย^๗ ได้กล่าวไว้ว่า พิพิธภัณฑสถานมีหน้าที่ทาง สังคม การศึกษา และทาง วัฒนธรรม การมีพิพิธภัณฑสถานสะท้อนให้เห็นถึงฐานะและความสนใจของ รัฐหรือของสังคมระดับชาติ รวมทั้งเป็นกระจกส่องความสนใจของผู้จัดตั้งและดำเนินการ พิพิธภัณฑสถาน แสดงให้เห็นถึงความมั่งคั่ง หรือ “ความพอมั่งกินและพออันจะเก็บ” รวมทั้ง “ความพอจะกระจาย” ให้คนอื่นได้รับรู้และฐานะทางสังคม ของผู้ที่เก็บสะสม การมีพิพิธภัณฑสถานถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นซึ่ง เมื่อถึงระดับชาติย่อมมีพิพิธภัณฑสถานที่เป็น ทางการ เมืองยุคใหม่มักจะให้มีพิพิธภัณฑสถานขึ้นเพื่อเก็บ รักษาหลายสิ่งหลายอย่าง รวมทั้งภาพเขียนและ แผ่นบันทึกบทเพลง (diskette) หรือบทกวีหรือสารคดีต่าง ๆ ในอดีตพิพิธภัณฑสถานมักจะเป็นสมบัติของคนที่มีฐานะดีและมีอำนาจ แต่ในช่วงระยะเวลาไม่นานมานี้เองในหลายประเทศพิพิธภัณฑสถานได้เข้าสู่ความเป็น “สมบัติของชุมชน” และมีบทบาททางด้าน การศึกษาวัฒนธรรมด้วย และได้มีการเก็บรักษาด้านชีววิทยา เช่น ซากสัตว์ หรือซากต้นไม้เก่าแก่ (fossil) อนึ่ง พึงทราบภาวะแวดล้อมซึ่งมีมลภาวะ (pollution) ต่าง ๆ ได้ทำให้เกิดการเสื่อมสลาย ของวัตถุที่เก็บไว้ ดังนั้นหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานจึงไม่เพียงแต่การเก็บ รักษาหรืออนุรักษ์ (conser vation) แต่ในกรณีดังกล่าวย่อมเกี่ยวข้องกับความสามารถในการที่จะได้ งบประมาณมาดำเนินงานรวมทั้งการสะสม การเก็บรักษา การนิทรรศการและการดูแลไม่ให้เสียหายและ ทำให้มีสภาพดีขึ้นด้วย

๒.๑.๓ พัฒนาการของพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย

สถานเฉพาะที่เรียกว่า “พิพิธภัณฑสถาน” ในสังคมไทยเริ่มมีขึ้นในราว ๑๕๐ ปีที่ผ่านมา โดย ความหมายทางสังคมของสถานที่แห่งนี้ได้มีการคลี่คลายเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ พิพิธภัณฑสถาน ในสังคมไทยถือกำเนิดขึ้นในราชสำนักเป็นช่วงแรก เพื่อจัดแสดงสิ่งของส่วนพระองค์นานาชนิด อันเป็นเครื่อง บรรณาการที่มีผู้นำมาถวายพระมหากษัตริย์ ต่อมาเมื่อพิพิธภัณฑสถานเป็นหน่วยงานหนึ่ง ของรัฐบาล พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้กลายมาเป็นสถานที่ที่สื่อถึงความเจริญก้าวหน้าทางศิลปวิทยาการของชาติไทย โดยการรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุต่างๆ มาจัดแสดงตามกรอบความคิดเพื่อสร้างให้ประชาชนเกิด สำนึกเชิดชูประวัติศาสตร์ของชาติ^๘

โดยอาจกล่าวได้ว่าการกำเนิดพิพิธภัณฑสถานของประเทศไทย เริ่มในสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงรวบรวมโบราณวัตถุจากการเสด็จประพาสหัวเมือง และเครื่องราช บรรณาการจากต่างประเทศ มาจัดแสดงไว้สำหรับพระองค์และพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ทอด พระเนตร ณ พระที่นั่งราชฤดี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งขึ้นองค์หนึ่งในพระบรมมหาราชวัง บริเวณพระที่นั่งศิวาลัย มหา ปราสาทในปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นที่ตั้งศิลปโบราณวัตถุที่ทรงรวบรวมไว้ และทรงขนานนามว่า “พระที่นั่ง

^๗ จิรโชค วีระสัย, เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในประเทศไทย ๒๓-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, หน้า ๒๓-๒๔.

^๘ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและ สสำรวจสภาพพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ฯ, ๒๕๔๗).

ประพาสพิพิธภัณฑ์” และศัพท์คำว่า “พิพิธภัณฑ์” ได้เกิดขึ้นจากนามของพระที่นั่งนี้ภายหลัง จึงได้นำมาใช้เรียกสถานที่ซึ่งใช้จัดแสดงวัตถุต่างๆ ว่า “พิพิธภัณฑ์สถาน” เป็นคำศัพท์ไทยแทนคำภาษาอังกฤษว่า “Museum”

ต่อมาพิพิธภัณฑ์สำหรับประชาชน (Public Museum) ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นที่ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง หรือ หอทองคอกเตี้ย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๔๑๗ ได้มีการจัดนิทรรศการพิเศษแสดงสิ่งของวัตถุ และเปิดโอกาส ให้พระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนราษฎรสามารถนำสิ่งของต่างๆ มาร่วมแสดง ซึ่งมีทั้งโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เครื่องประดับ ถ้วยชาม ของแปลกประหลาด งานช่างฝีมือ เป็นต้น โดยมีนายเฮนรี อาลา บาสเตอร์ (Henry Alabastor) ชาวอังกฤษ (ต้นตระกูล "เศวตศิลา") ที่เข้ามารับราชการในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็น เป็นผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ และมีภัณฑารักษ์ (Curator) ซึ่งเรียกว่า “กูเรเตอร์” คนแรก คือ สิบบอกทัด (ทัด ศิริสัมพันธ์)

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ได้มีการยกเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพิพิธภัณฑ์จากศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง ไปตั้งที่พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) โดยใช้พระที่นั่งส่วนหน้า ๓ หลัง คือ พระที่นั่งศิวโมกชพิมาน พระที่นั่งพุทธโสธรวรยและพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย เป็นสถานที่จัดแสดงโบราณวัตถุ

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานหมู่พระที่นั่งใน บริเวณพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ทั้งหมด จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ให้ “พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร” ขึ้น ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร พุทธศักราช ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ ฯ ไปทรงเปิดเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๖๙^๕ กิจการพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร ได้ดำเนินการเรื่อยมาจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลง การปกครอง ในปีพ.ศ. ๒๔๗๕ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนสังกัดเป็นกระทรวงธรรมการ ส่วนพิพิธภัณฑ์สถาน สำหรับพระนครนั้นได้ถูกจัดให้เป็นหน่วยงานในสังกัดภายใต้ชื่อของต้นสังกัดว่า “กองพิพิธภัณฑ์ และโบราณคดี” ต่อมาจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กองพิพิธภัณฑ์และโบราณวัตถุ” และ “กองโบราณคดี” โดยมีหน้าที่ดำเนินงานพิพิธภัณฑ์สถานและดูแลโบราณสถานทั่วพระราชอาณาจักร

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร เปลี่ยนชื่อเป็น “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร” ซึ่งเป็นครั้งแรกที่เริ่มใช้คำว่า “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ” ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้มีการตรา “พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๗๘”

^๕ จิรา จงกล, พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางจิราจงกล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๒๕๓๒, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๔๗-๔๘.

ขึ้นมาใช้และมีการปรับปรุงอีกเป็น “พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔” ให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทุกแห่งอยู่ความควบคุมดูแลของกองโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาเมื่อพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช ๒๕๑๘ ให้จัดตั้งกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขึ้นใหม่ โดยแยกออกจากกองโบราณคดี ให้มีหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จนกระทั่งปัจจุบันสังกัดกับกระทรวงวัฒนธรรม^{๑๐}

๒.๑.๔ การพัฒนาและทิศทางในอนาคตของพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยบทบาทผู้นำในกิจการพิพิธภัณฑสถานยังคงขึ้นอยู่กับอำนาจของรัฐ โดยมีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติคอยทำหน้าที่ในการจัดการ ดูแล และให้การสนับสนุนช่วยเหลือ พิพิธภัณฑสถานประเภทอื่นๆ รวมทั้งบทบาทในการเผยแพร่ส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญในการ จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานอย่างแพร่หลายในชุมชนต่างๆ ปัจจุบันจึงเห็นได้ว่าองค์กรต่างๆ ทั้งในส่วนของรัฐ และเอกชน มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นเป็นจำนวนมาก ในองค์กรระดับท้องถิ่นมีการแพร่กระจายไปตาม หน่วยงานย่อยต่างๆ ทั้งในส่วนของรัฐและเอกชน โดยเฉพาะในภาคของการศึกษาและการวัฒนธรรม ทำให้ภาพพจน์ของพิพิธภัณฑสถานในฐานะของความเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้ (Center of Learning) และสถาบันเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity Institute) มีความชัดเจนมากขึ้นในสายตา ของสังคมไทย โดยเฉพาะยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

๑. การพัฒนาบทบาทของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่อสังคม การกำหนดแนวทาง และทิศทางของพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทยนั้นเป็นภาระหน้าที่สำคัญของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในการปรับปรุงและพัฒนาเพื่อผลักดันให้ทุกๆ พิพิธภัณฑสถานได้ทำหน้าที่และบทบาทสมกับความเป็น พิพิธภัณฑสถานหลักการได้อย่างแท้จริง

ประการแรกที่สำคัญ คือ การพัฒนาบทบาทในด้านการจัดการวัตถุ (Collection Management) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในแต่ละพิพิธภัณฑสถาน ดังนั้นจึงต้องมีการจัดการที่ชัดเจน มีมาตรฐานในการรวบรวม การจำแนกประเภท การบันทึกหลักฐาน การตีความวิเคราะห์เพื่อนำมาซึ่งบทสรุปในการนำเสนอและเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดแสดงนิทรรศการ การจัดทำเป็นศูนย์ข้อมูล (Museum Information) โดยผ่านระบบและเทคโนโลยีทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์ ได้แก่ การเผยแพร่ด้วย Homepage หรือการสื่อสารด้วย Network System ได้แก่ การบริการ E-mail หรือ Internet เป็นต้น

ภาพที่ปรากฏของพิพิธภัณฑสถานนั้น จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและใหม่อยู่เสมอ เช่น การสรรหาเทคนิคในการจัดแสดง ด้วยการนำเทคโนโลยีและเครื่องมือที่ทันสมัยมาปรับเปลี่ยนใน นิทรรศการถาวร การนำเสนอเรื่องราวที่ทันสมัยในเหตุการณ์ปัจจุบัน นิทรรศการพิเศษ การจัด กิจกรรม หรือ โปรแกรม

^{๑๐} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐-๒๑.

ทางการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนทุกระดับอย่างสม่ำเสมอ การเพิ่มบริการห้องสมุด การปรับปรุงสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เช่น การจำหน่ายสิ่งของที่ระลึก การหาสถานที่ที่เหมาะสมกับร้านอาหาร-เครื่องดื่ม มุมนั่งพักผ่อน การคำนึงถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ นอกเหนือจากการที่ได้จำนวนผู้ชมมากขึ้นแล้ว ยังส่งผลดีต่อการเพิ่มรายได้แก่พิพิธภัณฑ์เอกชนต่างๆ อีกด้วย

นโยบายของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติประจำเมืองให้กระจายไปทั่วทุกจังหวัด นอกจากจะเป็นการเพิ่มสถาบันเพื่อการศึกษาเรื่องราวในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นและชักชวนให้ท้องถิ่นในระดับต่างๆ เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่แนวคิดของการจัดตั้งและการรวบรวมวัตถุสิ่งของ เป็นต้น มีพิพิธภัณฑ์หลายแห่งที่ท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมและบทบาทในการบริหารและจัดการด้วย นอกจากนั้นแล้วเป็นการสร้างเครือข่ายและสัมพันธ์ภาพที่ดี ระหว่างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกับองค์กรในชุมชนด้วย เช่น นักวิชาการท้องถิ่น ผู้บริหารสถานศึกษาและครู สื่อมวลชน ผู้นำท้องถิ่นและบรรดาพิพิธภัณฑ์ประเภทต่างๆ ในท้องถิ่น ด้วยการรวมกลุ่ม จัดตั้งเป็นชมรมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (Local Museum Club) เพื่อนพิพิธภัณฑ์ (Friends of Museum) หรืออาสาสมัครพิพิธภัณฑ์ (Museum Volunteer) สำหรับพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็ก หรือ Collections ที่มีอยู่แล้ว พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จะต้องเพิ่มบทบาทในการช่วยเหลือและผลักดันให้ทำหน้าที่หลักๆ ได้ด้วย เช่น หน้าที่ในการรวบรวมวัตถุ การจัดทำทะเบียนเพื่อบันทึกเก็บไว้เป็นหลักฐานและการเปิดบริการให้ชมเป็นปกติอย่างสม่ำเสมอ

๒. การพัฒนาบทบาทของพิพิธภัณฑ์ในระดับสากล พิพิธภัณฑ์ในระดับสากล ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในซีกโลกตะวันตกและตะวันออก ในสาขาต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา มานุษยวิทยาและชาติพันธุ์ ศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะประยุกต์ สาขาโบราณคดี วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การอุตสาหกรรม เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย ฯลฯ โดยมีองค์กรร่วม ระหว่างชาติ คือ สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ หรือ ICOM ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานร่วมมือ แลกเปลี่ยน และเผยแพร่ข้อมูลวิทยาการใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาบุคลากร เทคนิค และการจัดการในพิพิธภัณฑ์ มีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นองค์กรย่อยเพื่อการพัฒนาเฉพาะด้าน เช่น ด้านสื่อทัศนูปกรณ์ ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนนิทรรศการ การรักษาความปลอดภัย การตลาด การประชาสัมพันธ์ การฝึกอบรมบุคลากร และการสงวนรักษา เพราะพิพิธภัณฑ์ แต่ละแห่งย่อมประสบกับปัญหาที่แตกต่างกันไป องค์กรย่อยเฉพาะด้านเหล่านี้จะให้ข้อเสนอแนะ ในวิทยาการก้าวหน้าและเหมาะสมต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ช่วยในการจัดการพิพิธภัณฑ์ให้มีความทันสมัยชัดเจนไปตามสังคม

ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ทั่วทั้งในยุโรปและอเมริกา ต่างพากันหาแนวทางเพื่อกำหนดทิศ ทางใหม่ (New Museology) ของพิพิธภัณฑ์ท่ามกลางภาวะของโลกไร้พรมแดนในปัจจุบัน แม้ว่า New Museology หรือ พิพิธภัณฑ์สถานวิทยาแนวใหม่ จะเกิดขึ้นมาหลายปีแล้วก็ตามแต่ก็ยังคงมี การกล่าวถึง อยู่เสมอ จากบทสรุปของนักการพิพิธภัณฑ์ทั่วโลกที่ยอมรับว่าพิพิธภัณฑ์ดำรงอยู่ใน ฐานะของสถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ ดังนั้นพิพิธภัณฑ์ แนวใหม่ จึงหันมาให้

ความสำคัญแก่การจัดการวัตถุ (Collection Management) กันมากขึ้นทั้งใน ด้านของการสงวนรักษา (การให้ความปลอดภัย) และการสืบหาและตีความในวัตถุ เพื่อนำมาซึ่ง ความรู้ในเรื่องราวต่างๆ และ ประการสุดท้าย คือ การคำนึงถึงหลักฐานทฤษฎีศาสตร์ให้เกิดแก่วัตถุนั้นๆ ด้วย แนวคิดดังกล่าวนี้สามารถ นำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาบทบาทของ พิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

จากแนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ ตาม ความหมายและคำจำกัดความที่สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ หรือ ICOM ได้ให้คำจำกัดความไว้ คือ สถาบันถาวรที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่แสวงหาผลกำไร เพื่อให้บริการแก่ประชาชนและ สังคม โดยพิพิธภัณฑ์ ตามความหมายมีมากมายหลายประเภท เช่น พิพิธภัณฑ์ทางศิลปะ พิพิธภัณฑ์ ทางธรรมชาติวิทยา พิพิธภัณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์ พิพิธภัณฑ์ ทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดี และพิพิธภัณฑ์ประจำเมืองหรือท้องถิ่น เป็นต้น การจำแนกประเภท พิพิธภัณฑ์ไว้อย่าง หลากหลายก็เพื่อให้ง่ายต่อการดำเนินงานและการบริหารจัดการ แต่โดยรวมแล้ว พิพิธภัณฑ์มีหน้าที่ สำคัญในการรวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย และจัดแสดงเรื่องราวซึ่งเป็นหลักฐาน ที่มีความสำคัญแก่ มนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีความหมายเพื่อการค้นคว้า การศึกษา และความ เพลิดเพลิน ซึ่งสิ่งที่สงวน รักษาและจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ไม่ใช่เฉพาะแค่วัตถุเพียงอย่างเดียว เท่านั้นแต่ยังได้รวมถึงสิ่งที่มีชีวิต ด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

สำนึกในเรื่องของพิพิธภัณฑ์หรือความต้องการที่จะมีของเก่าเป็นสำนึกของมนุษย์ทุกคน ซึ่ง เป็นสำนึกถึงเรื่องราวในอดีตที่มนุษย์ปรารถนาที่จะรู้จักตัวเองและเป็นสำนึกทางประวัติ ศาสตร์ที่แสดงถึง ศักยภาพหลายๆ อย่างของมนุษย์ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ การคิดและการ เชื่ออันก่อให้เกิด พัฒนาการทางด้านต่างๆ ขึ้นมา

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงนับเป็นกลไกสำคัญ ในการสร้างความรู้และความ เข้มแข็ง ให้แก่ท้องถิ่นรวมถึงการให้การศึกษาแก่ระบบ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และความเข้าใจใน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่นต่างๆ ตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตลอดจนการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้น การ ดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนอกเหนือจากการเก็บรวบรวมศิลปวัตถุต่างๆ แล้ว ยังจำเป็นต้องแสดงให้เห็นถึงกลุ่มคน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และมิติทางสังคมวัฒนธรรมที่มีการ

เคลื่อนไหวอย่างสืบเนื่อง ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และความเข้าใจ ใน บริบททางสังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่นร่วมกันอย่างละเอียดรอบคอบ^{๑๑}

^{๑๑} มูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์, พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว : เอกสารรายงานการสัมมนาวันพุธที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ณ บ้านหนองขาว อำเภอกำแพง จังหวัดกาญจนบุรี, (กรุงเทพมหานคร : มปส, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

๒.๒.๑ ความหมายและคำจำกัดความของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์^{๑๒} กล่าวว่า “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง พิพิธภัณฑ์ ที่เกิดขึ้นและดำเนินการโดยสถาบันหรือองค์กรท้องถิ่น ซึ่งตรงกันข้ามกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ที่ดำเนินการโดยรัฐบาลกลาง และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีการแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเป็นสำคัญ”

ศรีศักร วัลลิโภดม^{๑๓} กล่าวว่า “มิติในสังคมไทยเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ มิติของพื้นที่และดินแดน ดินแดนในประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีอายุเก่าแก่และมีความเป็นมาที่ยาวนานมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงและเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีผู้คน หลายกลุ่มหลายแหล่ง เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลาหลายพันปี เพราะฉะนั้นผู้คนในแต่ละท้องถิ่นจึงมีอดีตเป็นของตนเอง เห็นได้จากซากปรักหักพังทางโบราณคดี หรือโบราณวัตถุที่ยังหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้เป็นฐานและสำนึกท้องถิ่นมักเกิดขึ้น จากสิ่งนี้เป็นอันดับแรก”

สายันต์ ไพเราะจูจิตร กล่าวว่า “พิพิธภัณฑ์ชุมชน หมายถึง แหล่งหรือ สถานที่รวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี วัตถุโบราณ สิ่งของเครื่องใช้ วัตถุทางวัฒนธรรม รวมทั้งความรู้ภูมิปัญญา ที่มีอยู่หรือเคยมีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสถานที่ บ้านเรือน สิ่งก่อสร้างสมัยโบราณที่โดยอายุ รูปแบบทางศิลปะ สถาปัตยกรรม หรือประวัติความเป็นมาเป็น ประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของชุมชนนั้นๆ ที่รวมเรียกว่าโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี หรือ อาคารสถานที่ที่ก่อสร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้จัดแสดงข้อมูล หลักฐานทางโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน”

โดยรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นมีรูปแบบที่ไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับประเภทของวัฒนธรรม วัตถุสิ่งของ หรือสิ่งที่ต้องการแสดงนั้นเป็นอะไร หลักการที่สำคัญคือ มีอะไรอยู่ที่ไหนก็พัฒนา ให้เกิดพิพิธภัณฑ์ ณ ที่นั้น ไม่ควรคัดเลือกเอาเฉพาะสิ่งของที่โดดเด่น สวยงาม หรือทรงคุณค่าเป็น พิเศษตามมาตรฐานของนักวิชาการนำไปจัดแสดงที่อื่น เพราะจะทำให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนท้องถิ่นเข้าไม่ถึง ไม่ใส่ใจ และละทิ้งทรัพยากรวัฒนธรรมส่วนย่อยๆ หรือส่วนที่เหลืออยู่ซึ่งอาจไม่สวยงาม หรือโดดเด่นไป โดยภาพรวมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากพิพิธภัณฑ์ทั่วไป ดังนี้

๑. ท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่ม จัดทำและดำเนินการ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แท้จริงจะต้อง เกิดจากความ ต้องการหรือเกิดจากการริเริ่มของชาวบ้าน บางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกมาร่วม ช่วยเหลือบ้างแต่ชาวบ้านจะทำหน้าที่ในการจัดการ ดูแล และดำเนินการเอง

๑. เนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นเรื่องราวของชุมชนในด้านต่างๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือ ท้องถิ่นเป็น

^{๑๒} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “แนวโน้มของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย” เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ๒๓-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๙, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๓๙), หน้า ๙๑.

^{๑๓} ศรีศักร วัลลิโภดม, พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

สำคัญ อาจมีการกล่าวถึงสังคมอื่นก็เฉพาะในส่วนที่ท้องถิ่นมีการติดต่อสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมภายนอกเท่านั้น

๒. มีความหลากหลาย พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นแต่ละที่จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะอัน เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทาง วัฒนธรรม ช่วยลดทอนการหลงตัวเองและการดูถูกเหยียดหยามอันนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ของสังคม

๓. เน้นความเรียบง่ายแต่มีความหมายต่อชุมชน สิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชน ท้องถิ่น นั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า อาจเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้หรือศิลปหัตถกรรม ประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

จากความหมายและคำจำกัดความของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นดังกล่าวไว้ข้างต้น จะเห็น ได้ว่า พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเกิดจากความต้องการหรือการริเริ่มของชาวบ้าน โดยอาจมีการสนับสนุนจาก บุคคลหรือ หน่วยงานภายนอกที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการให้คำแนะนำปรึกษาในการจัดตั้ง พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น จากนั้นเมื่อดำเนินการจัดตั้งแล้วเสร็จก็ให้ชุมชนบริหารจัดการและดูแลกันเอง ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม อย่างเต็มที่และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของจึงทำให้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น สามารถดำรงอยู่ได้

แต่หากพิจารณาการเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร กลับมีความแตกต่าง อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครเกิดจากมติและนโยบายของกรุงเทพ มหา นครที่ต้องการจะให้มียุทธภัณฑท์ท้องถิ่นขึ้นมาในพื้นที่การปกครอง ๕๐ เขต ของกรุงเทพมหานคร ซึ่ง อำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการทั้งหมดขึ้นอยู่กับกรุงเทพมหานคร โดยสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการ ท่องเที่ยว จากนั้นจึงส่งต่ออำนาจในการบริหารจัดการไปยังสำนักงานเขตต่างๆ ในพื้นที่

ซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร ดังนั้นการบริหารจัดการในลักษณะ ดังกล่าว อาจนำมาซึ่งปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอันเป็นผลให้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร ขาดความมั่นคงในการบริหารจัดการและอาจไม่สามารถดำรงอยู่ได้ถึงแม้จะมี งบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงานก็ตาม

๒.๒.๒ บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นไว้ ว่า “บทบาทของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น เริ่มโดดเด่นขึ้นมาอย่างชัดเจนในฐานะที่เป็นกลไกที่ สำคัญเพื่อ การศึกษานอกระบบ ซึ่งทำให้คนคิดเป็นไม่ใช่ศึกษาแต่ในโรงเรียนอย่างเดียว ตรงนี้เป็น สิ่งจำเป็นและ เห็นว่าเป็นวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ด้วย แต่ก่อนนี้สังคมไทยตกอยู่ในกระบวนการ จัดพิพิธภัณฑท์เพื่อ ชาติ เพื่อการโอ้อวดว่าเรามีอารยธรรม แต่บัดนี้สังคมได้เปลี่ยนแปลงและซับซ้อน มากขึ้น เราจะเน้น วัฒนธรรมส่วนกลางให้เห็นว่าเป็นชาติอย่างเดียวนั้นไม่พอ เนื่องจากกระบวนการ เปลี่ยนแปลงของโลก ขณะนี้ได้ลงไปถึงท้องถิ่นถ้าชาติไม่เข้มแข็งท้องถิ่นก็อยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจำเป็น ต้องลงไปถึงท้องถิ่น ปลุกจิตสำนึกท้องถิ่นให้เข้มแข็งให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น ซึ่งพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น จะเป็นกลไกที่สำคัญที่สุด”

นอกจากนั้นพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นยังมีบทบาทและความสำคัญในเรื่องของการท่องเที่ยว เชิง อนุรักษ์ โดยการเริ่มต้นจากความสำนึกของคนในท้องถิ่นนั้นๆ คนในท้องถิ่นจะต้องมีการสร้าง ความ สำนึกร่วมกัน โดยการรวบรวมวัฒนธรรมที่เป็นของท้องถิ่นขึ้นมาจัดแสดง จะต้องริเริ่มจาก ผู้นำท้องถิ่น จริงๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือนายกองค้การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ปัจจุบัน มักจะมีผู้นำที่เป็น พระสงฆ์ หรือครูอาจารย์ ซึ่งคนกลุ่มนี้ไม่มีอำนาจทางกฎหมาย สำหรับใช้เป็น เครื่องมือในการบริหาร จัดการ แต่เป็นเพียงผู้นำทางวัฒนธรรมพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในแต่ละแห่งที่ เกิดขึ้นจะไม่เหมือนกัน เพราะ แต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันในสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม พิพิธภัณฑท์ที่เกิดขึ้นเน้นในเรื่องการ แสดงวัฒนธรรมภายในชุมชน พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นจะต้องเป็น เรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยตรง การ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องเกิดจากการบริหารจัดการของ ท้องถิ่น โดยท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการให้ พิพิธภัณฑท์หรือวัฒนธรรมในชุมชนเป็นตัวดึงดูด ความสนใจของคนภายนอกให้อยากมาชมมาศึกษาเรียนรู้ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ทุกชนิดที่มี อยู่ในท้องถิ่นและกลายเป็นทรัพยากรที่สามารถก่อให้เกิดการ ท่องเที่ยวได้ เพราะผลงานทางพิพิธภัณฑท์สามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ปัจจุบันทั่วโลกกำลัง ต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ และความเข้าใจ โดยไม่ได้เน้นผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่มองการท่องเที่ยว คือการให้การศึกษา การแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ดังนั้นเมื่อชาวต่างชาติเดินทางเข้า มาในท้องถิ่น เขาอยากรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นนั้น หากพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นสามารถให้ ความรู้ แก่ชุมชนและผู้ที่มาเยือนได้ ผลที่ตามมาคือรายได้ทางเศรษฐกิจ ความภูมิใจในตัวของตัวเองการ รักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของตัวเอง อันนำไปสู่การอนุรักษ์ที่ถูกต้องและเป็นทางเลือกที่ดี ที่สุดของ สังคมไทย^{๑๔}

อภิญา บั้วสรวง^{๑๕} ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและ หน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ไว้ว่า ก่อนที่มนุษย์ชาติในโลกนี้จะมี “พิพิธภัณฑท์” ผู้คนในสังคมต่างๆ ได้แสวงหาที่ทาง สำหรับเก็บของ มีค่ามานานแล้ว สถานที่ปลอดภัยที่สุดในการเก็บของมีค่าหลายประเทศในทวีปเอเชีย คือ “วัด” เช่นเดียวกับ “โบสถ์” ในทวีปยุโรป นอกจากจะเก็บของมีค่าแล้วยังเก็บของแปลกๆ ไว้อีกหลายอย่างด้วย ฉะนั้นเมื่อเกิดพิพิธภัณฑท์ขึ้นพิพิธภัณฑท์ในระยะแรกๆ จึงรับหน้าที่ในการเก็บ ของมีค่าหายากและของ แปลกๆ แทนศาสนสถานเหล่านั้นเรื่อยมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ในปัจจุบัน มีพิพิธภัณฑท์เกิดขึ้นในโลกนี้ อย่างมากมาย แต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันในหลายแง่มุมมีตั้งแต่ พิพิธภัณฑท์ขนาดใหญ่ถึงพิพิธภัณฑท์ ขนาดเล็กในกระต๊อบเล็กๆ ในหมู่บ้านต่างๆ หลายแห่งในโลกนี้ นอกจากขนาดที่แตกต่างกันแล้ว ยังมี ความแตกต่างกันในแง่ของวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน อีกด้วย บางแห่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้แต่ความ

^{๑๔} ศรีศักร วัลลิโภดม, **พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น**, (เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น : มุณินิธิประวัติวิริยะพันธุ์ วันที่ ๗-๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙), หน้า ๗.

^{๑๕} อภิญา บั้วสรวง, “บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น”, เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในประเทศไทย ๒๓-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, หน้า ๑๑๕-๑๑๗.

บันเทิงแก่ผู้ชมแต่เพียงอย่างเดียวบางแห่งเป็นสถานที่ เก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ไว้อย่างลึกซึ้งเพื่อบริการในการศึกษาค้นคว้าวิจัย นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของวัตถุประสงค์

แม้ว่าพิพิธภัณฑ์จะมีความแตกต่างกันหลายแง่มุม แต่สิ่งที่เหมือนกัน คือ บทบาทและ หน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ในอันที่จะจัดเก็บ สงวนรักษา จัดแสดงและให้บริการด้านต่างๆ แก่สังคม ในช่วง ทศวรรษที่ผ่านมาวงการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของนานาประเทศทั่วโลกต่างตื่นตัว และมีการปรับปรุง การดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน โดยคำนึงถึงการให้บริการแก่สังคมเป็นสำคัญ พิพิธภัณฑ์หลายแห่งในปัจจุบันนี้กลายเป็น “สถาบัน” ที่จัดกิจกรรมให้ความรู้และเอื้อประโยชน์ ให้ทั่วถึงแก่บุคคลต่างๆ ในสังคม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานดังกล่าวพิพิธภัณฑ์จึง ต้องพัฒนาบทบาทของคนให้สมกับเป็นสถาบันที่มีคุณค่าสถาบันหนึ่งของสังคมในการพัฒนาบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งสิ่งที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แทบทุกแห่งจะต้องตระหนักถึง คือ คุณประโยชน์ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาจะต้องตกอยู่กับคน ในท้องถิ่น สังคมและประเทศชาติเป็นสำคัญ โดยสามารถแบ่งออกเป็น ๓ บทบาท คือ

๑. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม ในสภาวะการณ์ปัจจุบันขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาให้สอดคล้องกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนต่างๆ ในสังคมอย่างมาก เนื่องจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังไม่สัมพันธ์กับความเจริญทาง การสื่อสารทำให้ชาวบ้านรู้ข่าวคราวความเจริญด้านต่างๆ แต่ในทางกลับกัน ความรู้ “ดีกว่า-ด้อยกว่า” ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อให้ชาวบ้านลดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเกิดความนิยมต่อสิ่ง ใหม่ที่ได้รับรู้ จึงทำให้ละเลยขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาและปรับวิถีการดำเนินชีวิต ตามค่านิยมสมัยใหม่ สภาวะการณ์เช่นนี้จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปได้ในที่สุด

(แอมโบรส) Ambrose นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ได้ให้ความเห็นว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีหน้าที่หลักใน การสงวนรักษา อนุรักษ์ จัดแสดงและให้การศึกษา มรดกทางวัฒนธรรมจึงน่าจะมีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความมั่นใจ และสามารถสร้างกำลังให้แก่คนในท้องถิ่นสามารถ พัฒนาไปได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามศักยภาพของตน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทต่อ สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ ดังนี้^{๑๖}

๑.๑) มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการรักษา เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

๑.๒) เป็นองค์กรที่สงวนรักษาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

๑.๓) มีบทบาทในการเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

๑.๔) มีบทบาทในการให้บริการการศึกษาให้แก่คนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น

๑.๕) มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในท้องถิ่น

^{๑๖} Ambrose, T. and Paine, C. *Museum Education Service : Within/outside The Museum. Museum Basics.* (USA & Canada University of New Mexico's Art Education, May 1985), p. 99.

๒. บทบาททางด้านเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสามารถมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของชาติได้ทั้งในส่วนกลางและในท้องถิ่นต่างๆ แม้ว่าบทบาททางด้านเศรษฐกิจจะไม่เด่นชัดเท่าบทบาททางสังคม แต่ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ในท้องถิ่นต่างๆ นั้น พิพิธภัณฑ์น่าจะเป็นองค์กรกลางที่สามารถอธิบายถึงความคงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี บทบาทที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นน่าจะปรับให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจมีหลายประการ คือ

๒.๑) บทบาทในการสร้างกิจกรรมเสริมภารกิจเดิม (คือการอนุรักษ์) โดยการสร้างห้องสมุด สร้างโรงหนังละคร และเวทีการแสดงต่างๆ เพื่อสอดรับ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสร้างกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นโอกาสที่จะ ขอความสนับสนุนจากองค์กรของรัฐและเอกชนได้

๒.๒) บทบาทในอันที่จะส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจประเภทต่างๆ ที่สอดคล้องกับภารกิจของพิพิธภัณฑ์

๒.๓) บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นด้วยการขยายอาชีพใหม่ เช่น การทำของที่ระลึก การแสดงเสริมกิจกรรมหลัก

๒.๔) บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ มาเยี่ยมชม นอกจากนี้จะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่พิพิธภัณฑ์แล้ว ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรมหรือตลาดในชุมชนยังได้ประโยชน์จากนักท่องเที่ยว

๒.๕) บทบาทในการสร้างงานที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สำหรับเยาวชนและชุมชน

๓. บทบาททางการเมือง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความรู้สึกท้องถิ่นนิยมให้แก่คนในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจถึงประวัติความเป็นมา พัฒนาการของสังคม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษาถึง “รากเหง้า” และเห็นคุณค่าของท้องถิ่นของตน ความรู้สึกเช่นนี้จะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกรักถิ่นและสามารถจรจรโลง วัฒนธรรมอันดีให้สืบเนื่องต่อไปและยึดคนให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติ นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นตัวประสานและเป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์ ให้คนต่างถิ่นเข้าใจถึงความเป็นท้องถิ่นของชุมชนได้อีกด้วย

จิระโชค วีระสัย^{๑๗} ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ว่า

ภารกิจในการสะสม การเก็บรักษา การจัดนิทรรศการ และการดูแลไม่ให้เกิดความเสียหาย โดยทำให้มีสภาพดีขึ้น กรณีที่เป็น “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” หรือ “พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน” (folk museum) ไม่ได้เป็นเรื่องง่ายอย่างที่เข้าใจกัน อนึ่งเมื่อพิจารณาเรื่องราวทั้งหลายในบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงในช่วงรอยต่อแห่งศตวรรษที่ ๒๐ กับศตวรรษที่ ๒๑ คือการเข้าสู่ยุคสารสนเทศ (IT, In formation Technology) ซึ่งมี “พหุสื่อ” (multi-media) การ “ดู” หรือการ “มอง” แบบมีพลวัต (dynamic) จึงมีปฏิกิริยาโต้ตอบ (reaction) ด้วย พิพิธภัณฑ์และตำราจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงและนำให้เข้ากับกระแสคิดในโลกยุคข้อมูลข่าวสารดังกล่าวไปสู่ยุค “โลกาภิวัตน์” (Globalization) อันมีสภาวะ

^{๑๗} จิระโชค วีระสัย, เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ๒๓-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, หน้า ๒๔.

เป็น “โลกไร้พรมแดน” (borderless world) คือ ไม่มีการกีดกันเชิง ภูมิศาสตร์โลกเปรียบเหมือน “หมู่บ้านแห่งผืนพิภพ” (global village) และไม่มีอุปสรรคในเชิงกาลเวลา

แนวคิดและแนวทางในการดำเนินงานที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ ห้องถิ่นที่เข้าไปมีบทบาทในกระบวนการศึกษาของเด็กและเยาวชนในชุมชน ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงแหล่งการเรียนรู้อย่างเป็นทางการตามหลักสูตรศิลปศึกษาเท่านั้น หากแต่ผลสัมฤทธิ์ของ โครงการจะส่งผลต่อการสร้างความสำนึกร่วมของคนในชุมชน และเมื่อได้ก็ตามที่องค์กรอย่าง พิพิธภัณฑ์ห้องถิ่นสามารถเป็นสายใยหนึ่งของชีวิต ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้อให้พิพิธภัณฑ์ห้องถิ่น สามารถดำรงอยู่และมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองต่อไปในอนาคต

ความเข้าใจในกระบวนการทำงานพิพิธภัณฑ์เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ให้สามารถดำรงอยู่ได้เพราะการทำงานพิพิธภัณฑ์ คือ กระบวนการคิดและทำความเข้าใจกับงานสะสมและนำธรรมชาติของงานสะสมนั้นมาสื่อสารต่อสาธารณชนในรูปแบบต่างๆ การทำงานสะสมเป็นการดึงเอาประวัติศาสตร์ เรื่องราวจำเพาะที่ผ่านกระบวนการตีความวัตถุ ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน และที่เกี่ยวข้องกับวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว มาสร้างเป็นเนื้อหาเอกลักษณ์ของห้องถิ่น

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ห้องถิ่น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ห้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เพื่อให้พิพิธภัณฑ์ห้องถิ่นกรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนห้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยนำชุมชนเข้ามามีส่วน ร่วมในการบริหารจัดการอันจะนำมาสู่การพัฒนาบทบาททางสังคมของพิพิธภัณฑ์ห้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ชุมชนห้องถิ่นเกิดการสำนึกในคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรมของชุมชนห้องถิ่น ตลอดจนการก่อคุณประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจกับชุมชนด้วย การขยายอาชีพ เช่น การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เนื่องจากปัจจุบันภายในชุมชนห้องถิ่นมีการรวม กลุ่มกันผลิตสินค้าชุมชน โดยจะเห็นได้จากการจัดแสดงนิทรรศการของในแต่ละพิพิธภัณฑ์จะมี การนำเสนอเกี่ยวกับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP และเรื่องราวเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สำคัญของชุมชน ทั้งแหล่งการค้า หรือแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ เป็นต้น เพื่อเป็นการเผยแพร่ สินค้าและขยายโอกาสทางเศรษฐกิจของชุมชน รวมทั้งพิพิธภัณฑ์ห้องถิ่นกรุงเทพมหานครอาจมีส่วนช่วยส่งเสริมในการพัฒนาศักยภาพและสร้างงานให้กับคนในชุมชนห้องถิ่นในการเป็น อาสาสมัครพิพิธภัณฑ์ได้

๒.๒.๓ การจัดพิพิธภัณฑ์ห้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม^{๑๕} ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดพิพิธภัณฑ์ ห้องถิ่นไว้ว่า “การจัดพิพิธภัณฑ์ห้องถิ่น ควรใช้ความรู้ในท้องถิ่นเป็นตัวนำ เมื่อได้ความรู้มาแล้วจะสามารถสื่อให้ผู้คนในห้องถิ่นหรือต่างห้องถิ่นได้โดยวิธีการใดนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของห้องถิ่น บางครั้งห้องที่มีขนาดเล็กก็สามารถนำมาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นห้องขนาดใหญ่ หรือมีเทคโนโลยีที่มีราคาแพง ขึ้นอยู่กับ

^{๑๕} ศรีศักร วัลลิโภดม, “พิพิธภัณฑ์กับการศึกษานอกระบบ”, วารสารเมืองโบราณ. ปีที่ ๑๓ (๓) (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๓๐), หน้า ๑๐.

กระบวนการที่สามารถสื่อออกไปได้ การจัดพิพิธภัณฑ์ โดยความหมายที่แท้จริงคือการจัดกระบวนการเรียนรู้ นั่นเอง” ตลอดจนการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ยังเป็นการสร้างระบบการศึกษาให้แก่เด็กเพื่อให้ เด็กหรือผู้คนในท้องถิ่นได้รู้จักตนเองว่ามีความเป็นมาอย่างไรหรือในท้องถิ่นมีทรัพยากรอะไรบ้าง ขณะเดียวกันการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนอกจากจะนำมาซึ่งการรู้จักตนเองแล้วยังเป็นการรู้จักผู้อื่น อีกด้วย เนื่องจากเด็กหรือผู้คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสรู้จักและไปเยี่ยมเยียนผู้คนในท้องถิ่นอื่นทำให้ รู้จักตนเองและเพื่อนบ้าน โดยรูปแบบและแนวทางในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น^{๑๙} ดังนี้

๑. การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต้องนำความรู้ท้องถิ่นเป็นตัวนำ คือ การสร้างองค์ความรู้เพื่อนำองค์ความรู้นี้ไปใช้ในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

๒. การที่จะสื่อความรู้เหล่านั้นให้ผู้คนภายในท้องถิ่นหรือต่างท้องถิ่นโดยวิธีการใดนั้น ขึ้นอยู่กับความพร้อมของท้องถิ่น

๓. ไม่จำเป็นต้องใช้ห้องจัดแสดงที่มีขนาดใหญ่ หรือใช้เทคโนโลยีที่มีราคาแพงหากแต่ ขึ้นอยู่กับกระบวนการที่เราสามารถสื่อออกไปได้

๔. ไม่จำเป็นต้องเน้นถึงรูปแบบหรืออาคารที่ใช้จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

๕. การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ถูกต้องและมีรูปแบบที่ดี ต้องมีความหมายในการสื่อได้

๖. สิ่งของที่เลือกมาใช้ในการจัดแสดงไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า เพราะบางครั้งไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึงซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่วัตถุได้

๗. ไม่จำเป็นต้องแสวงหาโบราณวัตถุที่เป็นของจริงมาใช้ในการจัดแสดง การใช้ภาพถ่ายหรือรูปจำลองอาจเป็นทางเลือกที่ดีกว่าโดยสงวนรักษาของแท้ไว้

อีกทั้ง การจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอาจจะมีส่วนที่ถาวรและส่วนที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่และมีข้อมูลเพิ่มเติม การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งไม่ใช่เป็น การเก็บไว้เฉยๆ จะต้องเก็บเป็นองค์ความรู้เพื่อให้คนที่มีสติปัญญาสามารถนำความรู้นั้นไปพัฒนา วัฒนธรรมให้เหมาะสมต่อไป เพราะเราไม่ได้เก็บเพื่ออนุรักษ์แต่เก็บเพื่อใช้ในการเปลี่ยนแปลง

ให้เหมาะสม ให้มีศักดิ์ศรีและมีเอกภาพเป็นของตัวเอง และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรจะมีเครือข่ายต้องมีความสัมพันธ์ติดต่อกัน ทั้งนี้เพราะหัวใจในการรู้จักตนเองหรือท้องถิ่นต้องมาจากการเปรียบเทียบท้องถิ่น^{๒๐}

งามพิศ สัตย์สงวน ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ว่า “การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “วัฒนธรรม” (culture) โดยตรง ดังนั้นถ้าเข้าใจกรอบแนวคิดทางด้านวัฒนธรรมจะทำให้จัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้สมบูรณ์มากขึ้น ส่วนแรกจึงควรทำความเข้าใจ กับความหมายของวัฒนธรรมก่อนอื่น”

^{๑๙} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ประสบการณ์ความเป็นมนุษย์ในงานสนามทางมานุษยวิทยา” คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

^{๒๐} ศรีศักร วัลลิโภดม, “พัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย” พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

การใช้มุมมองทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสามารถแบ่งออกเป็นระดับต่างๆ^{๒๑} ดังนี้

๑. การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขนาดเล็ก ควรจัดแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ๓ ส่วน คือ

๑.๑) วัฒนธรรมด้านเทคโนโลยี ควรจัดแสดงเกี่ยวกับบ้าน ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องมือทำมาหากิน หรือแสดงถึงปัจจัยสี่ของมนุษย์ในชุมชนต่างๆ

๑.๒) วัฒนธรรมด้านการจัดระเบียบสังคม ควรจัดแสดงให้เห็นถึงกระบวนการ เรียนรู้ การอบรมขัดเกลาเด็กชาย เด็กหญิง การแบ่งงานกันทำตามเพศ อายุ อาชีพ การจัดระเบียบต่างๆ เพื่อมีชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้นๆ

๑.๓) วัฒนธรรมด้านระบบความเชื่อ ควรจัดแสดงให้เห็นถึงการจัดการเกี่ยวกับ ความกลัว โรคภัยไข้เจ็บ ความตาย ความลึกลับต่างๆ และความคิดเกี่ยวกับโลกหน้าด้วย

๒. การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขนาดใหญ่ การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขนาดใหญ่ ต้องคำนึงถึงมิโนภาพย่อยของวัฒนธรรม คือ “องค์ภาพรวม” (holistic) หมายถึง กิจกรรมทุกด้านของ มนุษย์ เช่น ชีวิตประจำวัน เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี การที่มารดาเลี้ยงดูทารกและ เด็ก การอบรมสั่งสอนลูกๆ ของบิดามารดา วิธีทำมาหากินของมนุษย์ในชุมชนต่างๆ การบริโภคสิ่งต่างๆ สุขภาพอนามัย และการรักษา พยาบาลในรูปแบบต่างๆ ความสัมพันธ์ทางเพศและการ แต่งงาน การให้กำเนิดทารก ความตาย การหาเสียงทางการเมือง นิยายปรัมปรา พิธีกรรมและอื่นๆ “องค์ภาพรวม” มีความสำคัญเพราะทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของมนุษย์ในชุมชนต่างๆ ได้

ดังนั้นการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีขนาดใหญ่ ควรคำนึงถึงการนำเสนอภาพรวม (holistic approach) ของวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้สมบูรณ์มากที่สุด โดยแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ การจัดแสดงควรคำนึงถึง องค์ประกอบ ๙ ประการ ได้แก่

๒.๑) ระบบเครือญาติ โดยการศึกษาว่าชุมชนนั้นมีระบบครอบครัวและเครือญาติอย่างไร

๒.๒) ระบบเศรษฐกิจ โดยการศึกษาว่าชุมชนมีวิธีการทำมาหากินอย่างไร มีความแตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไร

๒.๓) ระบบการเมืองการปกครอง โดยการศึกษาาระบบของผู้นำซึ่งอาจจะนำเสนอภาพผู้นำจากอดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งภาพของชาวบ้านมาจัดแสดง

๒.๔) การขัดเกลาทางสังคมและการศึกษา โดยการศึกษาาระบบการถ่ายทอด ทางวัฒนธรรมภายในหมู่บ้านว่ามีลักษณะอย่างไร มีประเพณีอะไรที่สูญหาย อะไรบ้างที่คงอยู่และ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

^{๒๑} งามพิศ สัตย์สงวน, การวิจัยทางมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

๒.๕) ระบบศาสนาและความเชื่อ เป็นเรื่องที่มีความสำคัญกับจิตใจที่ทำให้คน ในชุมชนมีความมั่นคงทางด้านจิตใจ ควรจัดแสดงวิธีการแก้ไขปัญหาทางด้านจิตใจโดยใช้ วัฒนธรรมทางด้านศาสนา เข้ามาช่วยอย่างชัดเจน

๒.๖) ระบบการแพทย์และสาธารณสุข โดยการศึกษาว่าชุมชนนั้นๆ มีการรักษา โรคภัยไข้เจ็บกันอย่างไร เปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบันว่ามีการรักษาแตกต่างกันอย่างไร

๒.๗) ระบบสื่อสาร โดยการศึกษาการใช้พาหนะต่างๆ และองค์ประกอบต่างๆ ของการสื่อสาร การคมนาคม ว่ามีการติดต่อกันอย่างไร ควรแสดงสภาพของการคมนาคมในอดีต และปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร

๒.๘) ระบบนันทนาการ โดยการศึกษาถึงระบบนันทนาการที่มีชีวิตจิตใจ ซึ่งปัจจุบันปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพราะวัฒนธรรมเมืองได้เข้ามามีบทบาทในชุมชน ดังนั้น จึงควรเก็บข้อมูลดังกล่าวเพราะปัจจุบันระบบนันทนาการในชุมชนเหลือน้อยลงทุกวัน

๒.๙) ระบบศิลปะชุมชน

๓. การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในระดับชุมชน การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์กระบวนการท้องถิ่นพัฒนาควรเป็นการจัดแสดงในระดับชุมชนนั้นๆ ทำความเข้าใจชุมชนในระดับหมู่บ้านเป็นระดับๆ ขึ้นมาก็จะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากขึ้น ข้อมูลที่ควรเก็บในระดับชุมชนมี ดังต่อไปนี้

๓.๑) ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม ควรให้ข้อมูล เกี่ยวกับที่ตั้งขนาดชุมชน ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ การคมนาคม การสื่อสาร โครงสร้างชุมชน สถานที่สำคัญของชุมชน โรงงาน ตลาด โรงเรียน ร้านค้า พืช และสัตว์ เป็นต้น

๓.๒) ข้อมูลเกี่ยวกับประชากร ควรให้ข้อมูลจำนวนประชากร เพศ โครงสร้างอายุ อาชีพ โครงสร้างประชากร และพยายามให้สถิติเกี่ยวกับการศึกษา สาธารณสุข ศาสนา ชนชั้น รายได้ กลุ่มชาติพันธุ์ ข้อมูลเหล่านี้มักมานุษยวิทยา อาจเก็บรวบรวมเอาเองหรืออาจได้จาก หน่วยงานของรัฐบาลหรือเอกชนก็ได้

๓.๓) ข้อมูลเกี่ยวกับเครือญาติในบางชุมชน เช่น บ้านนาคา เครือญาติเป็นระบบ ที่สำคัญมาก จึงควรเก็บรวบรวมข้อมูลด้านนี้เพื่อเรียนรู้ว่าใครเป็นญาติใครบ้างและต้องเขียน ไดอะแกรมเครือญาติไว้ด้วย

๓.๔) ประวัติความเป็นมา ข้อมูลประเภทนี้สำคัญมากจึงต้องหาข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติของชุมชน ทุกชุมชนมักมีเรื่องเล่าต่อๆ กันมา เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน เรื่องเล่า เกี่ยวกับผู้บุกเบิกว่าเป็นใคร มาจากไหนและเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกๆ ของชุมชน

๓.๕) ข้อมูลเกี่ยวกับวงจรชีวิต ๑ ปี นักพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรให้ความสนใจกับชีวิตประจำวันของชาวบ้านหรือประชากรในชุมชน โดยจัดแสดงว่าชาวบ้านมีชีวิตประจำวันอย่างไร ต่อมาให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ในรอบ ๑ ปี ที่กำหนดกิจกรรมด้านต่างๆ ของชุมชน นอกจากนั้นอาจให้วงจรชีวิตในรอบ ๑ ปี ของคนรวย คนจน ผู้ชาย ผู้หญิง คนชรา และกลุ่มย่อย กลุ่มอื่นๆ ของชุมชน

๓.๖) ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มทางสังคม ควรให้ข้อมูลเกี่ยวกับสมาคม ชมรมต่างๆ ซึ่งคือกลุ่มที่ชาวบ้านจำนวนหนึ่งมารวมตัวกัน เพื่อทำกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น ในหมู่บ้านต่างๆ ในสังคมไทย กรมพัฒนาชุมชนได้ส่งพัฒนากรเข้าไปช่วยจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรีทอผ้า กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มทำสวน เลี้ยงสัตว์ และอื่นๆ

๓.๗) ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางวัตถุและเทคโนโลยี ควรสังเกตและให้ข้อมูล เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางวัตถุเช่น ลักษณะบ้านเรือนของคนรวย คนจน เสื้อผ้าของผู้ชาย ผู้หญิง คนชรา และเด็ก เครื่องใช้ในบ้าน เฟอร์นิเจอร์ต่างๆ ที่จะใช้เป็นตัวชี้ฐานะทางสังคมได้ นอกจากนี้ ต้องให้ข้อมูลเกี่ยวกับเทคโนโลยี เช่น เครื่องมือทำไร่ ทำนา พาหนะขนส่ง การสื่อสารและอื่นๆ

๓.๘) ประวัติชีวิต นักวิจัยต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว และเก็บรวบรวม ประวัติคนในวัยต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นชีวิตคนในชุมชนว่าคนแต่ละเพศ แต่ละวัยมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไรในชุมชน จึงต้องเก็บประวัติชีวิตของผู้หญิง เด็ก วัยรุ่น คนวัยหนุ่มสาว วัยกลางคนและวัยชรา โดยแสดงให้เห็นชีวิตแต่ละช่วงของแต่ละคน ตั้งแต่เกิดและการผ่านวัยต่างๆ มาจนถึง ปัจจุบัน เมื่อเอาประวัติชีวิตของคนวัยต่างๆ มารวมกันจะทำให้เห็นภาพรวมที่สมบูรณ์ของชุมชน ได้และทำให้ผู้อ่านเห็นภาพชุมชนในหลายมิติเวลา

๓.๙) ภาษาท้องถิ่นและศิลปะ ควรบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิตของวัฒนธรรม ที่แสดงออกมาในรูปของภาษา เช่น นิทานชาวบ้าน เกมจั่วต่างๆ เพลงต่างๆ การละเล่นต่างๆ การ เต้นรำ นิยาย ปรัมปรา ในบางสังคมเสียงสำคัญมากเสียงคืออำนาจ เมื่อมีเสียงแสดงว่ามีอะไร เกิดขึ้น

๓.๑๐) วัฒนธรรมด้านต่างๆ ควรเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านต่างๆ ของมนุษย์ทุกด้าน คือ ด้านครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและความเชื่อ การศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข การคมนาคม สื่อสาร ศิลปะ และนันทนาการ

สรุปได้ว่า ข้อมูลระดับชุมชนที่ควรจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ควรแสดงลักษณะ ทางกายภาพ (ecological mapping) อันได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน และควรเก็บประวัติชุมชน ชีวิตประจำวันของชุมชนต่างๆ ว่าใน ๒๔ ชั่วโมง ชาวบ้านทำอะไรบ้าง กิจกรรมอะไรที่ชาวบ้านให้ความสำคัญในรอบ ๑๒ เดือน เขามีพิธีกรรมหรือประเพณีอะไรบ้าง เพื่อให้ เห็นภาพรวมว่าในหนึ่งปีชุมชนหนึ่งมีประเพณีอะไรบ้าง และควรแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตด้านต่างๆ ของคนในชุมชนนั้น

ในระดับชุมชน ควรมีการวิจัยโดยวิธีการทางมานุษยวิทยาที่จะทำความเข้าใจในวัตถุ ที่เรารวบรวมไว้ โดยใช้เทคนิควิธีวิจัยต่างๆ เช่น การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) เราควรจัดแสดงสิ่งของให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญ ประวัติความเป็นมาต่างๆ โดยการทำการวิจัย อย่างมีส่วนร่วมในชุมชน ด้วยการเข้าไปอยู่กับชาวบ้านเพื่อให้เรามองวัฒนธรรมชาวบ้านผ่านสายตา ของชาวบ้าน และเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของเขาเหมือนกับวัฒนธรรมของเรา ถ้าทำได้เราก็จะให้ภาพ วัฒนธรรมนั้นอย่างชัดเจนมีอคติน้อยลง

การใช้วิธีสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า (oral history) เรื่องราวในอดีตบาง ที่ไม่มีการจดบันทึกไว้ เพราะอาจยังไม่มีตัวอักษรใช้แต่จะมีการบอกเล่าเป็นทอดๆ การเก็บรวบรวม ประวัติชีวิตของคน (life history) ซึ่งไม่เฉพาะบุคคลสำคัญเท่านั้นที่จะแสดงให้เห็นถึงชีวิตที่สมบูรณ์ ของชุมชน จะต้องดูว่าผู้หญิง เด็ก ผู้ชาย ในวัยต่างๆ ผู้นำ คนที่ยากจนมีชีวิตร่วมกันอย่างไร ควรจะให้ความสำคัญกับประวัติชีวิตของคนทุกคน การวิจัยทางมานุษยวิทยาจะมีประโยชน์มาก ในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และการจัดแสดงวัฒนธรรมชุมชน

สำหรับสิ่งที่สำคัญที่สุดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ ควรทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็น ศูนย์กลางทางด้านวัฒนธรรมด้วย ไม่ใช่เป็นที่รวบรวมสิ่งของอย่างเดียว นั่นคือ ควรพยายามชักจูง ให้คนที่อยู่ในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการพบปะกันเป็นประจำเพื่อแสวงหาความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้น ให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเหมือนกันเพื่อให้พิพิธภัณฑ์มีความ สมบูรณ์และทำหน้าที่ในการให้ความรู้เกี่ยวกับชุมชนได้ดีที่สุด

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ทำให้เห็นภาพรวมของการ จัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น เนื้อหา รูปแบบ และอาคารที่ใช้ในการจัดแสดง ซึ่งความรู้ ที่ได้ดังกล่าวสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการพัฒนารูปแบบการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยการ จัดแสดงต้องนำเสนอภาพรวม (holistic approach) วิถีชีวิตของคนใน ชุมชนโดยการแสดงให้เห็นถึง วัฒนธรรมส่วนต่างๆ ซึ่งต้องมีการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพ สังคม เศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรมอย่างรอบคอบและ ลึกซึ้ง เพื่อให้การนำเสนอสามารถสื่อ ความหมายให้คนในท้องถิ่นหรือต่างถิ่นเข้าใจลักษณะของท้องถิ่นได้อย่างถี่ถ้วน

๒.๒.๔ พัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดขึ้นกว่าพิพิธภัณฑ์สถานต่างๆ ไป เช่น พิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ศิลปะ โดยความนิยมในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในต่างประเทศ เช่น ประเทศในทวีปยุโรป สแกนดิเนเวีย สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต รวมทั้งประเทศญี่ปุ่น เริ่ม ดำเนินการมาช้านาน คือ ตั้งแต่ประมาณศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา โดยมีประเทศ สวีเดนเป็นหลักสำคัญ ในการดำเนินพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยฮาเธอร์ ฮาซีลัส นักภาษาศาสตร์ และนักประวัติศาสตร์ชาวสวีเดน ที่ มีความสนใจในการเก็บของต่างๆ เพื่อเป็นการศึกษา โดยได้ สร้างพิพิธภัณฑ์ Scandinavian Museum of Folklore ขึ้นมา จากนั้นจึงมีกลุ่มประเทศในสแกนดิเนเวียต่างๆ เริ่มจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมาเป็น จำนวนมาก โดยลักษณะของพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นที่สร้างขึ้นมาจะเป็นลักษณะที่จำลองของบ้านท้องถิ่น เก็บ วัตถุจากท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อ การศึกษา เช่น การศึกษาทางด้านคติชนวิทยา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชาติ พันธุ์วิทยา จากนั้น จึงแพร่หลายไปทั่วยุโรปและอเมริกา^{๒๒}

^{๒๒} อภิญญา บัวสรวง, “บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น”, เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ๒๓-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, หน้า ๕๑.

สำหรับพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทยมีมาเมื่อสมัย ๔๐ หรือ ๕๐ ปี พร้อมกับกับการเกิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ โดยพระสงฆ์ ครู และผู้นำในชุมชนมีการรวบรวมวัตถุ ทางวัฒนธรรม และเกิดความคิดในการทำพิพิธภัณฑ์ขึ้น แต่ยังไม่รู้วิธีในการจัดแสดงตลอดจนขาด บุคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและงบประมาณในการดำเนินงาน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพึ่ง รัฐบาลในการให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุน ก่อนสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีพิพิธภัณฑ์อยู่ เพียงแค่กรุงเทพฯ อยุธยา และลพบุรี เท่านั้น ส่วนที่อื่นๆ สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจในเรื่องนี้ว่ามีมานานแล้ว แต่กลับมากถูกทำลายด้วย กระบวนการเล่นของเก่า ของที่เคยรวบรวมไว้ควรที่จะเก็บไว้ เป็นระบบและอย่างมีความหมายถูกแย่งยื้อ ไปขายหมด ซึ่งประเทศไทยถูกกระบวนการเล่นของเก่าทำลายวัตถุทางวัฒนธรรมมากที่สุด (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๓๙)

๒.๒.๕ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับกระบวนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชน

มีคุณ ประโยชน์ (Funtions) ในฐานะที่เป็นทั้ง เครื่องมือและวิธีการ(Means) ใน กระบวนการพัฒนาชุมชน^{๒๓} ดังนี้

๑. เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพและฟื้นฟูพลังของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถ จัดการ ทรัพยากร วัฒนธรรมชุมชนของตน
๒. ส่งเสริมให้ชาวบ้าน สมาชิกของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ ตั้งแต่ การศึกษา การสำรวจค้นหา ทำแผนที่และจัดทำทะเบียนทรัพยากรวัฒนธรรม การประเมิน คุณค่าและ ศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม การวางแผนการจัดการ การอนุรักษ์ การสงวนและ การ บูรณะปฏิสังขรณ์ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์/นิทรรศการ การเผยแพร่ การฟื้นฟู และการจัดการ เชิงธุรกิจ ชุมชน
๓. ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการและ นักพัฒนา จากภายนอก และระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์เรื่องทรัพยากร วัฒนธรรมที่ แตกต่างกัน
๔. ก่อให้เกิดความเสียสละ ความเอื้ออารีเกื้อกูลแก่กันและกันในหมู่สมาชิกของชุมชน
๕. ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชน รักถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นพื้นที่แสดงความเป็นตัวตนของคนในชุมชนให้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ เห็นและยอมรับทำให้คนในชุมชนมีศักดิ์ศรี

^{๒๓} สายันต์ ไพชาญจิตร, กระบวนการโบราณคดีชุมชน : การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อ เสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘ - ๓๐.

๖. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้และฟื้นฟูภูมิ ปัญญาที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองทุกๆ มิติได้อย่างแท้จริง

โดยปัจจุบันแนวคิดในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น บางแนวคิดมุ่งเน้นให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีลักษณะเป็นศูนย์รวม : Center ของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นโดยวิธี การจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจแบบรัฐ (State-Based Management) มากกว่าการจัดการให้มี กระจายไปตามสภาพความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งแนวคิดและวิธีการดังกล่าวอาจจะไม่สอดคล้อง กับหลักธรรมชาติ แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการพัฒนาชุมชน และเป้าประสงค์ ที่มุ่งพัฒนาความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์แบบพึ่งตนเอง เห็นได้จากขั้นตอน และวิธีการพัฒนาหรือสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งในประเทศไทยที่นักมานุษยวิทยา โบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม หรือนักวิชาการสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้าไปศึกษาเก็บ รวบรวมข้อมูลและวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ที่กำหนดกันว่าเป็น ท้องถิ่น (Local Region) ซึ่งอาจจะครอบคลุมหมู่บ้านหลายตำบล แล้วรวบรวมเอาทั้งวัตถุสิ่งของไป รวมไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่งในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นพิพิธภัณฑ์ของท้องถิ่น จากนั้นก็อาจจะบูรณะ ปรับปรุงอาคารเก่าแห่งใดแห่งหนึ่งขึ้นมาเป็นอาคารจัดแสดง หรือถ้ามีงบประมาณมากก็จะสร้าง อาคารพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาใหม่แล้วจัดแสดงวัตถุสิ่งของพร้อมทั้งจัดนิทรรศการความรู้ในพิพิธภัณฑ์

ในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อให้เกิดผลทางการพัฒนาชุมชนอย่างทั่วถึงและยั่งยืน โดยต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดและการปฏิบัติในเรื่อง การกระจายอำนาจที่นำไปสู่การฟื้นฟูพลัง : decentralization towards empowering มากกว่าแนวคิดเรื่อง การรวมศูนย์อำนาจ แต่สลายพลัง : centralization but de-powering เพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาส ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการของคนหมู่มากในชุมชนท้องถิ่นนั้น และควรจะต้องกำหนด ขอบเขตของความเป็นชุมชนท้องถิ่นให้หลากหลายไปตามสภาพความแตกต่างหลากหลายทาง วัฒนธรรม

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังมีมากเท่าใดก็จะเป็นเครื่องมือพัฒนาคนในท้องถิ่นให้มีความรู้ ความคิด ไปในทิศทางเดียวกันมากยิ่งขึ้นเท่านั้น คือ มีความภูมิใจในวัฒนธรรมของตัวเอง รักถิ่น ฐานบ้านเกิด รู้และเข้าใจระบบนิเวศวัฒนธรรมตนเองอย่างลึกซึ้ง ซึ่งยังมีคนคิดเหมือนกันทำคล้ายๆ กันก็จะทำให้กระบวนการกลุ่มเกิดขึ้นเร็วและทำให้ชุมชนแข็งแรงมากขึ้น

การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นลักษณะนี้ เป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้าง ความสามารถ ฟื้นฟูพลังและอำนาจในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้คนในชุมชนท้องถิ่นได้ อย่างทั่วถึงและอย่างยั่งยืน เพราะคนที่เข้ามามีส่วนร่วมสามารถจัดการพิพิธภัณฑ์จะทำในสิ่ง ที่ตัวเองมีความรู้จริง เข้าใจจริงๆ เป็นการจัดการไปตามธรรมชาติที่คุ้นเคย ใช้ทรัพยากร อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตน ไม่ต้องการเทคโนโลยีซับซ้อนหรือมีราคาแพงที่จะต้อง มีภาระลงทุนซื้อหาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย เพื่อทำนุบำรุงในภายหลัง ทั้งยังจะช่วยให้คนในชุมชน ท้องถิ่นมีความมั่นใจในการคิดแก้ปัญหาอื่นๆ หรือสร้างสรรค์สิ่งดีงามสำหรับพัฒนาคนและพัฒนา ชุมชนเป็นกระบวนการสืบเนื่องต่อไป

ดังนั้น การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นเครื่องมือในกระบวนการพัฒนา ชุมชนจะช่วยให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการจัดการจาก นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญวิชาชีพไปสู่ชาวบ้าน และสร้างจิตสำนึกในเรื่องความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง กระบวนการศึกษาวิจัยจะช่วยให้ชาวบ้านได้รู้จักเรื่องราว ของตัวเอง รู้จักทรัพยากรและศักยภาพที่แท้จริงในชุมชนของตนมากขึ้น เมื่อชาวบ้านสามารถ จัดพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นได้เองแล้วก็จะเกิดความมั่นใจ ภูมิใจ นำไปสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ของชุมชน การพัฒนาด้านการเรียนรู้และนำไปสู่ความเข้มแข็งของกลุ่มชุมชนพึ่งตนเองได้บน พื้นฐานของวัฒนธรรม เกิดความรักถิ่นฐาน ความสามัคคี และความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันและกัน และสามารถพัฒนาไปสู่การสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในวงกว้างและระดับที่สูงขึ้นไปอีก นอกจากกระบวนการพัฒนาดังกล่าวแล้ว การก่อตัวของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทยและความหมายหลายแบบที่เกิดขึ้น สามารถแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่ได้ เกิดขึ้นและสิ่งที่กำลังเกิดในสังคมชนบทบางประการ^{๒๔} ดังนี้

๑. การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เกิดมาจากการสูญหาย การหมดสิ้นไปของวิถี ชีวิตการผลิตและวงจรชีวิตที่มีการเกษตรเป็นพื้นฐาน การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว สังเกตเห็นได้ในชั่วชีวิตของคนคนหนึ่งหรือในบางกรณีอาจจะเป็นเป็นเสี้ยวชีวิตของคนคนหนึ่ง ในบริเวณภาคกลางที่เปลี่ยนจากพื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมทำให้มีพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับชีวิต ของชาวนา เครื่องมือเครื่องใช้ การเกษตรเป็นจำนวนมาก ทว่าไม่เพียงวิถีการผลิตแบบเกษตร เท่านั้น การใช้ชีวิตที่ใกล้ชิดธรรมชาติก็หมดไปด้วย กระบวนการโยกย้ายคนจากชนบท ในรูปของ การไปทำงาน ไปศึกษาในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ก็สะท้อนออกมาในการทำพิพิธภัณฑ์หลาย แห่ง คนจำนวนหนึ่งไม่ได้กลับไปอยู่ในชนบทอีก แต่มีเครือข่ายสายสัมพันธ์อยู่และคนที่มิฐานะดีมักจะช่วยเหลือทรัพยากรด้านต่างๆ ในการสร้างพิพิธภัณฑ์ในบ้านเกิดหรือบ้านเดิม นอกจากนั้น คนที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงจำนวนหนึ่ง เป็นคนชนบทที่มีประสบการณ์ การไปทำงานภายนอก หรือ ได้รับการศึกษาจากภายนอกแล้วกลับไปอยู่บ้านเดิม ประสบการณ์จากภายนอกทำให้เกิด ความคิดใหม่ๆ เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปรียบเทียบและมองเห็นคุณค่าสิ่งของต่างๆ ต่างไป จากเดิม

๒. การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑ์ แสดงให้เห็นถึงการรวมตัวการร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ระหว่างคนภายในกับภายนอก เช่น ความร่วมมือกับนักวิชาการ ความร่วมมือกับองค์กรพัฒนา เอกชน องค์กรปกครองท้องถิ่น พัฒนาการ และข้าราชการ จึงทำให้มีการไหลเวียนของความคิด ที่มาจากภายนอก และการปรับหรือต่อตรงกับความต้องการจากภายใน คำว่าพิพิธภัณฑ์ ศูนย์ วัฒนธรรม ศูนย์การเรียนรู้ คำเหล่านี้เป็นคำทางการที่คิดขึ้นมาโดยหน่วยงานของรัฐ แต่ในหลาย กรณีที่จะเกิดขึ้นได้อย่างมีพลังเป็น เพราะได้รับการตอบสนองด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันของ คนภายในชุมชน เช่น พระที่ไม่อยากเห็น โบราณวัตถุถูกกว้านซื้อไปหมดโดยพ่อค้าหรือชาวต่างชาติ พระนักพัฒนาที่อยากช่วยเหลือให้เด็กนักเรียน

^{๒๔} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗), หน้า ๗๒ - ๗๓.

เรียนต่อหรือมีงานทำ ครูที่อยากเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ ชาวบ้านไว้เล่าเรื่องชีวิตที่หมดไปแล้ว หรือ ชาวบ้านที่อยากแสดงความศรัทธาต่อวีรบุรุษตามโลกทัศน์ ท้องถิ่น

๓. พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความคิด เปลี่ยนแปลงความหมาย เกี่ยวกับวัตถุสิ่งของในท้องถิ่น เช่น การให้คุณค่าใหม่แก่ของเก่า เกิดความเสียหายที่ของเก่า บางอย่างถูก ทำลายไป เช่น สมุดข่อยถูกเผา หน้าบันเก่าถูกทิ้งให้ผุพัง การเกิดสำนึกเรื่อง “มรดก” ทางวัฒนธรรมและความสำนึกของปัจเจกบุคคลและชุมชนท้องถิ่น ในการเป็นผู้รักษามรดก วัฒนธรรม ความหมายของการรักษามรดกในแง่ของการแสดงอัตลักษณ์ที่แตกต่าง หรือการสร้างป้อมปราการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ ล้วนแต่เป็นอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมที่กำลังเกิดขึ้นใน ชุมชนท้องถิ่นทั่วไป

อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้เกิดผลในการพัฒนา ชุมชนอย่างทั่วถึงและ ยั่งยืนนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดเกี่ยวกับการ กระจายอำนาจที่นำไปสู่การ ฟื้นฟูพลัง : decentralization towards empowering เพื่อประโยชน์ ในการเข้าถึงทรัพยากรและ โอกาสในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการบริหารจัดการของชุมชนท้องถิ่น การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑสถานเป็น จำนวนมากในชุมชนต่างๆ นับเป็นผลดีที่ชุมชนจะสามารถ พัฒนาความรู้และความคิดของคนในชุมชนให้ เกิดความภาคภูมิใจ และเกิดการสำนึกรักในทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ เพราะผู้คนในชุมชนท้องถิ่น เหล่านี้ต่างมีความรู้สึกที่ตนเองเป็น เจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑสถานที่มีอยู่อย่าง แท้จริง

๒.๒.๖ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย

স্যันต์ ไพธัญญิตร์^{๒๕} กล่าวว่า “ความพยายามจัดการให้ชาวบ้านหรือ ผู้นำชุมชนท้องถิ่น เข้าไปมีบทบาทในการจัดพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งในทางปฏิบัติก็อาจจะเกิดผลสัมฤทธิ์ ทางด้านการสร้าง และจัดแสดงพิพิธภัณฑสถานในระยะสั้น แต่ในระยะยาวอาจจะมีความยากลำบากเรื่อง การดูแล รักษา และ กระบวนการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานอาจมีปัญหาเรื่องการขาดการมีส่วนร่วมอย่าง แท้จริงของชาวบ้านใน ชุมชนท้องถิ่น เพราะกิจกรรมส่วนใหญ่ที่ดำเนินการกันมาในการพัฒนา พิพิธภัณฑสถานหลายแห่ง มักจะดำเนินการโดยนักวิชาการ และผู้ชำนาญการทางวิชาชีพ โดยที่ คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อย มาก ทำให้ขาดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญ คนในชุมชนท้องถิ่นส่วนมากไม่สามารถ เข้าถึงพิพิธภัณฑสถานได้ เนื่องจากเป็นเรื่องไกลตัว ไกลหมู่บ้าน คงจะมีเฉพาะคนที่อยู่ในพื้นที่พิพิธภัณฑสถานได้เข้าไป มีส่วนร่วมเพียงส่วนน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการจัดการหลังจากการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานเสร็จแล้วและ เปิดให้บริการแก่สังคม คนที่อยู่ไกล ไม่มีส่วนร่วมเลยทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่ได้เป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่ง

^{๒๕} สยันต์ ไพธัญญิตร์, กระบวนการโบราณคดีชุมชน : การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๙ .

เป็นประเด็นที่ไม่สอดคล้องกับ หลักการพัฒนาชุมชน และไม่สอดคล้องกับหลักการที่ให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทาง วัฒนธรรมและความหลากหลายของชุมชน”

ตรงใจ หุตางกูร กล่าวว่า “การชมพิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งสิ่งของจัดแสดง เพียงอย่างเดียว โดยไม่มีการให้ข้อมูลใดๆ ประกอบเกี่ยวกับสิ่งของที่นำมาจัดแสดง ทำให้ผู้ชมได้ เพียงแต่ชื่นชมว่าสิ่งของเหล่านั้น “สวย” หรือ “แปลก” แต่จะไม่ได้ความรู้กลับไป คำเปรียบเปรย ที่มักจะได้ยินถึงพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวก็คือ “โกดังเก็บของ” ดังนั้น จำเป็นต้องหาวิธีการเพื่อเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับ “โกดังเก็บของชุมชน” ให้กลายเป็น “พิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้ของชุมชน” สำหรับปัจจัยที่ทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นถูกมองว่าเป็นโกดังเก็บของเนื่องจากการขาด การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งของที่จัดแสดงอยู่ภายในพิพิธภัณฑ์ของตนเองอย่างถ่องแท้ ปัญหาสำคัญคือ^{๒๖}

๑. ผู้จัดทำพิพิธภัณฑ์ขาดความรู้และทักษะในการหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ
๒. ผู้จัดทำพิพิธภัณฑ์ไม่มีเวลาในการศึกษาข้อมูล
๓. ผู้จัดทำพิพิธภัณฑ์ขาดแคลนทุนทรัพย์
๔. ผู้จัดทำพิพิธภัณฑ์ขาดที่ปรึกษาทางวิชาการ

ดังนั้นในเมื่อ “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” นั่นคือ มนุษย์อยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ จะต้องใช้ ชีวิตร่วมกันกับมนุษย์คนอื่นๆ จึงจะมีชีวิตยืนยาว ในทางเดียวกันอาจกล่าวได้ว่า “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นองค์กรสังคม” กล่าวคือ ถ้าจะให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอยู่อย่างยั่งยืนเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน พิพิธภัณฑ์ต้องมีการติดต่อสื่อสาร และมีกิจกรรมร่วมกันกับองค์กรในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ชุมชน โรงเรียน วัด และ อบต. เทศบาล โดยแนวทางการทำงานอาจพิจารณาถึง

๑. ความร่วมมือกับครูหรืออาจารย์ในท้องถิ่น ในการศึกษาข้อมูลของวัตถุต่างๆ ที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์
๒. การหาอาจารย์หรือนักวิชาการมาเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ ในการจัดแสดง พิพิธภัณฑ์ให้มีรูปแบบที่สื่อสารกับผู้ชมได้ง่าย
๓. ความร่วมมือกับโรงเรียนในท้องถิ่น ในการใช้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งความรู้ในท้องถิ่น เพื่อให้ นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้
๔. ความร่วมมือกับโรงเรียน มหาวิทยาลัยในท้องถิ่น รวมไปถึง อบต. เทศบาล ในการจัดหา ทุนเพื่อการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์

จากแนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดังกล่าวแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความรู้และความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการให้การศึกษา นอกระบบ เพื่อให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นศูนย์รวมของทรัพยากรทาง วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น อันก่อให้เกิดองค์ความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของท้องถิ่นต่างๆ ตามพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนอกเหนือจาก การเก็บรวบรวมศิลปวัตถุต่างๆ แล้วยังจำเป็นต้องแสดงให้เห็นถึงกลุ่มคน วิถีชีวิตความเป็นอยู่และมิติทาง

^{๒๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

สังคมวัฒนธรรมที่มีการ เคลื่อนไหวอย่างสับสน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น อันเป็นการ สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันเพราะความเข้าใจดังกล่าวสามารถนำไปสู่การสร้างสำนึกของความ เป็นท้องถิ่น

จึงอาจกล่าวได้ว่า พิพิธภัณฑสถานมีบทบาทโดยตรงต่อสังคมและคนในชุมชน ท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของสังคมวัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งบทบาททางด้าน สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการสร้างจิตสำนึกและ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น พิพิธภัณฑสถานจึงเป็นองค์กรหนึ่งที่จะสามารถเป็น ศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยการให้การศึกษาอันก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชนท้องถิ่น แต่จะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับนโยบายการบริหารจัดการและ การดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานของแต่ละแห่งเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังต้องได้รับความ ร่วมมือร่วมใจจากคนในท้องถิ่นและการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนทั้งในส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาคและส่วนกลางด้วย

ดังนั้นจากการศึกษาแนวคิดดังกล่าว สามารถนำข้อมูลที่ได้มาประยุกต์ใช้และ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทด้านต่างๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพ ประวัติความเป็นมา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและ ประเพณีต่างๆ ของชุมชนท้องถิ่น ที่นำมาสู่การจัดตั้งและจัดแสดงของ พิพิธภัณฑสถานกรุงเทพมหานคร ได้เป็นอย่างดี ทั้งในแง่ของความหมายและคำจำกัดความ ของพิพิธภัณฑสถาน บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน การจัดพิพิธภัณฑสถาน ตลอดจน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถาน เพื่อที่จะสามารถนำความรู้ที่ได้มา พัฒนาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานกรุงเทพมหานครและพิพิธภัณฑสถาน อื่นๆ ที่เหมาะสมเพื่อให้พิพิธภัณฑสถานสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ของชุมชนและเยาวชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริงต่อไป

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

๒.๓.๑ ความหมายและคำจำกัดความของการบริหารจัดการ

สมยศ นาวิการ^{๒๗} กล่าวว่า “การบริหาร คือ กระบวนการทำงานให้สำเร็จโดยใช้บุคคลอื่น บุคคลจะไม่ใช้ผู้บริหารถ้าหากว่าไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในกระบวนการ ของการทำงานให้สำเร็จโดยใช้บุคคลอื่น และเพื่อการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพในฐานะของ ผู้บริหาร ผู้บริหารจะต้องเข้าใจและสามารถใช้แนวคิดของพฤติกรรมองค์การที่ส่งเสริมการบริหาร บุคคลได้ด้วย”

วิทยา ด้านธำรงกุล^{๒๘} กล่าวว่า “การจัดการ หรือ การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการของการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำและบังคับบัญชา (Leading) และการควบคุม (Controlling) ทรัพยากรต่างๆ ขององค์การเพื่อการ บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้”

^{๒๗} สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

^{๒๘} วิทยา ด้านธำรงกุล, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า

พยอม วงศ์สารศรี^{๒๙} กล่าวว่า “การจัดการ คือ กระบวนการที่ผู้จัดการ ใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอน โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิก ในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการ และความมุ่งมั่นในด้านความ เจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วย องค์กรจึงจะสัมฤทธิ์ผล ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้”

๒.๓.๒ องค์ประกอบของการบริหารจัดการ

๑) การวางแผน (Planning) คือ กระบวนการกำหนดเป้าหมาย การวางกลยุทธ์ เพื่อให้การดำเนินงานสามารถไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ โดยการเชื่อมโยงตัวเราที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการจะไปถึง การวางแผนจึงเป็นกระบวนการคิด วิเคราะห์เพื่อพิจารณา วัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดยมีการคาดคะเนปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นและทำการพัฒนาหาวิธีการ แก้ไขเอาไว้ล่วงหน้า การวางแผนจึงเปรียบเสมือนเป็นการจัดทำพิมพ์เขียวหรือคล้ายแผนที่นำทาง ที่องค์กรจะนำมาใช้ ทั้งนี้แผนในการดำเนินงานสามารถมีการปรับปรุงและพัฒนาระหว่างการ ดำเนินการ เพื่อบูรณาการและผลานความร่วมมือในด้านต่างๆ ให้เกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น โดยขั้นตอน ในการวางแผนมี ดังนี้

การกำหนดเป้าหมาย (Goal Identifying) เพื่อให้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงขององค์กร อันจะเป็นแนวทางในการนำไปสู่การกำหนดพันธกิจ วัตถุประสงค์ และกลยุทธ์ ของแผน

๑. การรวบรวมข้อมูล (Data Collecting) เช่น การสำรวจและคาดการณ์ เพื่อให้ ทราบถึงทรัพยากรและปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันและคาดคะเนสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การรวบรวมข้อมูลควรกระทำทั้งในเชิงกว้างและลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๒. การวิเคราะห์ (Analyzing) โดยการนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์ สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและอนาคต ทั้งในด้านจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และความเสี่ยง (SWOT Analysis) เพื่อกำหนดทิศทางการวางแผนการดำเนินงานและการพัฒนาด้านต่าง ๆ

๓. การกำหนดแผน (Planning) กำหนดแผนหรือขั้นตอนการดำเนินงานในการ แก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้ แผนอาจมีหลายระดับตามความ จำเป็นของระดับในการจัดการ เช่น แผนในเชิงกลยุทธ์ แผนโครงการ หรือแผนดำเนินงาน นอกจากนี้ การกำหนดระยะเวลาของแผนงานจะต้องเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมายของ องค์กรที่ตั้งไว้ เช่น แผนระยะยาว (อาจจะเป็น ๕ ปี หรือมากกว่า) แผนระยะปานกลาง (ประมาณ ๒ -๓ ปี) และแผนระยะสั้น (แผนประจำปี แผนไตรมาส แผนประจำเดือน) สำหรับการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นควรมุ่งเน้นเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานด้านงบประมาณ การให้บริการและประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการกำหนดแผนงาน โดยการนำชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เพื่อให้การบริหารจัดการภายในองค์กรเป็นระบบและมีความต่อเนื่องอันจะนำมาสู่ประโยชน์ที่แท้จริงแก่ชุมชน

^{๒๙} พยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

๔. การดำเนินงานตามแผน (Implementing) คือ การนำแผนงานมาดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ เช่น การกำหนดเป็นนโยบาย ตารางการทำงาน มาตรฐานการปฏิบัติงาน วิธีปฏิบัติงาน และงบประมาณ ซึ่งจะช่วยเป็นแนวทางในการดำเนินการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น

๕. การประเมินผล (Evaluating) คือ การประเมินผลของแผนว่าเมื่อดำเนินงาน ตามแผนที่วางไว้แล้ว สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้หรือไม่ หากมีพบว่าแผนที่วางไว้มี ข้อบกพร่อง จะต้องทำการปรับปรุงแผน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนใหม่อีกครั้ง จากนั้นจึง จะกลับเข้าสู่ขั้นตอนของการดำเนินงานตามแผนที่ปรับปรุงแล้วต่อไป ทั้งนี้การประเมินผลจะต้องทำเป็นระยะๆ ควบคู่ไปตลอดการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด

๒) การจัดองค์กร (Organizing) คือ กระบวนการจัดสรรงาน ทรัพยากร และ กำหนดความสัมพันธ์ของงานต่างๆ เพื่อที่จะตอบสนองความสำเร็จของแผนงาน การจัดองค์กรเป็น การเปลี่ยนแปลงแผนออกมาเป็นการปฏิบัติจริงโดยระบุว่าม้งานอะไรบ้าง โดยงานเหล่านั้นจะรวม หรือแยกเป็นกลุ่มต่างๆ อย่างไรบ้าง เพื่อกำหนดเป็นโครงสร้างขององค์กร ซึ่งจะมีการกำหนด อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละงานอย่างใดรวมถึงการจัดสรรคนเข้าทำงานด้วย โดยมี ขั้นตอนดังนี้

๑. จัดแบ่งออกเป็นหน่วยงานย่อยต่างๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานไว้ให้ชัดเจนรวมทั้งหน่วยงานย่อย เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

๒. การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน คือ การกำหนดสายการบังคับบัญชา ตามลำดับชั้นและการกำหนดช่วงการบังคับบัญชา

๓. การระบุขอบเขตและบทบาทของตำแหน่งงาน คือ การระบุขอบเขตของงาน ตามวัตถุประสงค์ขององค์กร ขอบเขตและบทบาทของตำแหน่งงานจึงหมายถึงกลุ่มของกิจกรรม ที่ต้องปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร และขอบเขตของตำแหน่งงานขึ้นอยู่กับเป้าหมาย ขององค์กร ลักษณะขององค์กรและขนาดขององค์กร

๔. การคัดเลือกบุคลากร คือ การคัดเลือกบุคลากร เพื่อให้ได้มาซึ่งคนที่มีความ เหมาะสมกับลักษณะงานต่างๆ ที่กำหนดไว้ในโครงสร้างองค์กร โดยจะต้องคำนึงถึงความรู้ ความ สามารถ หรือ ศักยภาพของแต่ละบุคคล

๓) การนำหรือการสั่งการ (Leading) คือ การชี้แนะ สั่งการ หรือกำกับการปฏิบัติงานให้ เป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ โดยผู้นำต้องใช้ความสามารถและอิทธิพลในการชักจูงใจให้ผู้ตามซึ่ง อาจจะเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นๆ ให้แสดงพฤติกรรมหรือปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถและ ด้วยความเต็มใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ผู้นำกำหนด ปัจจุบันการนำเป็นหน้าที่สำคัญและจำเป็นสำหรับ ผู้บริหารทุกคน จึงจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ในการสั่งงานและกระตุ้นให้ผู้ตาม ปฏิบัติงานตามที่ต้องการ อย่างมีประสิทธิภาพ ประการสำคัญผู้นำต้องกล้าตัดสินใจเปลี่ยนแปลง และนำผู้ตามให้ทำทุกสิ่งที่ถูกต้อง และเหมาะสม โดยให้สอดคล้องกับแผนงานที่ได้กำหนดไว้บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ ดังนี้

๑. จัดทำแผนการทำงาน ซึ่งแผนการทำงานนี้แล้วแต่ว่าเป็นผู้บังคับบัญชา ระดับใด ถ้าเป็น ระดับสูงก็จะจัดวางนโยบาย ถ้าเป็นผู้บังคับบัญชาระดับต้นก็กำหนดเป็นตาราง การปฏิบัติงาน

๒. กำหนดงานให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้ปฏิบัติงานที่มีลักษณะ แตกต่างกัน
๓. จัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการทำงานให้แก่ผู้ปฏิบัติตาม
๔. กระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานเต็มใจและตั้งใจทำงานให้เกิดทั้งประสิทธิผลและ ประสิทธิภาพด้วยการมีระบบการประสานงานและการตัดสินใจที่เหมาะสมกับสถานการณ์
๕. จูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานกระตือรือร้นทำงานให้แก่องค์กรด้วยการใช้เครื่องล่อต่างๆ
๖. ติดตาม กำกับ และควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานให้ทั่วถึง
๗. ให้ความช่วยเหลือและแก้ไขข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน

๔) การควบคุม (Controlling) ถือเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งใน การบริหารจัดการ ซึ่งเป็นกระบวนการในการติดตาม ตรวจสอบ เปรียบเทียบผลการปฏิบัติงาน จริงกับ เป้าหมายที่วางไว้ตามเกณฑ์และมาตรฐานที่มี ตลอดจนทำการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับ จุดประสงค์และสถานการณ์ โดยการควบคุมจะเปรียบเสมือนเหรียญอีกด้านหนึ่ง ของการวางแผนที่ จะต้องอยู่คู่กันและส่งเสริมระหว่างกัน เพราะการควบคุมจะช่วยให้ผู้บริหารรู้ว่า แผนที่กำหนดขึ้น สามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติได้จริง กล่าวโดยสรุปการควบคุม คือ การตรวจสอบ ความสำเร็จของแผน โดยกระบวนการควบคุมประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๑. การวัดผลการดำเนินงาน สามารถดำเนินการด้วยวิธีการสังเกตจากการ ทำงานการ รายงานทางสถิติ การรายงานด้วยปากเปล่า และการเขียนรายงาน เป็นต้น

๒. เปรียบเทียบผลการวัดกับมาตรฐาน ภายหลังจากได้รับผลการปฏิบัติงานแล้ว ผู้ควบคุมจะ นำข้อมูลมาทำการเปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์และมาตรฐานที่ตั้งไว้โดยผู้บริหารสามารถกำหนดเกณฑ์ใน มิติต่างๆ หรือตั้งมาตรฐานสำหรับองค์กรขึ้นมาโดยเฉพาะ

๓. การแก้ไขข้อผิดพลาดเป็นกระบวนการสำคัญในการควบคุมที่จะช่วยผลักดันให้ผลการ ปฏิบัติงานไปถึงเกณฑ์และระดับมาตรฐาน หรือบรรลุเป้าหมายตามแผนที่กำหนดและ ก่อนดำเนินการ แก้ไขต้องมั่นใจว่าเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้นั้นมีความเหมาะสมต่อองค์กร

๒.๓.๓ การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์

กิจการด้านพิพิธภัณฑ์ก็เช่นเดียวกับกิจการด้านอื่นๆ ซึ่งจะต้องมีระบบงานบริหาร และการ ดำเนินกิจการที่เป็นระเบียบแบบแผน การดำเนินกิจการของพิพิธภัณฑ์จะต้องพิจารณาถึง ระบบการ ควบคุม (System of Museum Control) และการดำเนินกิจการภายในของพิพิธภัณฑ์สถาน (Museum Organization) ซึ่งได้แก่การแบ่งส่วนงาน เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ เงินรายได้และกิจกรรม ต่าง ๆ^{๓๐} โดยมี รายละเอียดดังนี้

^{๓๐} จีรา จงกล, พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพนางจิราจงกล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๘๑.

ประโยชน์หรืออาจทำความเสียหายแก่ส่วนรวมได้ เป็นสถาบันที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมจึงจำเป็นที่แต่ละประเทศจะต้อง ควบคุมดูแลด้วยวิธีการต่างๆ ตามความเหมาะสม โดยทั่วไปจำเป็นต้องมีระเบียบในการจะ อนุญาตให้มีการจัดตั้ง เพิกถอน กำหนดเวลาเปิดปิด เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับประชาชนส่วนรวม จะเปิดปิดตามใจชอบโดยไม่มีระเบียบไม่ได้ จะจัดตั้งจะเพิกถอนก็ต้องได้รับ อนุญาตจากหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง

พิพิธภัณฑสถานของรัฐและของเทศบาลก็ต้องยอมเป็นไปตามกฎหมายของแต่ละประเทศ และ สอดคล้องกับระบบการปกครองของประเทศ เช่น ประเทศที่มีการปกครองโดยอำนาจสู่ศูนย์ กลาง (Centralized System) เช่น ประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในยุโรปและเอเชีย การดำเนินกิจการ พิพิธภัณฑสถานก็มีการควบคุมจากส่วนกลางด้วย ส่วนในประเทศที่มีการปกครองแบบกระจาย อำนาจ (Decentralized System) เช่น สหรัฐอเมริกา ซึ่งไม่มีการควบคุมจากส่วนกลาง ดังนั้นจึงอาจ แบ่งได้ว่าการ ควบคุมพิพิธภัณฑสถานอาจมีระบบต่างๆ ดังนี้

๑) รัฐบาลกลางไม่ควบคุมพิพิธภัณฑสถาน เช่น สหรัฐอเมริกา แต่ละรัฐดำเนินการเอง พิพิธภัณฑสถาน ของรัฐในกรุงวอชิงตันขึ้นอยู่กับสถาบันสมิทโซเนียน (The Smithsonian Institution) ซึ่งดำเนินกิจการ ด้านการศึกษาวิจัยหลายสาขารวมทั้งกิจการของพิพิธภัณฑสถานด้วย และสถาบันนี้ยัง ได้รับเงินงบประมาณ ส่วนหนึ่งจากรัฐบาลพิพิธภัณฑสถานต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถาบันสมิทโซเนียนต่างๆ มีคณะกรรมการดูแล ผลประโยชน์ (Board of Trustees) และกำหนดนโยบายในการดำเนินงาน

๒) พิพิธภัณฑสถานของรัฐกึ่งองค์การ เช่น พิพิธภัณฑสถานซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยทุนของเอกชน สมาคม หรือ มูลนิธิ แต่ดำเนินงานโดยได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ หรือได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในด้านวิชาการ หรือ ด้านเทคนิค ในกรณีดังกล่าวรัฐอาจเข้าควบคุมดูแลด้วย โดยวิธีการจัดให้มีการตรวจกิจการ โดยมี Inspectors เป็นผู้ดูแลตรวจสอบ เช่น ระบบของพิพิธภัณฑสถานในประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

๓) พิพิธภัณฑสถานของรัฐบาล เช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑสถานจังหวัด ตลอดจน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น สำหรับประเทศที่มีการปกครองโดยอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง (Centralization) นิยมจัดตั้ง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในส่วนกลาง และจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานสาขาในต่างจังหวัด และพิพิธภัณฑสถานของรัฐ ทั้งหมดขึ้นอยู่กับหน่วยราชการ ได้แก่ กรมการศึกษา (Department of Education) หรือ กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education) หรือกระทรวงวัฒนธรรม (Ministry of Culture) สำหรับ ประเทศที่มีการปกครองแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) ในยุโรปรัฐบาล กลางจะไม่เข้าไป ควบคุม โดยให้แต่ละรัฐหรือแต่ละท้องถิ่นดำเนินการเอง

ดังนั้นเมื่อมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้น ประการแรกที่จะต้องพิจารณาคือ ระบบการบริหาร ถ้า เป็นพิพิธภัณฑสถานของรัฐจะขึ้นกับส่วนราชการใด จึงจะสามารถบริหารงานได้อย่างคล่องตัว และ ต้องมีการ คำนึงถึงฐานะและความสำคัญเพื่อการขยายงานในอนาคตได้ด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าการแบ่งส่วนงาน ภายในของพิพิธภัณฑสถาน คือ การจัดระบบงานให้พิพิธภัณฑสถานสามารถปฏิบัติงานอัน เป็นที่รับผิดชอบได้ คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ นั้นเอง

คณะกรรมการที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นนั้น จะเป็นคณะกรรมการของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ องค์การท้องถิ่น เช่น คณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการบริหาร โดยทั่วไปจะทำหน้าที่ทำนองเดียวกับ Board of Trustees จะต่างกันบ้างก็เฉพาะหน้าที่หารายได้ดูแลผลประโยชน์ ซึ่งถ้าเป็นพิพิธภัณฑสถานของรัฐก็มีงบประมาณของรัฐอยู่แล้ว แต่ถึงกระนั้นไม่เพียงพอที่จะพัฒนา คณะกรรมการจึงต้องช่วยในการจัดการรายได้มาสนับสนุนแผนงานต่างๆ สรุปได้ว่าคณะกรรมการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ตั้งนี้

- ๑) วางนโยบาย แนวทางบริหารพิพิธภัณฑสถาน
- ๒) วางนโยบาย ปรับปรุง พัฒนาพิพิธภัณฑสถาน
- ๓) เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถาน
- ๔) ช่วยเหลือสนับสนุนแก้ไขหางบประมาณเพิ่ม
- ๕) ควบคุมดูแลผลประโยชน์และจัดหาผลประโยชน์

จากแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการดังกล่าวแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินงานด้านต่างๆ เพราะการบริหารจัดการคือกลไก ในการขับเคลื่อนให้กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปได้ และที่สำคัญบุคคลไม่สามารถดำเนินงานได้เพียงคนเดียวแต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ดังนั้นหากไม่มีการวางระบบหรือจัดรูปแบบการบริหารที่ดีก็จะทำให้การดำเนินงานล้มเหลวได้ อีกทั้งการดำเนินงานทางด้านพิพิธภัณฑสถานเองก็จำเป็นต้องมีการวางแผนงานด้านการบริหารจัดการด้วยเช่นกัน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การพัฒนาประเทศไทยในแนวทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่มุ่งไปสู่ความทันสมัย และเน้นวิธีแห่งความมั่นคงร่ำรวยทางโภคทรัพย์และวัตถุนิยมจนเกินพอดีในระยะกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ทำให้ผู้คนในสังคมไทยส่วนใหญ่ละเลยคุณค่าไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากรทาง ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ขาดความสำนึกในอดีต และถูกเปลี่ยนค่านิยมให้เห็นว่าของเก่าของ โบราณที่ปรากฏในรูปลักษณะทางกายภาพ และที่เป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่เคยเป็นประโยชน์ ของคนไทยมาแต่เดิมนั้นเป็นเรื่องล้าสมัย ไม่น่านิยมและยังเป็นอุปสรรคขวางกั้นต่อการ เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบที่เรียกว่า “ทันสมัย” อีกด้วย

ปัจจุบันมีการตระหนักถึงศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นว่า เป็นส่วนสำคัญที่จะทำหน้าที่ พิทักษ์รักษาดูแลและใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น การบริหารและการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นจึงไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของภาครัฐเท่านั้น แต่หากเป็นเรื่องที่ ชุมชนในท้องถิ่นต้องช่วยกันในการอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรทางธรรมชาติ

๒.๔.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

ศรีศักร วัลลิโภดม^{๓๑} กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การให้เกียรติคน

^{๓๑} ศรีศักร วัลลิโภดม, ความรู้เรื่องพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, (เอกสารรายงาน กามสัมมนาของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕

ภายในเข้ามามีส่วนร่วมและต้องเป็นส่วนร่วมที่เสมอภาค เพราะที่แล้วนั้นการมีส่วนร่วมของคนภายใน เป็นสิ่งไม่เสมอภาค กล่าวคือ คนภายในคือ คนนำทางและให้ข้อมูลช่วยเหลือ ในการติดต่อสอบถามกับ ชาวบ้าน โดยที่นักวิจัยจากภายนอกอาจจะอ้าง หรือตอบแทนโดยการให้ ของขวัญ แต่ถ้าให้เสมอภาคคน ภายในที่ถูกเลือกควรมีฐานะเป็นนักวิจัยด้วย ซึ่งเรียกว่า “นักวิจัยท้องถิ่น” และปรับเปลี่ยนคำวิจัยว่า “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน”

สมชาย สนั่นเมือง (๒๕๔๑) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมของชุมชน ควรจะมีตั้งแต่ การเตรียมการจัดการ การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ และการ ได้รับประโยชน์จากการบริการโดยชุมชน ซึ่งจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จะต้องไม่เป็นการเบียดบังทำลายสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วม ที่ดีจะต้อง ให้ความสำคัญในรูปแบบของการรวมกลุ่มมากกว่าลักษณะของบุคคล”

๒.๔.๒ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนั้นมีหลายขั้นตอนและสามารถกระทำได้ในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละ รูปแบบนั้นจะมีระดับของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์^{๓๒} ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนา คือ

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวม ถึงความ ต้องการของชุมชน
๒. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน หรือ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองต่อความต้องการของ ชุมชน
๓. ร่วมวางนโยบาย หรือวางแผน หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาเพื่อ สอนองความ ต้องการของชุมชน
๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงการบริหารงานการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ
๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

^{๓๒} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ในนโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วม ของชุมชน ในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖-๗.

๒.๔.๓ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

ในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นภายใต้สถานการณ์และสภาพการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ทั้งบุคคลภายในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่นไม่อาจทำได้ตามลำพัง หากต้องร่วมมือ กันในลักษณะความเสมอภาค เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน อีกทั้งมีความจริงใจต่อกันด้วย การริเริ่มต้องมาจากความต้องการภายในชุมชนใดชุมชนหนึ่งของท้องถิ่นก่อน ในท้องถิ่นมีหลายชุมชน แต่ไม่ทุกชุมชนที่มีความริเริ่มและมีศักยภาพในการจัดพิพิธภัณฑ์ เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดพิพิธภัณฑ์ ขึ้นแล้ว พิพิธภัณฑ์นั้นจะเป็นของชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้นเพราะการดูแลรักษาตลอดจนค่าใช้จ่าย ต่างๆ จะเป็นเรื่องของชุมชน ในทำนองตรงข้ามเนื้อหาที่นำมาจัดแสดงจะไม่เป็นเรื่องเฉพาะของชุมชนที่เป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมเรื่องราวทั้งหมดของท้องถิ่นหรือ ชุมชนโดยรอบ เพราะถ้าหากมีการเน้นเนื้อหาในการจัดแสดงเฉพาะชุมชนใดชุมชนหนึ่งแล้ว จะไม่สามารถทำให้เห็นเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นองค์รวมได้อย่างเพียงพอ ยิ่งกว่านั้นจะ เป็นการเสนอภาพชุมชนในลักษณะที่โดดเด่นตามลำพังไม่สัมพันธ์ และพึ่งพิงใคร ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัด กับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม

การดำเนินงานเพื่อให้เข้าใจในเนื้อหาของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ขั้นตอนในการดำเนินการเก็บข้อมูลต้องอาศัยการออกไปสำรวจศึกษาตามชุมชนต่างๆ ของท้องถิ่นนอกเหนือ ไปจากชุมชนที่เป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยทั่วไปและตามความเป็นจริงผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการ ตลอดจนเทคนิคในการจัดพิพิธภัณฑ์นั้นไม่ใช่คนจากภายใน หากเป็นคนภายนอกที่เป็นนักวิชาการ ดังนั้นการวางแผน การกำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูลและ วิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นเรื่องของคนจากภายนอก^{๓๓} ในสภาวะการณ์ปัจจุบันหากรัฐบาลสนับสนุนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมาในวัด โดยรวมโบราณวัตถุของชุมชนท้องถิ่นที่ขึ้นทะเบียนไว้ให้เป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยให้อำนาจในการดูแลแก่วัดและชุมชนท้องถิ่น โดยมีรัฐบาลเป็นผู้ให้การสนับสนุนทั้งด้านวิธีการเทคนิค การจัดแสดง และงบประมาณในการดำเนินงาน จะทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีความมั่นคง ยิ่งขึ้น เพราะปัจจุบันความอยากมีพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งสำนึกร่วมของชุมชนที่อยากเป็นตัวเองนั้น มีมากจนกลายเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในสังคมและวัฒนธรรมในกระแสของวิวัฒนาการทาง สังคมที่ปัจจุบันกำลังเข้าสู่ยุคของประชาสังคม (Civil Society) ที่สังคมมีบทบาทในการจัดการมากกว่าที่จะพึ่งพิงรัฐเหมือนอย่างแต่ก่อนนั้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ คลังทางภูมิปัญญาของสังคมที่ ผู้คนในท้องถิ่นจะต้องรับรู้ และเรียนรู้ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีพและปรับตัวเองเข้ากับสภาพ แวดล้อมอย่างมีคุณภาพทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมที่จะต้อง มีขึ้นและอาจกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันย่อยที่สัมพันธ์กับวัดอย่างแยกกันไต่ยาก ดังนั้นการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ที่มาร่วมจาก ภายนอกกับผู้ที่อยู่ภายใน คือ ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพราะการจัดพิพิธภัณฑ์ตาม แนวคิดดังกล่าวนี้ไม่ใช่เรื่องของการเอาสิ่งที่เป็นโบราณวัตถุมาตั้งแสดง หรือเพียรพยายามหา สิ่งของที่เก่าแก่มีราคา มาแสดง หากเป็นเรื่องที่จะต้องเอาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชีวิตวัฒนธรรมของ

^{๓๓} ศรีศกร วัลลิโถม, “ประสบการณ์ความเป็นมนุษย์ในงานสนามทางมานุษยวิทยา” คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

ผู้คนในท้องถิ่นมาจัดแสดง จึงเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาร่วมกัน ฟังฟังซึ่งกันและกันระหว่างคน ภายนอกกับคนภายในท้องถิ่น นั่นเอง

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นดังได้กล่าวแล้วข้างต้นสามารถ สรุปได้ว่าการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคนภายในชุมชน ท้องถิ่นและภายนอกท้องถิ่นที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการให้ความรู้ด้านต่างๆ ปัจจุบันจึงเห็น ได้ว่ามีกลุ่มประชาชน ชุมชนองค์กรเอกชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ เริ่ม ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และเริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการในระดับต่างๆ มากขึ้น ซึ่งมี รูปแบบและวิธีการในการจัดการที่แตกต่างกันออกไปแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ทั้งนี้อาจจะ เนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นงานที่ดำเนินการโดยภาครัฐ มาโดยตลอด

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐกับการก่อตัวของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ปัจจุบันประเทศไทยมีหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการทำนุบำรุงรักษา ฟื้นฟู บำรุงและสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมอันดีงามของชาติมีกฎหมาย คือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และประกาศคณะปฏิวัติฉบับต่างๆ ซึ่งมีหน่วยงานเชี่ยวชาญเฉพาะทางที่ทำหน้าที่ในการดูแล บริหารและจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เช่น กรมศิลปากร แต่การปฏิบัติงาน ก็มีขอบเขตที่จำกัดยังไม่สามารถบริหารและจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มี อยู่มากมายให้เกิดประโยชน์ได้ทั่วถึง เนื่องจากในกระบวนการบริหารและการจัดการที่ผ่านมาประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการหรือมีส่วนร่วมบ้างแต่ก็อยู่ในขอบเขตที่จำกัด กิจกรรมในการจัดการส่วนใหญ่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ ประกอบด้วยสถาบันอุดมศึกษา เฉพาะทางที่ทำหน้าที่ด้านการให้การศึกษาระดับปริญญาตรีเพื่อสร้างองค์ความรู้ (Unit of Teaching and Research)

อุปสรรคสำคัญที่ทำให้ประชาชนและชาวบ้านไม่มีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการศึกษาวิจัย กำหนดนโยบาย วางแผนและตัดสินใจในกระบวนการบริหาร และการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และทรัพยากรทางโบราณคดี คือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่สงวนสิทธิทรัพยากรประเภทดังกล่าวไว้เป็นของรัฐส่วนกลางและให้อำนาจผู้บริหารสูงสุดในองค์กรปฏิบัติ ผลสืบเนื่องจากการผูกขาดการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ของภาครัฐ โดยที่ชาวบ้านและประชาชนในทุกภาคส่วน ทุกระดับ ประกอบกับมีการเปลี่ยนแปลง ทางเทคนิควิทยาการอย่างรวดเร็ว มีเครื่องมือและอุปกรณ์สมัยใหม่เข้ามาแทนที่เครื่องมือแบบ พื้นบ้านเคยใช้กันมา ตลอดจนวัสดุที่เคยใช้ในการก่อสร้างสถาปัตยกรรม และการประดิษฐ์วัสดุ ที่เคยใช้ในการก่อสร้างสถาปัตยกรรม และการประดิษฐ์วัตถุทางวัฒนธรรมที่เคยผลิตหรือหาได้ ในท้องถิ่นก็หาได้ยากขึ้น (Less-affordable) เข้าถึงยากขึ้น (Less-accessible) ส่งผลให้งานฝีมือ สร้างสรรค์เชิงศิลปะที่เคยมีอยู่จำนวนมากในท้องถิ่นต่างๆ ลดปริมาณลงไป ทำให้ภูมิปัญญา ฝีมือ ช่างพื้นถิ่น ตลอดจนทักษะในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะและ

หัตถกรรมของท้องถิ่นเสื่อมถอย ลงไปด้วย ช่างฝีมือและผู้รู้ระดับชาวบ้านไม่มีโอกาสได้แสดงฝีมือในการบูรณะ ซ่อมแซมหรือ อนุรักษ์งานศิลปกรรมที่เคยทำสืบทอดกันมา เพราะไม่มีหน่วยงานหรือสถาบันใดๆ ให้การรับรอง มาตรฐานความรู้และฝีมือ จึงไม่สามารถใช้วิชาช่างของตนประกอบอาชีพทำมาหากินเลี้ยงชีพและ ถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานได้ ฝีมือเชิงช่างพื้นถิ่นจึงเสื่อมและสูญหายจนยากแก่การฟื้นฟู^{๓๔}

นอกจากข้อจำกัดทางด้านบทบาทหน้าที่ของชุมชนและข้อบังคับทางกฎหมาย ดังกล่าวแล้วยังปรากฏว่า กระบวนการของรัฐที่ได้นำเอาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีเข้ามา ที่มองเมืองแบบสังคมตะวันตกและมีการเปลี่ยนแปลงสังคมจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ทำให้ท้องถิ่นเกิดการล่มสลายและเกิดเป็นสำนึกขึ้นใหม่ ซึ่งสำนึกเหล่านี้จะเกิดขึ้นกับบรรดาผู้นำท้องถิ่น อาวุโส เช่น พระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นสำนึกที่ถูกปลุกด้วยคำความโหยหาอดีตที่เคยรุ่งเรือง จึงได้มีการกระจายอำนาจจากผู้นำทางชุมชนที่เป็นพระภิกษุสงฆ์มาสู่ปัจเจกบุคคล ปัจจุบันความรู้สึกรู้สึกในการจัดพิธีกรรมท้องถิ่นเริ่มมีมากขึ้นและขยายไปสู่เอกชน รวมทั้งผู้ที่มีการศึกษา และสติปัญญาอีกเป็นจำนวนมาก^{๓๕}

การก่อตัวของพิธีกรรมท้องถิ่นภายใต้นโยบายของรัฐ การพิจารณาถึงประวัติการก่อตัวพิธีกรรมท้องถิ่นในประเทศไทย พยายามที่จะ สืบให้เห็นถึงเงื่อนไข และบริบทบางประการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการก่อเกิดพิธีกรรมท้องถิ่น ที่มีอยู่ด้วยกันหลายรูปลักษณะ ซึ่งไม่อาจที่จะแบ่งช่วงเวลาได้อย่างชัดเจน เนื่องจากมีการเหลื่อมซ้อน ในเรื่องของเวลาอยู่มาก แต่ก็พยายามที่จะลำดับภาพให้เห็นหลักเขตเด่น ๆ ในเชิงโครงสร้างว่า ในห้วงเวลาประมาณหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา นั้น "นโยบายของรัฐ" ผ่านหน่วยงานราชการและกลไก ทางต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจแก่การเก็บรวบรวมวัตถุสิ่งของในท้องถิ่นและสนับสนุนให้เกิด พื้นที่ทางวัฒนธรรมใหม่ๆ อย่างเช่น พิธีกรรม ศูนย์วัฒนธรรม และศูนย์การเรียนรู้ขึ้นตามหัวเมือง ต่างๆ ในภูมิภาค และในระดับชุมชนในท้องถิ่นอย่างไร วัตถุประสงค์ของการนำเสนอก็เพื่อให้เป็น ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ระดับมหภาค นอกจากนี้เป็นไปได้มากกว่าการก่อตั้งพิธีกรรมในหัวเมืองต่างๆ อีกนัยหนึ่งเป็น เครื่องมือสนับสนุนความพยายามของผู้ปกครองไทย ที่ต้องการแสดงถึงการเป็นชาติที่มีอารยะใน ยุคที่กำลังเผชิญหน้ากับลัทธิจักรวรรดินิยม เมื่อส่วนกลางส่งต่อแนวคิดและวิธีการจัดการ พิธีกรรมผ่านผู้ปกครองในท้องถิ่นเข้ามายังวัดสำคัญๆ ที่มีของมีค่าสะสม การก่อตัวและแพร่กระจายของพิธีกรรมท้องถิ่นในไทยในระยะแรกจึงเกิดขึ้นในวัดและได้แพร่ขยายต่อไปทั่ว ประเทศซึ่งต่อมาพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในวัดได้ถูกประกาศเป็นพิธีกรรมสถานแห่งชาติ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ กรมการศาสนาได้ประกาศโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง วัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยให้เริ่มเปิดดำเนินการภูมิภาคละหนึ่งแห่ง จำนวน ๔ แห่ง ทั่วประเทศแห่ง แรกคือ ที่วัดมหาชัย จังหวัด

^{๓๔} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิธีกรรม : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๐.

^{๓๕} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ประสบการณ์ความเป็นมนุษย์ในงานสนามทางมานุษยวิทยา” คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย, หน้า ๔๕.

มหาสารคาม ชื่อว่า "ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" ซึ่งวัดมหาชัยก็มีความพร้อมอยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว เนื่องจากเจ้าอาวาสได้เก็บรวบรวมโบราณวัตถุ และตั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ก่อนแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ต่อมาภาคประชาชนเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญต่องานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมากขึ้น เมื่อ สังคมไทยมีการปฏิรูปกฎหมายครั้งสำคัญที่ยอมรับสิทธิของชุมชนมากขึ้น เช่น “พระราชบัญญัติ สภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบลที่ประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗” สารระสำคัญคือ การกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น โดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ คือ บำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และ “รัฐธรรมนูญฉบับที่ประกาศใช้ในปี พ.ศ. ตามมาตรา ๘๖ ที่ให้สิทธิแก่ท้องถิ่นในการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีท้องถิ่น ด้วยตนเอง บริบทที่เปลี่ยนไปนี้เปิดช่องทางให้การสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในรูปของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้สะดวกขึ้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกลายเป็นองค์กรที่ต้องเกิดขึ้นตามเงื่อนไขและบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความอยากมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นรวมทั้งสำนึกร่วมของชุมชนที่อยากเป็นตัวของตัวเองนั้นมีมากจนกลายเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของสังคมไทยในปัจจุบัน

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งเกิดขึ้นจากการได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนี้การให้งบประมาณสนับสนุนโครงการกิจกรรมต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะมุ่งงบประมาณหมวดที่เรียกว่าเงินอุดหนุน โดยการตั้งงบประมาณหมวดเงินอุดหนุนนี้ ไม่ได้มีการ กำหนดวงเงินเอาไว้ แต่คำนึงถึงฐานะการคลังขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และโครงการ กิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบาย ในขณะที่เดียวกันพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบางแห่งที่เกิดขึ้นจาก การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น นอกจากการสร้างให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนใน ท้องถิ่นแล้ว ยังคำนึงถึงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวตามกระแสส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็น กระแสหลักของสังคมไทย ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงถูกผนวกรวมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของแผน ส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นจากแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐกับการก่อตัวของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น^{๓๖}

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การก่อตัวของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย มีความเกี่ยวเนื่องกับ "นโยบายของรัฐ" โดยผ่านหน่วยงานราชการและกลไกต่างๆ ที่ได้ให้ความสนใจแก่การเก็บรวบรวม วัตถุสิ่งของในท้องถิ่น และสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมใหม่ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์การเรียนรู้ขึ้นตามหัวเมืองต่างๆ ในภูมิภาค และในระดับชุมชนในท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ ของการนำเสนอเพื่อให้เป็นภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ระดับมหภาค ซึ่งนโยบายของรัฐดังกล่าวมีทั้ง ผลดีและผลเสียต่อการดำเนินงานและการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กล่าวคือ ก่อให้เกิดกลไก การเรียนรู้หรือการศึกษานอกระบบของเยาวชนและชุมชนท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม นโยบายของรัฐ ที่ผ่านมากลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อชุมชนในการเข้ามาจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนเอง เพราะชุมชนยังคงขาดโอกาสในการเข้าร่วมศึกษา วิจัย ข้อมูลทางทรัพยากรที่มีอยู่ เป็นต้น

^{๓๖} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗.

๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย

๒.๖.๑ ความหมายของเครือข่าย

คำว่า “เครือข่าย” (Net Works) มีที่มาจากคำว่า Net และ Works ในภาษาอังกฤษ โดย Net หมายถึง ตาข่ายที่โยงใยถึงกันและกัน ส่วน Works หมายถึง การทำงาน เมื่อรวมทั้งสองคำเข้าด้วยกัน จึงหมายถึง การทำงานร่วมกันโดยมีการเชื่อมโยงประสานกันเหมือนตาข่าย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ไม่ได้บัญญัติคำว่า เครือข่ายไว้ มีแต่คำว่า เครือ และ ข่าย คำว่า เครือ หมายถึง เถาไม้ พรรณไม้ที่เป็นเถา เชื้อสาย วงศ์วาน ใช้เรียกงวงที่มีหวีกล้วย ว่า เครือกล้วย (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒)^{๓๗} ส่วนคำว่า ข่าย หมายถึง เครื่องดักสัตว์ ถักเป็นตารางแห และให้ความหมายของข่ายงานว่า วงวานที่อยู่ในความควบคุมดูแลและประสานกัน (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒)^{๓๘}

โดยสรุปศัพท์แล้ว เครือข่าย หมายถึง สายใยความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสมาชิก เพื่อร่วมกันปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๓๙}

๑) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นธรรมชาติของข่ายใยชีวิต

ความหมายของเครือข่ายที่เป็นธรรมชาติของข่ายใยชีวิตมาจากพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

- ๑.๑) เครือข่ายเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง
- ๑.๒) เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ
- ๑.๓) เครือข่ายเป็นโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ

เครือข่าย หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและ การปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่ง แล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มีการสานต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปตามหลักธรรมชาติที่สรรพสิ่งจะมีจุดเริ่มต้น เติบโต หยุดพัก และขยายขยาย โดยขึ้นอยู่กับจังหวะ เวลา และสถานการณ์แวดล้อมหรือโอกาส^{๔๐}

เครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นไปตามกฎของธรรมชาติที่สิ่งต่าง ๆ ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นเป็นระบบ โดยสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันนี้ยังคงมีความเป็นอิสระของตนเอง ไม่ถูกครอบงำโดยระบบความสัมพันธ์จนสูญเสียเอกลักษณ์ของตนเอง

^{๓๗} พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๙.

^{๓๘} อ่างแล้ว,พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๘๓ – ๑๘๔.

^{๓๙} สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๕.

^{๔๐} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗) หน้า ๓๔ – ๓๕.

๒) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์

เครือข่าย หมายถึง ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มองค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน (เสรี พงศ์พิศ)^{๔๑}

๓) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายประสานงาน

เครือข่าย หมายถึง กลุ่ม องค์กร หลายกลุ่มมารวมตัวกัน ประสานเชื่อมโยง สร้างความสัมพันธ์ ถักทอ สร้างสรรค์กิจกรรมบนพื้นฐานของความเอื้ออาทร เกิดพลังในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายทุกองค์กรและให้ชุมชนเข้มแข็ง (สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน)^{๔๒}

๔) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นพลังในการทำงาน

เครือข่าย หมายถึง การที่สมาชิกลำเลียงหรือศักยภาพของตนมารวมเข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถจนเพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มพลังในการดำเนินงานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเครือข่ายอีกด้วย^{๔๓}

๕) ความหมายของเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายประชาสังคม

เครือข่าย หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคม หรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกัน สื่อสารกัน ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความสมานฉันท์ ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย^{๔๔}

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและมีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลัง จนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

๒.๖.๒ แนวคิดและหลักการในการก่อเกิดเครือข่าย

แนวความคิดในการก่อเกิดเครือข่ายชุมชนที่สำคัญมี ๕ ประการ ดังนี้

๑) แนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของเครือข่าย

เครือข่าย คือ ธรรมชาติที่แท้จริงของระบบชีวิตทั้งหลาย ต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นระบบที่เปิดรับข้อมูล ความรู้ เพื่อเกิดกระบวนการปรับตัวและการจัดการตัวเองของสิ่งที่มีชีวิต อันเป็นที่มาของการเรียนรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โครงสร้าง กระบวนการ และแบบ

^{๔๑} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘) หน้า ๘.

^{๔๒} สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, (เอกสารแนวคิด แนวทางและกรณีตัวอย่างการดำเนินงานศูนย์ประสานงานของเครือข่ายองค์กรชุมชน, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^{๔๓} อ่างแล้ว, สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๑๐.

^{๔๔} พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคณะ, ศักยภาพประชาคมในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อหญิงและเด็ก . (นครปฐม : เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

แผนของระบบในทุกกระบวนและทุกระดับ ดังนั้นการเข้าใจชีวิตและเครือข่าย คือ การเข้าใจความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่มีต่อกัน เช่น ความล่มสลายของหมู่บ้านที่ถูกกระแสบริโภคนิยมจากระบบกลไกตลาดเสรี รุกราน จนกระทั่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๒) แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงกระบวนระบบ

เครือข่าย เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงกระบวนระบบที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุและปัจจัย ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม เป็นระบบเปิดที่เชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องและความเป็นกระบวนที่ทำหน้าที่ระหว่างกัน หรือมีปฏิริยากันอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นเครือข่าย และระบบที่ผูกพัน หรือเป็นองค์รวมที่ผสมผสานสรรพสิ่งเข้าเป็นหนึ่งเดียว เช่น จากระบบนิเวศวิทยา ประกอบด้วยหน่วยของสิ่งมีชีวิตที่เชื่อมโยงพึ่งพาอาศัยกัน

๓) แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเครือข่ายในทางสังคมวิทยา

เครือข่าย เกิดจากกระบวนการจัดระบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน องค์กรและสมาชิกของเครือข่ายในระดับต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน บนพื้นฐานที่สำคัญคือ การประสานงาน การยอมรับในศักดิ์ศรีของกันและกัน การมีอิสระต่อกันแต่พร้อมที่จะดำเนินงานร่วมกัน สนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีทั้งที่เป็นโครงสร้างเครือข่ายที่มีแบบแผน และโครงสร้างเครือข่ายตามธรรมชาติ ที่มีได้กำหนดแบบแผนไว้

๔) แนวความคิดเกี่ยวกับธุรกิจของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ^{๔๔} สรุปแนวคิดเรื่องเครือข่ายนิยมแพร่หลาย เกิดขึ้นในภาคธุรกิจ เป็นการผูกมัดทางสังคมระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยน ไหวเวียนทรัพยากร ข้อมูลข่าวสารและเอื้อประโยชน์กันและกัน เป็นองค์กรแบบเครือข่าย ทำให้เกิดความร่วมมือทั้งภายในหน่วยงานและภายนอกหน่วยงาน ใช้ปรัชญาการเสริมศักยภาพคนให้เข้มแข็ง

๕) แนวความคิดเกี่ยวกับกลไกการทำงานของเครือข่าย

สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน^{๔๖} ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับกลไกการทำงานของเครือข่ายไว้ว่า สรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในระบบเครือข่ายความสัมพันธ์เรียกว่า จุด (Node) ถ้าหากมีการเชื่อมโยงระหว่างจุดต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของจุดเหล่านี้คือ เครือข่าย ส่วนที่เป็นศูนย์กลางของการเชื่อมประสานระหว่าง Node เรียกว่า Hub

เครือข่าย หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคม หรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกัน สื่อสารกัน ในลักษณะที่เป็น

^{๔๔} อ่างแล้ว, เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย, หน้า ๓๔ - ๔๑.

^{๔๖} อ่างแล้ว, สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, เอกสารแนวคิด แนวทางและกรณี

ตัวอย่างการดำเนินงานศูนย์ประสานงานของเครือข่ายองค์กรชุมชน, หน้า ๑ - ๕.

หุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความ
 สมานฉันท์ ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย^{๔๗}

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่าง
 ๆ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและมีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการ
 พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลัง จนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และ
 พัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

๒.๖.๓ องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย

องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย มีดังนี้

๑) **หน่วยชีวิตหรือสมาชิก** เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่าย ที่สร้างระบบ
 ปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการ
 สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและ
 สร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะ
 เป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒) **จุดมุ่งหมาย** เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่ม องค์กร
 มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์
 ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกัน
 อย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุ
 จุดมุ่งหมายนั้น

๓) **การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก** การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกัน
 นั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหาก
 ขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องผลประโยชน์ตอบ
 แทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัย
 ใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือ
 ต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อม
 เป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธี เพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ รวมทั้งแสวงหาแนว
 ร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จน
 กลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น
 สามารถที่จะตอบสนององกระบวนการแก้ไขปัญหามากกว่า

๔) **การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน** ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะ
 ขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
 ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมี

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

ความรู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้น บรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากความร่วมมือแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้า ๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

๕) ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์มิได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้น ๆ

๒.๖.๔ ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย

คนเป็นจำนวนมาก มักเข้าใจว่า เครือข่าย กับ กลุ่ม เป็นสิ่งเดียวกัน เพราะมีลักษณะคล้ายกันมาก แต่เมื่อพิจารณาจากแนวความคิด ความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ ขอบข่าย รูปแบบ และประเภทของเครือข่ายแล้ว พบว่าเครือข่ายมีความแตกต่างกับกลุ่มหลายประการ ดังนี้

ลักษณะที่แตกต่าง	กลุ่ม	เครือข่าย
๑. สมาชิก	- ระดับเดียว คือ บุคคล	- หลายระดับ คือ บุคคล กลุ่ม องค์กร ชุมชนระดับต่าง ๆ
๒. คุณสมบัติของสมาชิก	- คล้ายคลึงกัน	- ทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกันมาก
๓. ความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิก	- แบบครอบครัวเดียวกัน - ไม่มีอิสระ - มีเอกลักษณ์ร่วมของกลุ่มเท่านั้น - ประโยชน์ของกลุ่มมากกว่าส่วนตัว - สมาชิกเป็นไปตามคุณสมบัติที่กำหนด	- แบบเพื่อนร่วมงาน - มีอิสระ - ไม่สูญเสียเอกลักษณ์ - ประสานผลประโยชน์ระหว่างเครือข่ายและสมาชิก - ขยายสมาชิกอย่างกว้างขวาง
๔. ศูนย์กลางการดำเนินงาน	- มีศูนย์กลางเดียว	- มีหลายศูนย์กลางตามขนาดและความสัมพันธ์ของสมาชิก
๕. การบริหารจัดการ	- ไม่ยุ่งยากซับซ้อน - เน้นการดำเนินงานตาม โครงสร้าง	- ไม่ยุ่งยากซับซ้อน - เน้นการประสานงานแบบภาคี หรือ

	กฎระเบียบของกลุ่ม - เน้นความสามารถของกลุ่ม มากกว่าสมาชิก	พันธมิตร หรือหุ้นส่วน - เน้นความสามารถของสมาชิก
๖. เป้าหมายและความสำเร็จ	- เน้นความสำเร็จของกลุ่มมากกว่าของสมาชิก - มุ่งความสำเร็จของกลุ่มมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ	- ทั้งเป้าหมายและความสำเร็จของเครือข่ายและแต่ละภาคีสมาชิก - ขยายไปสู่ภาคีและสมาชิกใหม่ ๆ
๗. กระบวนการทำงาน	- เน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีม โดยศูนย์กลางเป็นผู้ประสานงาน - ไม่สลับซับซ้อน ขั้นตอนน้อย	- เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างภาคีสมาชิกด้วยกันมีการประสานงานหลายระดับ - สลับซับซ้อน หลายขั้นน้อย

ตารางที่ ๒.๑ ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย

๒.๖.๕ ประเภทและรูปแบบขององค์กร เครือข่าย

จากการพัฒนาเครือข่ายในประเทศไทย พบว่ามีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐ ชุมชน และเอกชน ประเภทและรูปแบบของเครือข่ายชุมชนจึงแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรม พอสรุปรูปแบบและประเภทเครือข่ายได้ ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑) เครือข่ายเชิงพื้นที่ (area)

หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทาง และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่าง ๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่ สามารถจัดได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น

๑.๑) การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ เช่น

- เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ เช่น เครือข่ายประชาคม

๑.๒) อ.แม่สอด จ.ตาก

- เครือข่ายระดับจังหวัด เช่น เครือข่ายประชาคม จ.น่าน

- เครือข่ายระดับภูมิภาค เช่น เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ

- เครือข่ายระดับประเทศ เช่น เครือข่ายสมาพันธ์เกษตรกรแห่งประเทศไทย

- เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ เช่น เครือข่ายการพัฒนาของ UNDP

๑.๒) การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น

- เครือข่ายลุ่มน้ำปิง

- เครือข่ายอ่าวปัตตานี ฯลฯ

๒) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network)

หมายถึง เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งได้อย่างมากมายตามประเด็นกิจกรรม และความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายป่าชุมชน , เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภคเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชนเครือข่ายสุขภาพ เป็นต้น

๓) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

หมายถึง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่าง ๆ ดังกล่าวมุ่งเน้น การดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดหลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์ นั้น ๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ สำหรับสังคมไทยอาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ ๔ ภาคส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่

๓.๑) เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐ เช่น สถาบันพระปกเกล้า สถาบันการศึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

๓.๒) เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น สมาหุการการค้า สมาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออก เครือข่าย SME ฯลฯ

๓.๓) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคม เครือข่ายมูลนิธิ YMCA ฯลฯ

๓.๔) เครือข่ายภาคประชาชน เช่นเครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัชชาคนจน เป็นต้น

๒.๖.๖ ลักษณะของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ^{๔๘} กล่าวว่า เครือข่ายทุกประเภท ทุกแบบ ทุกเครือข่าย มีลักษณะร่วมกัน ๕ ประการ ดังนี้

๑) เป็นกลุ่ม องค์กร หรือบุคคลที่มาร่วมกัน เพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

๒) เป็นเวที เพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๓) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่ง ที่ต่อเนื่องไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ

^{๔๘} อ่างแล้ว, เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย, หน้า ๒๐๑.

- ๔) สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาด้วยกัน และร่วมรับผิดชอบ
- ๕) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

๒.๗ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นที่ใช้กรณีศึกษาเพื่อค้นหาความเป็นไปและกระบวนการในการจัดทำพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)^{๔๙} ได้ศึกษาเรื่องโครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อเป็นการสำรวจพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในประเทศไทยในช่วงกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ถึงต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เพื่อเข้าใจกระบวนการทางสังคมที่ทำให้เกิดการก่อตัวของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในประเทศไทย สภาพของพิพิธภัณฑท์ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน และความต้องการของพิพิธภัณฑท์ รวมทั้งเพื่อรู้จักตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งและดำเนินการพิพิธภัณฑท์แต่ละแห่ง สำหรับเป็นพื้นฐานในการดำเนินงานของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เพื่อสร้างองค์ความรู้เรื่องพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย การรวบรวมเนื้อหาสร้างเป็นฐานข้อมูล งานวิจัย และงานด้าน การพัฒนาพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในฐานะองค์กรในการสร้างความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การสำรวจได้อาศัยทั้งการศึกษาเอกสาร การจัดเวทีประชุมหารือกับบุคคลากรในท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ และการสำรวจภาคสนาม ซึ่งทำให้ได้รู้จักพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นรวม ๑๒๘ แห่ง จากจำนวนทั้งหมดที่คาดว่าจะมีประมาณ ๕๐๐ แห่ง โดยจากกรณีตัวอย่างหลายแห่ง พบว่านโยบายและกระแสในระดับมหภาคเหล่านี้ ได้รับการสนองตอบด้วยกระบวนการความเคลื่อนไหว และพลังภายในท้องถิ่นที่ แตกต่างหลากหลาย ซึ่งทำให้พิพิธภัณฑท์เป็นสถานที่ที่มีความหมายเฉพาะต่อคนในท้องถิ่นแตกต่าง จากความหมายที่เป็นทางการ คือ

๑. พิพิธภัณฑท์บางกลุ่ม มีความหมายเป็นอนุสาวรีย์รำลึกถึงผู้นำในทางธรรม ผู้เป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งมักจะได้แก่พระภิกษุผู้เป็นที่เคารพศรัทธาอย่างสูง
๒. พิพิธภัณฑท์บางกลุ่ม เป็นสถานที่ที่จาริกวิถีชีวิตที่ล่วงเลยไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ เช่น วิถีชีวิตชาวนา ชีวิตแบบเกษตร หรือแสดงถึงความรู้สึกหวงแหนสิ่งมีค่าที่ได้สูญหายไป เช่น โบราณสถานที่ถูกทำลายหรือโบราณวัตถุที่ถูกเปลี่ยนมือออกไปอยู่นอกท้องถิ่น
๓. พิพิธภัณฑท์บางกลุ่ม สื่อสารถึงความต้องการที่จะแสดงตัวตนที่มีประสบการณ์ เฉพาะหรือความแตกต่างไม่เหมือนคนอื่นหรือไม่เหมือนคนกลุ่มใหญ่ และใช้การทำพิพิธภัณฑท์เป็น กระบวนการในการย้ำ หรือสร้างให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน ได้แก่ พิพิธภัณฑท์ของกลุ่มชาติพันธุ์

^{๔๙} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ฯ, ๒๕๔๗).

ต่างๆ หรือพิพิธภัณฑท์ที่แสดงประสบการณ์ชีวิตส่วนบุคคล ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและดำเนินงานพิพิธภัณฑท์ มักมองสภาพของตนเองว่า ทำงานที่มีคุณค่าแต่ต้องทำอย่างโดดเดี่ยว มีทุนด้านต่างๆ ที่ไม่ต่อเนื่องและมีทักษะจำกัด ดังนั้น จึงมีความต้องการที่เป็นรูปธรรมหลายด้าน แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่เป็นการบงการ โดยผู้วิจัยเสนอในเบื้องต้นว่า พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในปัจจุบันมีศักยภาพ ในการนำไปสู่การเข้าใจประวัติศาสตร์และลักษณะทางชาติพันธุ์ของท้องถิ่น การที่จะพัฒนาให้ พิพิธภัณฑท์มีความเข้มแข็ง ยั่งยืน สนองตอบท้องถิ่นได้จะต้องคำนึงถึงและเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างพิพิธภัณฑท์กับชุมชนที่สัมพันธ์กับพิพิธภัณฑท์ และไม่ควรจะมีคำตอบที่เป็นสูตรสำเร็จ แต่น่าจะสนับสนุนให้มีการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ให้กว้างขวางและลึกซึ้งขึ้น รวมทั้งสนับสนุน การสร้างเวทีให้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นได้เรียนรู้ระหว่างกัน และผนึกกำลังกันเพื่อยินยอมบทบาท ที่เหมาะสมของพิพิธภัณฑท์ในแต่ละท้องถิ่น

เสริมฤทธิ์ เอี่ยมธนากุล^{๕๐} ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ การวิจัยใช้การเก็บ ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแล้ว วิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อมูล โดยใช้สถิติแบบพรรณนาและการ เปรียบเทียบกรณีศึกษา ในการศึกษาได้แบ่งปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น เขตสัมพันธวงศ์ ออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ด้านอาคาร ด้านผู้ใช้ และด้านวิธีการในการประชาสัมพันธ์ ซึ่งสามารถสรุปแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นได้เป็น สองส่วน ได้แก่ ด้านการออกแบบ และการดำเนินงานในส่วนแรก เนื่องจากพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น มีขนาดพื้นที่เล็กการออกแบบจึงควรเร้าความสนใจผู้เข้าชม มีแสงสว่างที่เพียงพอ และลำดับเนื้อหา ให้มีความต่อเนื่อง อีกทั้งยังสร้างความเชื่อมโยงระหว่างพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับสภาพแวดล้อมจาก การเลือกใช้วัสดุกับเทคโนโลยีที่ไม่สูงนัก เพื่อให้ชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วม โดยตรงและพิพิธภัณฑท์เกิด เอกลักษณ์ท้องถิ่น ในส่วนที่สอง ควรมีการเปิดโอกาสหรือวิธีการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเข้ามา มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ท้องถิ่นผ่านผู้นำชุมชน และโรงเรียน ให้เห็นถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น และฝึกอบรมอาสาสมัครในท้องถิ่นให้ ดูแลพิพิธภัณฑท์ หรือนำชมสถานที่ท่องเที่ยวภายในเขตสัมพันธวงศ์ เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจแก่คนในท้องถิ่น และเป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างการจัดแสดงในพิพิธภัณฑท์ ท้องถิ่นกับสภาพแวดล้อมด้วยประสบการณ์จริงของผู้เข้าชม

^{๕๐} เสริมฤทธิ์ เอี่ยมธนากุล, แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาเขตสัมพันธวงศ์, **วิทยานิพนธ์หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙).

สุดารัตน์ ชื่นสำราญ^{๕๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้าน ชุมชนมอญ บางกระบือ เขต บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร วัตถุประสงค์ของการวิจัยต้องการทราบ วิวัฒนาการความเป็นมาของ ชุมชนมอญ ที่มาตั้งรกรากอยู่ที่บางกระบือ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยทำการศึกษาเริ่มตั้งแต่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวมอญในประเทศไทย การอพยพ โยกย้าย ถิ่นฐาน การตั้งถิ่นที่อยู่ใน ประเทศไทย ลักษณะการตั้งบ้านเรือน การประกอบอาชีพ ศึกษาเรื่องความเชื่อและศาสนา ตลอดจนการสร้างผลงานทางด้านศิลปะ งานฝีมือ งานช่าง และ วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน และจากวิวัฒนาการ ดังกล่าวทำให้เกิดการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน พื้นบ้านของชุมชนมอญ บางกระบือ ขึ้น จุดเน้นสำคัญของการ วิจัย ผู้วิจัยต้องการศึกษารายละเอียด ขั้นตอนการ บริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้านของชุมชนมอญ บางกระบือ ว่าดำเนินการอย่างไร มีปัญหา อุปสรรคหรือประสบผลสำเร็จอย่างไรบ้าง จากการศึกษาวิจัย พบว่า พิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้าน ชุมชนมอญ บางกระบือ ได้จัดตั้งขึ้นเพราะเล็งเห็นคุณค่าและมีความต้องการ ที่จะสานต่อวัฒนธรรม มอญที่ได้มีการส่งสมวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งปัจจุบันกำลังจะ เสื่อมสูญไปตาม กาลเวลา ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานนั้นจำเป็นต้องใช้พื้นที่ในการจัดตั้งที่กว้างขวาง สามารถ รองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ ๆ ได้

พิณวลี อังศุพันธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่ม ขีดความสามารถของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาพิพิธภัณฑ์ ๔ แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ พิพิธภัณฑ์วัดพรหมราช พิพิธภัณฑ์โคกศรีสะเกษ และพิพิธภัณฑ์ สืบสานภูมิปัญญาชาวนาไทย โดยพบว่าในช่วงเริ่มจัดตั้งมีการนำสิ่งของจัดแสดง โบราณวัตถุ โบราณสถานที่อยู่ในชุมชนของตนเองมารวบรวมไว้ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของท้องถิ่น ต่อมาจึงเริ่มมีผู้คน นำวัตถุมาบริจาค แล้วจึงเริ่มคิดจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นอย่างจริงจัง งานวิจัยยังได้ระบุปัญหาในการบริหารงาน ว่า พิพิธภัณฑ์ทั้ง ๔ แห่ง (๑) ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการทำงานพิพิธภัณฑ์ (๒) ขาด วัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน (๓) ขาดแคลนงบประมาณที่ชัดเจนและต่อเนื่อง (๔) ขาดการวางแผน ดำเนินงานที่ยั่งยืน ส่วนด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่า บางแห่งมีเพียงการนำนักเรียนมาศึกษา นอก ห้องเรียน บางแห่งชุมชนมาช่วยทำความสะอาด นำชมพิพิธภัณฑ์ รักษาความปลอดภัย เป็นต้น^{๕๒}

สุจารีย์ จรัสด้วง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร” ได้ทำการศึกษาการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครจำนวน ๔ แห่ง คือ เขตวังทองหลาง เขตพญาไท เขตบางขุนเทียน และเขตบางกอกใหญ่ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่าใน

^{๕๑} สุดารัตน์ ชื่นสำราญ, พิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้านชุมชนมอญบางกระบือ เขตบางขุนเทียนกรุงเทพมหานคร, รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคล หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ศิลปกร, ๒๕๔๔).

^{๕๒} พิณวลี อังศุพันธ์, การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถ ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จังหวัดนครราชสีมา, วิทยานิพนธ์สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๑).

ระยะแรกพิพิธภัณฑ์ทั้ง ๔ แห่ง ดำเนินการตามแผนของสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว ภายหลังจากให้สำนักงานเขตเป็นผู้ดำเนินการ โดยพบว่าพิพิธภัณฑ์บางแห่งขาดการวางแผนงานและสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ อาสาสมัครนำชม การบริจาคสิ่งของ งานวิจัย ระบุว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานได้แก่ การเลือกบุคลากรที่เหมาะสม เช่น นักพัฒนาชุมชนมาเป็นแกนนำและประสานกับเจ้าหน้าที่ส่วนอื่น และการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับรู้ และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ร่วมกัน^{๕๓}

หัตสนัย รียาพันธ์ ได้ทำการวิจัยเรื่องการนำเสนอรูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดตั้ง ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการดำเนินงาน และด้านการบริหาร โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๓๙๐ คนพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีเห็นว่า (๑) ควรจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างดี โดยมีหน่วยงานภายในจังหวัดเป็นแกนนำในการจัดตั้ง มีคณะกรรมการในฝ่ายต่าง ๆ ให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม (๒) ควรจัดกิจกรรมที่สร้างความสนใจ ส่งเสริมให้เกิดผลในทางที่ดีงาม เกิดจินตนาการ ความรื่นรมย์เพลิดเพลิน โดยการใช้แสง สี เสียง และสื่อรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถสื่อสารได้สองทาง (๓) ควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ทัศนกรรมของท้องถิ่น เป็นต้น มีกิจกรรมที่ให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม การสัมมนา การประชุม การแสดง การประกวด เป็นต้น (๔) ด้านการบริหาร จัดตั้งคณะกรรมการในการควบคุมและบริหาร ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ เช่น ข้าราชการประชาชน และผู้เชี่ยวชาญในจังหวัดหนองคาย มีอิสระในการบริหาร และมีหน่วยงานกลางในการสนับสนุนทางวิชาการ^{๕๔}

สุรศักดิ์ ้วยคุณา ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทหารแห่งชาติ ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของข้าราชการทหารที่มีต่อแนวทางในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทหารแห่งชาติ จากข้าราชการในสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม จำนวน ๒๙๕ คน พบว่ากลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทหารแห่งชาติทั้งในด้านโครงสร้างกายภาพของอาคาร ในด้านองค์ประกอบทางเทคนิคของอาคาร และในพื้นที่ที่ให้บริการ มีความเหมาะสมมาก^{๕๕}

^{๕๓} สุจารีย์ จรัสด้วง, การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยนวัตกรรมการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒).

^{๕๔} หัตสนัย รียาพันธ์, การนำเสนอรูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๐).

^{๕๕} สุรศักดิ์ ้วยคุณา, แนวทางการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทหารแห่งชาติ, รายงานการวิจัย, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, สำนักหอสมุด, ๒๕๕๙).

สมคิด จำนงศร^{๕๖} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดนาหนองเป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนไทยยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (๑) ประวัติความเป็นมาของชุมชน (๒) การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดนาหนอง และศูนย์หัตถกรรมทอผ้าพื้นบ้านราชบุรี (๓) แนวคิดของผู้นำชุมชนในการออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดนาหนอง ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนไทยยวน ตำบลดอนแร่ ผลการศึกษาพบว่า (๑) ประวัติความเป็นมาของชาวไทยยวนในจังหวัดราชบุรี สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวโยนกเชียงแสนอพยพลงมาสมัยราชกาลที่ ๑ มีบางส่วนของตั้งหลักแหล่งที่อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ส่วนที่เหลือทรงโปรดเกล้าให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ริมน้ำแม่กลองฝั่งขวา ณ เมืองราชบุรีกระจายกันอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ในเขตจังหวัดราชบุรี (๒) การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์จากที่ท่านพระครูสิริศณาภรณ์ (อเนก รตนวณโณ) กล่าวว่าวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยยวนจะสูญหายไป จึงมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูไว้ให้ลูกหลานชาวไทยยวน ได้ศึกษาและสืบทอด จึงได้ชักชวนชาวบ้านให้นำศิลปวัตถุและสิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม มาร่วมบริจาคที่วัด เพื่อจะได้จัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ของชาวไทยเชื้อสายยวน ส่วนศูนย์หัตถกรรมทอผ้าพื้นบ้านราชบุรี สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๓๖ ใช้เป็นอาคารสำหรับสาธิตการทอผ้าขึ้นตีนจกและเป็นศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน (๓) ปัจจัยที่มีผลในการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์ ขาดเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรในการดูแลและบำรุงรักษาศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑ์ เพราะมีข้อจำกัดเนื่องจากพระภิกษุมิถิณินต์และมีภารกิจด้านอื่นไม่มีเวลาในการดูแลพิพิธภัณฑ์ อาคารพิพิธภัณฑ์นั้นมี ๒ อาคาร การจัดแสดงนิทรรศการจึงขาดความเชื่อมโยงและการเล่าเรื่องของศิลปวัตถุ จากแนวคิดของแกนนำชุมชนในการปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนไทยยวนได้กำหนดนิทรรศการเป็น ๑๐ ชุด ได้แก่ ข้อมูลประวัติศาสตร์จังหวัดราชบุรี ประวัติความเป็นมาไทยยวนในจังหวัดราชบุรี อาชีพของชุมชนไทยยวนตำบลดอนแร่ การใช้ชีวิตใต้ถุนบ้านสาธิตทอผ้าและจักสาน มุขหน้าบ้าน มุมรับแขกหน้าบ้าน นิทรรศการชุดในบ้าน ห้องครัว ประเพณี ห้องสมุด ในส่วนของศูนย์หัตถกรรมทอผ้าพื้นบ้านราชบุรี ควรมีการปรับปรุงดังนี้ ห้องสำนักงาน ห้องประชุม ห้องสาธิตทอผ้า นิทรรศการวิวัฒนาการของผ้าทอไทยยวน จากอดีตถึงปัจจุบัน ห้องจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ ห้องเก็บสินค้าผลิตภัณฑ์และวัตถุดิบ

ญาณินทร์ รักรวงศ์วาน ได้ทำการวิจัยเรื่อง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ที่จะ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นในมิติของการ สงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณี ศึกษาที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงาน โดยศึกษาเปรียบเทียบ ในช่วงเวลาก่อนมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและหลังจากมีการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่าในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่

^{๕๖} สมคิด จำนงศร, การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดนาหนองนาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนไทยยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒).

เป็นกรณีศึกษาในแต่ละ พิพิธภัณฑ์ได้นำไปสู่การสร้างกลไกในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ด้วยตนเอง บทบาทของผู้สนับสนุนภายนอกมีผลต่อความเข้มข้นในการดำเนินกิจกรรมในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงใน การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลา ก่อน การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชน ได้กระทำการขัดเกลาทางสังคม แต่เมื่อมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมจะเป็น กิจกรรมที่กระทำในเชิงรุกเพื่อสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม^{๕๗}

^{๕๗} ญาณินทร์ รักรวงศ์วาน, “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น”, ดุษฎีนิพนธ์, (สาขาประชากรศึกษา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒).

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ๒) เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย
- ๓.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ สรุปขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) อันประกอบไปด้วย กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ซึ่งได้กำหนดไว้ ๓ ขั้นตอน ดังนี้

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ซึ่งได้กำหนดไว้ ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและระบบงานวิจัย โดยการรวบรวมเอกสารงานวิจัย และสภาพทั่วไปของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ตามรูปแบบของการวิจัยเชิงเอกสาร (Document research) และการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร ตามวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Documentary Analysis)

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย จำนวน ๑๕ แห่ง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๒๐

รูป/คน และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ตามวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้ ๑) จัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) ๒) การแสดงข้อมูล (Data Display) และ ๓) การหาข้อสรุปที่ความและตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย (Conclusion, Interpretation and Verification)

๓. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย และการสรุปบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ คน

โดยมีรายละเอียดดังนี้ เมื่อทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดรูปแบบการวิจัย คุณลักษณะ ข้อมูลการกำหนดนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ การสร้างเครื่องมือ เป็นการวิจัยโดยใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จากเจ้าของพิพิธภัณฑท์ พระสังฆาธิการ และผู้บริหารพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ซึ่งบุคคลดังกล่าวเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) จากการทำงานในครั้งนี้ ก่อนที่จะทำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion : FGD) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยผู้เชี่ยวชาญ สรุปผลการวิจัย และนำเสนอเสนอการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

ในงานวิจัยนี้ได้ทำการสำรวจและศึกษาแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยจำนวน ๑๕ แห่ง ซึ่งอยู่ในพื้นที่ ๕ อำเภอ ตามเขตปกครองของจังหวัดเลยตามการแบ่งเขตการปกครองท้องที่ของกระทรวงมหาดไทย ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน อำเภอด่านซ้าย อำเภอวังสะพุง อำเภอภูหลวง ได้แก่

๑. พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิดาโชน) อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
๒. พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
๓. ศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
๔. พิพิธภัณฑท์ประภัสร์จันทร์โชติ วัดศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๕. ศูนย์พิพิธภัณฑท์ตำบลชัยพฤกษ์ วัดศรีสัตตนาคน อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๖. พิพิธภัณฑท์หลวงปู่ชอบ ฐานสโม วัดป่าสัมมานุสรณ์ อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
๗. เจดีพิพิธภัณฑท์หลวงปู่หลุย จันทสาโร วัดถ้ำผาบิ้ง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
๘. พิพิธภัณฑท์หลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำผาปุ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๙. พิพิธภัณฑท์หลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนโก วัดโนนสว่าง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
๑๐. หอพิพิธภัณฑท์พระแก้วอาสา อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
๑๑. ศูนย์ศิลปกรรมสิรินธร อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

๑๒. พิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

๑๓. หออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนภูหลวงวิทยา อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

๑๔. พิพิธภัณฑ์วิถีชุมชนวัดศรีภูมิ บ้านนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

๑๕. พิพิธภัณฑ์ฝิ่นน้ำ ตำบลนาซาว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๒๐ รูป/คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) ได้แก่

๑. ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ๑๕ รูป/คน ได้แก่

๑) พระสิริรัตนเมธี ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผีตาโขน)

๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร พรหมโคตร ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม

๓) ดร.เพชรตะบอง ไพรศุณย์ ศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัด

เลย

๔) พระครูประภัสร์จันทโชติ ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทโชติ

๕) พระครูสันตินาคนิวิฐ ผู้บริหารศูนย์พิพิธภัณฑ์ตำบลชัยพฤกษ์ วัดศรีสัตตนาคน

๖) พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ชอบ ฐานสโม วัดป่าสัมมานุสรณ์ อำเภอวังสะพุง จังหวัด

เลย

๗) พระอธิการไสว วสวโร, เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาบึง เจดีย์พิพิธภัณฑ์หลวงปู่หลุย จน

ทสาโร

๘) หลวงปู่เผย วิริโย เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาปู่ พิพิธภัณฑ์หลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำ

ผาปู่

๙) พระครูประภาสธรรมานันท์ เจ้าอาวาสวัดโนนสว่าง พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ศรีจันทร์

๑๐) หอพิพิธภัณฑ์พระแก้วอาสา อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

๑๑) ครูกิตติพงษ์ ธรรมวรรณ, ผู้จัดการศูนย์ศิลปสรีร

๑๒) ครูดวงนภา พันสอน, ข้าราชการครูผู้ดูแลห้องพิพิธภัณฑ์พิพิธภัณฑ์แหล่ง

โบราณคดีบ้านหนองบัว ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

๑๓) นางทิวา ไหมสมบุญ, ข้าราชการครูผู้ดูแลห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

เอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนภูหลวงวิทยา อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

๑๔) นายจ้านง นนทโคตร, ปราชญ์ท้องถิ่น, บ้านนาหอ พิพิธภัณฑ์วิถีชุมชนวัดศรี

ภูมิ บ้านนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

๑๕) นายสุภาพ แสงขาว, กำนันตำบลนาซาว พิพิธภัณฑ์ฝิ่นน้ำ ตำบลนาซาว

อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๒. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย จำนวน ๕ รูป/คน ได้แก่

๑) พระครูถาวรรัตนกร รองเจ้าอาวาสวัดโพนชัย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

๒) นายสำเนียง ทาก้อม, วัฒนธรรมอำเภอเชียงคาน,

- ๓) นายแดนชัย ดีแก้ว, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนาซ่า
 - ๔) นางชนิษฐา ทองน่วม กรรมการบริหารพิพิธภัณฑท์ประภัศร์จันท์โชติ
 - ๕) นางสาวสุนีรัตน์ ต้นทอง เจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนตำบลนาซ่า
๓. ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานราชการ ในการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๕ รูป/คน ได้แก่

- ๑) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร พรหมโคตร ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม
- ๒) นายสัมฤทธิ์ สุภามา วัฒนธรรมจังหวัดเลย
- ๓) นายประพนธ์ พลอยพุ่ม ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย
- ๔) นายกองสินธิ์ เกตะวันดี ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองเลย
- ๕) รศ.ดร.สุขพัฒน์ อนนจารย์ มหาวิทยาลัยมหาภูมิราชวิทยาลัย

๓.๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้ง การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ของเครือข่าย ในการวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือในการวิจัย ๔ รูปแบบ ผู้วิจัยจึงขอจำแนกตามประเภทของกระบวนการวิจัย เป็น ๔ หัวข้อ ได้แก่ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ลักษณะของเครื่องมือ และการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัยโดยศึกษาเอกสารวิชาการ และจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากับการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย และเพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย ๓ รูปแบบ ประกอบด้วย

๑. การศึกษาเชิงเอกสาร (Document research) ในการกำหนดกรอบที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบทบาทในการสร้างองค์ความรู้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย โดยศึกษาวิเคราะห์ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจในเบื้องต้น เพื่อสามารถต่อยอดแนวความคิด ในการกำหนดกรอบเพื่อทำการวิจัยในขั้นต่อไป มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการจัดเตรียมโครงสร้างคำสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็น โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์

ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน ในจังหวัดเลย และเพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นใน จังหวัดเลย ตรวจสอบความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการสร้างเครือข่ายท้องถิ่นต่อไป

๓. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยจัดสนทนากลุ่มรับฟังความคิดเห็น โดยใช้ เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ stakeholders เพื่อรับ ฟังข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากผู้ที่เกี่ยวข้อง จากรูปแบบการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจาก ผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปร่วม ผล การศึกษาและวิเคราะห์การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาการจัดการ เครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น กับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย และเพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน ๒ ลักษณะ เป็นเครื่องมือซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้น ประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับผู้บริหารพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เจ้าของพิพิธภัณฑท์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กับพิพิธภัณฑท์ นักวิชาการ โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนามาจากเอกสาร รายงานการวิจัยที่ เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น ข้อมูลทั่วไปของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ความเป็นมาของพิพิธภัณฑท์ ท้องถิ่น บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น การบริหารจัดการ การสร้างเครือข่าย และความสัมพันธของเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน ซึ่งข้อคำถามที่นำมาใช้จะได้จากกระบวนการ วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสัมภาษณ์ โดยผ่านการตรวจสอบเครื่องมือจาก ผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วจึงนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในพื้นที่ที่ทำการวิจัย จำนวน ๒๐ รูป/คน โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการ สนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ เพื่อให้ประเด็นในการสนทนากว้างขวาง และครอบคลุม วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒. แบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อและ ประเด็นเช่น ข้อมูลทั่วไปของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น การ บริหารจัดการพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น และการวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายกับการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีผู้ร่วมสนทนากลุ่มดังนี้

๑) ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราช ภัฏเลย

๒) นายสัมฤทธิ์ สุภามา วัฒนธรรมจังหวัดเลย

๓) นายประพนธ์ พลอยพุ่ม ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย และรองประธานสภาวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๔) นายกองสินธุ์ เกตewanดี ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองเลย

๕) นางจันทะนี คามะดา รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองเลย

ในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยดำเนินการที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัฒนวิจิตร วัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย โดยมี พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน หัวหน้าโครงการวิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการสนทนา มีนายธีระวัฒน์ แสนคำ ผู้ร่วมวิจัย เป็นผู้จัดบันทึกข้อมูลในการสนทนากลุ่ม และนางสาวสุภาณดา แทนอิสสระ ผู้ร่วมวิจัยเป็นผู้ช่วยในการดำเนินการสนทนากลุ่ม หลังจากดำเนินการสนทนากลุ่มเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้วคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการสรุปผลการสนทนากลุ่มต่อไป

๓.๓.๓ การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑) กำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

๒) ร่างเครื่องมือการวิจัยแบบสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน

๓) นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาของคำถามแต่ละข้อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยผู้เชี่ยวชาญมีรายนาม ดังนี้

๑. พระมหาวิเชียร ธมฺมวชิโร, ดร.	Ph.D.(Buddhist Studies)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์
มมร. วิทยาเขตศรีล้านช้าง
๒. ผศ.ดร.สุขพัฒน์ อนนท์จารย์	Ph.D.(Buddhist Studies)
ผู้ช่วยอธิการบดี
มมร. วิทยาเขตศรีล้านช้าง
๓. ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร	Ph.D.(Philosophy)
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

๔) นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการตรวจสอบเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ มาปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร

การวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยอ่านเนื้อหาของเอกสารอย่างละเอียด โดยศึกษาจาก

ข้อมูลปฐมภูมิ โดยการรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการรวบรวมจากกฎหมาย ระเบียบ คาสั่ง นโยบาย แผนปฏิบัติขององค์กรศาสนาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัย ที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี องค์ประกอบ รูปแบบ และวิธีการศึกษาและวิเคราะห์พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการ หรือสถาบันทางการศึกษา รวมถึงจากแหล่งข้อมูลอื่นที่ได้รับการยอมรับ

โดยจากการวิจัยเชิงเอกสารในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะบันทึกข้อความที่ปรากฏนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย” ตามกรอบการวิจัย จากนั้นอ่านสอบทานนัยสำคัญของเนื้อหาอื่นๆ อีกครั้งหนึ่ง และสอบทานจากเนื้อหาของเอกสารที่มีเนื้อหาของรายละเอียดใกล้เคียงกัน เพื่อสอบทานนัยสำคัญที่ปรากฏในเอกสารเหล่านั้น แล้วน่านัยสำคัญในข้อความเหล่านั้นไปวิเคราะห์และบูรณาการ เพื่อใช้ในการกำหนดกรอบในการทำการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

๓.๔.๒ การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ถึงผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย

๒. ผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ถึงผู้บริหารผู้บริหารพิพิธภัณฑสถาน ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล และนัดหมาย วันเวลา เพื่อสัมภาษณ์

๓. ก่อนการเดินทางลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะประสานกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จะสัมภาษณ์ และนำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จัดเตรียมและศึกษาการใช้อุปกรณ์เครื่องบันทึกเสียง พร้อมอุปกรณ์สำรองในกรณีฉุกเฉิน จัดเตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อม และเดินทางไปสัมภาษณ์ด้วยตนเองทุกครั้ง

๔. ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสนทนาร่างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผล และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะดำเนินการสัมภาษณ์ ขออนุญาตบันทึกภาพเพื่อใช้ในการอ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยจะไม่บันทึกเสียงในช่วงนั้นทันที

๕. หลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสัมภาษณ์ทุกครั้ง ทาการถอดบทสัมภาษณ์ นำไปลงรหัสบทสัมภาษณ์ จัดทำดัชนีหัวเรื่องย่อยในบทสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์หน่วยข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ โดยลงข้อมูลทั้งหมดในรูปแบบตาราง ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๔.๓ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อเสนอแนะ โดยผู้วิจัยจะเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีหน้าที่โดยตรง ผู้ซึ่งมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัยในเขตพื้นที่ที่ทำการวิจัย เข้าร่วมสนทนา และแสดงความคิดเห็น ภายใต้บรรยากาศการมีส่วนร่วม และการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสามารถสังเคราะห์ ทาลักษณะร่วม และข้อสรุปพร้อมต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนตามลำดับขั้นตอนการวิจัย ได้แก่

๓.๕.๑ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร

การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร จากการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการ โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร กฎหมาย ระเบียบ บทความ และงานวิจัย ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทาการศึกษา ผู้วิจัยนามาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้นัยสำคัญของคาในข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวคิดที่ปรากฏขึ้นตามประเด็นที่กำหนด และสรุปตามประเด็นของกรอบการวิจัย

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์โดยการจำแนกถ้อยคำหรือข้อความที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนาฯ แล้วนามาวิเคราะห์ ติความ และสังเคราะห์ ด้วยหลักแห่งเหตุผล อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อทาลักษณะร่วม (Common Character) ของการวิเคราะห์การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

๓.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อนำไปกำหนดแนวทางการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานในจังหวัดเลย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาด้วยวิธีการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ลักษณะแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้วยกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

๓.๕.๔ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัย

การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัยทั้งจากผลการทำวิจัย ผลจากแบบสอบถาม ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ อย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยใช้วิธีการประมวลสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ทั้งหมดอีกครั้ง เพื่อปรับปรุงการวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์ถูกต้อง และเชื่อถือได้

โดยผู้วิจัย จะนำข้อมูลจากผลการวิจัยในแต่ละขั้นตอน มาวิเคราะห์จัดรวบรวมข้อมูลพร้อมอธิบายความหมาย แล้วทำการสร้างข้อสรุป ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย ตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากผลการวิจัย ด้วยการวิเคราะห์โดยการจัดระบบจำแนกชนิดข้อมูล เปรียบเทียบและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อให้การสรุปข้อมูลผลการวิจัยเกิดความสมบูรณ์ สามารถนำมาตีความ สร้างข้อสรุปจากผลการวิจัย สามารถสร้างเครือข่ายในจังหวัดเลยต่อไป

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานในจังหวัดเลย” คณะผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัย เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลการวิจัยได้อย่างสมบูรณ์และครบถ้วนตามกระบวนการของการวิจัย เพื่อจะนำผลการวิจัยไปสร้างองค์ความรู้ และสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานในจังหวัดเลย จึงสามารถสรุปกระบวนการวิจัยได้ ดังตารางที่ ๓.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย

ตารางที่ ๓.๑
แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล	แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
๑. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย	๑. ทำการศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย	๑. เอกสารชั้นต้นชั้นรอง และหนังสือที่มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย	๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารข้อมูลต่างๆ ๒. การสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ๓. สืบค้นข้อมูลภาคสนามในแหล่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยโดยใช้แบบสำรวจข้อมูล ๔. ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อตรวจสอบข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย	๑. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย

ตารางที่ ๑.๑ (ต่อ)

วัตถุประสงค์ ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่ง ศึกษา	แหล่งข้อมูล/ ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนว ทางการเก็บ รวบรวมข้อมูล	แนวทางการ วิเคราะห์ ข้อมูล
๒. เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่าย พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ในจังหวัดเลย	๑. การบริหารจัดการเครือข่าย พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ในจังหวัดเลย	๑. แนวคิด ทฤษฎี และตัวอย่างการ การจัดการบริหาร จัดการเครือข่าย พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ในจังหวัดเลย ๒. ข้อมูลจาก บุคคล หน่วยงาน และหน่วยงาน ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับพิพิธภัณฑ สถานท้องถิ่นในจังหวัด เลย	๑. เก็บรวบรวม ข้อมูลจากเอกสารที่ เกี่ยวข้อง ซึ่งจาก เอกสารข้อมูลต่างๆ ๒. การสัมภาษณ์ เชิงลึกบุคคลที่ เกี่ยวข้องเพื่อหา แนวทางการบริหาร เครือข่ายพิพิธภัณฑ สถานท้องถิ่นในจังหวัด เลย ๓. สืบค้นข้อมูล ภาคสนามของ พิพิธภัณฑสถาน ในจังหวัดเลย โดย ใช้แบบสำรวจข้อมูล ๔. การประชุมเชิง ปฏิบัติการเพื่อหา แนวทางการการ บริหารจัดการ เครือข่ายพิพิธภัณฑ สถานท้องถิ่นในจังหวัด เลย	๑. วิเคราะห์ โดยการ พรรณนาและ บรรยาย

ตารางที่ ๑.๑ (ต่อ)

วัตถุประสงค์ ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่ง ศึกษา	แหล่งข้อมูล/ ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนว ทางการเก็บ รวบรวมข้อมูล	แนวทางการ วิเคราะห์ ข้อมูล
๓. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย	๑. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย	๑. แนวคิด ทฤษฎี และตัวอย่างการจัดการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ๒. ข้อมูลจากบุคคล ชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย	๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารข้อมูลต่างๆ ๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ๓.การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) สรุปผลการสนทนากลุ่ม เสนอแนวทางการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย	๑. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” เนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ๒. เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย และ ๓. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้นำเสนอ ดังนี้

๔.๑ บทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๔.๑.๑ องค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ในงานวิจัยนี้ได้ทำการสำรวจและศึกษาแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยจำนวน ๑๕ แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิตาโขน), พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, พิพิธภัณฑท์ประภัสร์จันทโชติ, ศูนย์พิพิธภัณฑท์ตำบลชัยพฤกษ์ วัดศรีสัตตนาคน, พิพิธภัณฑท์หลวงปู่ชอบ ฐานสโม วัดป่าสมมานุสรณ์, เจดีย์พิพิธภัณฑท์หลวงปู่หลุย จันทสาโร วัดถ้ำผาบึง, พิพิธภัณฑท์หลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำผาปู่, พิพิธภัณฑท์หลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนธนาโก วัดโนนสว่าง, หอพิพิธภัณฑท์พระแก้วอาสา, ศูนย์ศิลปีสรินธร, พิพิธภัณฑท์แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว, ห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนภูหลวงวิทยา ดังต่อไปนี้

๑) พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิตาโขน)

พิพิธภัณฑท์ผิตาโขน ตั้งอยู่ภายในวัดโพชนชัย อ.ด่านซ้าย จ.เลย เป็นสถานที่เก็บ และจัดนิทรรศการเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่สืบต่อกันมารวมถึงผิตาโขนที่มีความเชื่อกันว่าเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล ว่างานบุญผิตาโขนนี้นเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญหลวง ที่ถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีของท้องถิ่นที่รวมเอางานบุญพระเวส (ฮีตเดือนสี่) และงานบุญบั้งไฟ (ฮีตเดือนหก) ให้เป็นงานบุญเดียวกันโดยงานบุญพระเวสมีวัตถุประสงค์จัดเพื่อให้ฟังเทศน์มหาชาติ ส่วนงานบุญบั้งไฟนั้นเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อถวาย บูชาเทวาอารักษ์รักเมือง ขอให้ฝนตกตามฤดูกาล ซึ่งผิตาโขนจะเป็นผู้ออกมาสร้างสี่สนและความครื้นเครงในขบวนแห่ ส่วนชื่อของผิตาโขนนี้นี้เล่าต่อกันมาว่าน่าจะมาจากการสวมหน้ากากคล้ายหัวโขน หรือบางคนเรียกเป็นผิตาชน ผิตามคน และเพี้ยนเป็นผิตาโขนในที่สุด^๑

^๑ สัมภาษณ์ พระครูถาวรรัตนกร, รองเจ้าอาวาสวัดโพชนชัย, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๔.๑ อาคารพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑ์

วัดพนมชัย ตั้งอยู่เลขที่ ๘๕ บ้านเดิน ถนนแก้วอาสา หมู่ที่ ๓ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๘ ไร่ ๑ งาน ๕๔ ตารางวา น.ส. ๓ ก. เลขที่ ๑๔๔๑ อาณาเขตทิศเหนือประมาณ ๑๖๐ เมตร จดร่องน้ำสาธารณะทิศใต้ประมาณ ๒๒๒ เมตร จดร่องน้ำค่า ทิศตะวันออกประมาณ ๑๔๕ เมตร จดร่องน้ำค่าทิศตะวันตกประมาณ ๑๐๐ เมตร จดถนนแก้วอาสาที่มีธรณีสงฆ์จำนวน ๔ แปลงเนื้อที่ ๑๖ ไร่ ๓๓ ตารางวา น.ส. ๓ ก. เลขที่ ๑๔๔๒, ๒๗๘, ๑๔๔๓ และ ๑๔๔๕ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างเมื่อพ.ศ. ๒๑๑๐ กว้าง ๑๐ เมตรยาว ๒๐ เมตร ปูชนียวัตถุมีพระประธานขนาดใหญ่หน้าตักกว้าง ๒ เมตร สูง ๓ เมตร สร้างด้วยปูนพระธาตุศรีสองรักจำลอง ก่ออิฐถือปูนขนาดกว้าง ๓.๗ เมตร สูงประมาณ ๑๕ เมตร เป็นวัดสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคณะสงฆ์และเจ้านาย

วัดพนมชัยตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๓ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๐ มีเขตวิสุงคามสีมากว้าง ๒๐ เมตรยาว ๔๐ เมตร ชาวบ้านช่วยกันปรับพื้นที่ซึ่งเป็นรูปเนินคล้ายจอมปลวกที่มีเรื่องเล่าว่าเป็นขุยของพญานาค จึงตั้งชื่อว่าวัดพนมชัยชาวบ้านเรียกว่า วัดพนม เป็นวัดคู่บ้านคูเมืองของอำเภอด่านซ้ายซึ่งจัดให้มีการทำบุญเทศน์มหาชาติในเดือน ๗ (บุญหลวง) หรืองานบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนในงานจัดให้มีการแห่พระเวสเข้าเมือง แห่บั้งไฟและการแห่ผีตาโขน โดยจัดเป็นประจำทุกปีและยังจัดให้มีพิพิธภัณฑสถาน (ผีตาโขน) ขึ้นในบริเวณวัดพนมชัยโดยใช้ศาลาหอฉันที่ใช้บประมาณเริ่มแรกตกแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ จากที่ทำการปกครองอำเภอด่านซ้าย จำนวนเงิน ๔๐,๐๐๐ บาท และในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากนายสำเร็จ เชื่อ ขวลิต ผู้ว่าราชการจังหวัดเลยจำนวนเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท การบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ในวัดพนมชัยมีพระสิริรัตนเมธี (บุญเพ็ง ต้นตุลา) เป็นเจ้าอาวาสและรองเจ้าคณะจังหวัดเลย^๒

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ทางวัดร่วมกับอำเภอด่านซ้าย โดยการสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดเลย (นายมานิตย์ มกรพงศ์) และองค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย ได้ทำการบูรณะศาลาการเปรียญและโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหลังเก่า สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นอาคารที่ทำ

^๒ สัมภาษณ์ พระมหาบูรณันท์ สุขมงคล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพนมชัย, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ด้วยไม้ทั้งหลังปรับปรุงเป็นอาคาร “แหล่งเรียนรู้ชุมชนวัดโพชนชัย” ภายในเป็นที่สำหรับเก็บเครื่องมือ เครื่องใช้ ของคนด้านซ้ายสมัยก่อนที่ไม่ใช่แล้ว และกิจกรรมงานบุญ ๑๒ เดือน หรือที่คนท้องถิ่นเรียกว่า “ฮีต ๑๒” ซึ่งเป็นงานบุญที่ชุมชนวัดโพชนชัยยังปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัดโพชนชัย เพื่อเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และศึกษาทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคนในอดีต และเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีสืบไป^๓

ภาพประกอบที่ ๔.๒ การละเล่นผีตาโขนในงานบุญหลวง

เรื่องราวงานบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน

การละเล่นผีตาโขนนับว่าเป็นสิ่งที่แปลกสำหรับผู้พบเห็น มีการนำเอาก้านทางมะพร้าวที่แห้ง นำมาตกแต่งเป็นหน้ากาก โดยการเจาะช่องตา จมูก ปาก และใบหู นำเอาหวดหนึ่งซ้าว โดยกดต้นหวดให้เป็นรอยบุ๋มหางยปากหวดขึ้น เพื่อสวมศีรษะแต่งแต้มสีสันทึมน้ำดู ส่วนชุดที่สวมใส่ทำมาจากเศษผ้าหลากหลายสีมาเย็บต่อกัน อุปกรณ์ในการละเล่นมี ๒ ชิ้น คือ "หมากกระແห่ง" มีไว้เพื่อเขย่าทำให้เกิดเสียงดังในเวลาเดิน และ "อาวุธประจำกาย" ผีตาโขนส่วนมากจะใช้ผู้ชายแสดงเนื่องจากต้องกระโดดโลดเต้นไปเรื่อย ๆ จึงไม่เหมาะที่จะใช้ผู้หญิงเป็นตัวแสดง นอกจากนี้เข้าร่วมในงาน "บุญหลวง" ยังได้เข้าร่วมขบวนแห่ในวันเปิดงานกาชาดดอกฝ้ายบานมะขามหวานเมืองเลย โดยขบวนผีตาโขนจะเดินรอบเมืองเพื่อโชว์ให้แขกบ้านแขกเมืองได้เห็น

ประเพณีผีตาโขนเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมานานจนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดเลย ที่รวมอยู่ในงานบุญหลวงที่มีงานบุญพะเหวดและบุญบั้งไฟและถือเป็นการบูชาอารักษ์หลักเมืองและบวงสรวงดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ในอดีต ในปัจจุบัน ประเพณีผีตาโขนกลายเป็น ประเพณีที่สามารถสร้างรายได้ในการท่องเที่ยวให้กับจังหวัดเลย และถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาของชาวบ้าน ที่ยังคงอนุรักษ์ไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ชมและเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณีที่มาช้านาน^๔

^๓ สัมภาษณ์ พระครูถาวรรัตนกร, รองเจ้าอาวาสวัดโพชนชัย, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๔ สัมภาษณ์ พระสิริรัตนเมธี, เจ้าอาวาสวัดโพชนชัย, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๒) พิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเลย

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้วิวัฒนาการมาจากหน่วยกระเพาะของกองวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบข้อมูลข่าวสารสนเทศทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และจังหวัด โดยใช้สถาบันการศึกษาสูงสุดของท้องถิ่นเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินงานในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ วิทยาลัยครูเลย จึงได้รับเกียรติให้เป็นที่ตั้งศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย โดยเปิดหอวัฒนธรรม เป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ต่อมาจังหวัดเลยได้รับอนุมัติงบประมาณจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจากองค์การการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จึงได้สร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ มีสำนักศิลปและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เป็นหน่วยงาน รับผิดชอบจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับหวัดเลยและมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เปิดให้บริการอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ จนถึงปัจจุบัน สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ ฯ เสด็จเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นจังหวัดเลย ๑๕ มกราคม ๒๕๔๓^๕ พิพิธภัณฑ์ได้ปรับปรุงหลายครั้ง ปี ๒๕๕๕ ได้ทำการ ปรับปรุงและเพิ่มพื้นที่จัดแสดงชั้นล่าง จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “พิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรม”

ภาพประกอบที่ ๔.๓ อาคารพิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเลย

ปรัชญา

วัฒนธรรมเสริมสร้างความเป็นมนุษย์

วิสัยทัศน์

ส่งเสริมอนุรักษ์และเผยแพร่การศึกษาด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และวัฒนธรรมร่วม สมัยเพื่อให้บุคคลและสังคมเห็นคุณค่าและยึดถือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต

^๕ สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สาคร พรมโคตร, ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๐.

พันธกิจ

๑. ทำนุบำรุงอนุรักษ์พัฒนา เผยแพร่และสืบทอดศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมและวัฒนธรรมร่วมสมัย

๒. พัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ประสานงานเครือข่ายทางวัฒนธรรม

๓. ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นและการปรับใช้วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต

๔. ประสานส่งเสริมและสนับสนุนการเชิดชูเกียรติบุคลากรผู้มีผลงานทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณธรรมจริยธรรมมีจิตสำนึกสาธารณะ

๒. เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยในด้านต่าง ๆ เช่น ช่างยาสมุนไพร นิทานพื้นบ้าน การละเล่นท้องถิ่น ฃญา พิธีกรรมและปริวรรตอักษรโบราณ

๓. เพื่อบำรุงศาสนาและรักษาประเพณีท้องถิ่น ทั้งโดยการดำเนินการเองและร่วมมือกับองค์กรเครือข่าย

๔. เพื่อส่งเสริมเผยแพร่และพัฒนาศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ ดนตรีหมอลำ เพลงพื้นบ้านและวัฒนธรรมร่วมสมัย

๕. เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติบุคลากรผู้มีผลงานทางด้านศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม

๖. เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและการบริการสาขาสารสนเทศทางวัฒนธรรม

๗. เพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

๘. เพื่อศึกษาค้นคว้าวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

๙. เป็นศูนย์เครือข่ายประสานงานทางวัฒนธรรมร่วมกับเครือข่ายทางวัฒนธรรม

ภาพประกอบที่ ๔.๔ นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดเลย

๑. ห้องชมวิดิทัศน์ ใช้สำหรับชมวิดิทัศน์นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติเมืองเลย และแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเลย ในห้องได้จัดพิพิธภัณฑ์มรดกภูมิปัญญาไทยเลยด้วย โดยจัดแสดงผ้าทอมือพื้นเมืองไทยเลยมีทั้งภาพโบราณและผ้าประยุกต์ที่ประชาชนในจังหวัดเลยร่วมกัน

บริจาคเพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๗๒ พรรษาปี พ.ศ. ๒๕๔๗ และมีศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมร่วมสมัย ประกอบด้วยมุมแพทย์แผนไทย มุมอาหารพื้นบ้านและมุมเรียนรู้ ตามรอยพระยุคลบาทมีหนังสือและซีดีให้บริการยืมได้

๒. หอเกียรติประวัติราชภัฏเลย เป็นห้องจัดแสดงเอกสารสำคัญและเหตุการณ์สำคัญของ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ข้อมูลวัฒนธรรมจังหวัดเลยและพระบางทรายขาวจำลองศึกษาผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์แบบจอส จอ Touch Screen

๓. ห้องเบิ่งเมืองเลย เป็นห้องนิทรรศการถาวรของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ประกอบด้วยประวัติความเป็นมาของเมืองเลยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รูปจำลองรอยเท้าไดโนเสาร์ที่ พบบนแผ่นดิน ผาเตลิ่ง ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหลวง ภาพแสดงศิลปะถ้ำ ประวัติความเป็นมา การดำรงชีวิต การสร้างที่อยู่อาศัย ประเพณีความเชื่อการแต่งกายชุดไทเลย หลักศิลาจารึกมี ๒ หลัก คือ หลักศิลาจารึกวัดห้วยท่าวพบที่บ้านท่าข้าม ตำบลชัยพฤกษ์ และศิลาจารึกวัดศรีสองนาง ค้นพบที่บ้านน้อย ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย รูปจำลองของพระธาตุศรีสองรัก ปูนูนียสถานศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยและชาวลาว ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๓ เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี ระหว่างพระมหาจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชพระมหากษัตริย์กรุงศรีสัตนาคนหุต มุมวรรณกรรมโบราณ ที่บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยอักษรตัวอักษรไทยน้อยและอักษรขอม มุมประเพณีความเชื่อมีรูปจำลองจำลอง พานบายศรีสู่ขวัญ ผีตาโขน กระทงสะเดาะเคราะห์ มุมประวัติบุคคลสำคัญของเมืองเลย เป็นภาพแกะกระจกหลวงปู่แหวน หลวงปู่หลุยส์ หลวงปู่ชอบ หลวงปู่ศรีจันทร์ เป็นต้น

๔. ห้องสมุดเลยศึกษา อยู่ชั้น ๑ ของอาคารพิพิธภัณฑสถาน รวบรวมหนังสือเอกสารงานวิจัยวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องราวของท้องถิ่นจังหวัดเลยเพื่อให้บริการค้นคว้าแก่ผู้สนใจ

๕. ห้องสำนักงานศิลปะและวัฒนธรรม อยู่ชั้น ๑ ของอาคาร เป็นสำนักงานที่ให้บริการติดต่อประสานงานแก่ผู้มาเยี่ยมชมและศึกษาค้นคว้า

๓) พิพิธภัณฑสถานไทยคำบ้านนาป่าหนาด

พิพิธภัณฑสถานไทยคำ ตั้งอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด อ.เชียงคาน จ.เลย ในปี ๒๕๓๙ นายเพชร ตะบอง ไพรศุณย์ ได้ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยคำของหมู่บ้าน ต่อมาปี ๒๕๕๔ ได้ก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานไทยคำบ้านนาป่าหนาดขึ้นและเปิดให้บริการตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๕ เป็นต้นมา เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้กับนายหล้า-นางรอง ไพรศุณย์ ผู้เป็นบิดา-มารดา บนที่ดินบ้านพิพิธภัณฑสถานจัดเป็นอาคารพิพิธภัณฑสถาน อาคารห้องสมุด อาคารที่พัก ยุ้งข้าวพิพิธภัณฑ์ ร้านค้า ลานมะก๊อน ลานการแสดง จุดถ่ายรูป มีสนามหญ้า ฟุ้งนา และ ภูเขาทิวทัศน์ สวยงามมีลมพัดผ่านทำให้เย็นสบายตลอดปี เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยว เป็นสถานที่พักผ่อนตั้งอยู่เลขที่ ๑๗๐ หมู่ที่ ๔ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย อยู่บนถนนลาดยางทางหลวงชนบทเลขที่ ลย.๓๐๑๑ นาบอน-สงเปือย ห่างจากอำเภอเชียงคานประมาณ ๑๗ กิโลเมตรมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเก็บรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาของไทยคำ ไทยคำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ เรื่องราวและภาษาไทยคำเพื่อเป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกให้กับชาวไทยคำเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตนและ

เพื่อเป็นแหล่งสืบสานอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิม อาคารทั้งหมดสร้างแบบหลังคารูปโค้ง แบบลาดเต่าและแบบลาดตูบ^๖

ภาพประกอบที่ ๔.๕ บ้านพิพิธภัณฑสถานไทยดำ

อาคารพิพิธภัณฑสถานมีลักษณะเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงหลังคาแบบหลังคาลาดเต่าใต้ถุนเป็นร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึก และชุดแต่งกายสำหรับนักท่องเที่ยว บนเรือนแบ่งเป็นห้องต่างๆ ได้แก่ ห้องบรรพบุรุษ ห้องลูกชาย ห้องลูกสาว และห้องผีมด มีบันไดขึ้นลงของด้าน ด้านขวาน (ห้องบรรพบุรุษ) สำโดยพระเจ้ารับผู้ชาย ด้านชาน (ครัว) สำหรับผู้หญิง

อาคารห้องสมุดมีลักษณะเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงหลังคาแบบลาดตูบ ใช้เป็นแหล่งรวบรวมหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อักษรหนังสือไทยดำที่มีในอดีตถึงปัจจุบันและใช้สอนหนังสือภาษาไทยดำให้กับนักเรียนและผู้สนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียนใช้สำหรับรับแขกและชมการแสดงวัฒนธรรม

ภาพประกอบที่ ๔.๖ ยุงข้าวของชาวไทยดำ

^๖ สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพรศุณย์, ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานไทยดำ, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๔.๗ อาคารพิพิธภัณฑ์

อาคารพิพิธภัณฑ์มีลักษณะเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง หลังคาแบบหลังลาดเต่า ใต้ถุนเป็นร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึก และชุดแต่งกายสำหรับนักท่องเที่ยว บนเรือนแบ่งเป็นห้องต่างๆ ได้แก่ ห้องบรรพบุรุษ ห้องลูกชาย ห้องลูกสาว และห้องผีมด มีบันไดขึ้นลงของด้าน ด้านขวาน (ห้องบรรพบุรุษ) สำหรับผู้ชาย ด้านชาน (ครัว) สำหรับผู้หญิง

ประวัติความเป็นมาไทดำบ้านนาป่าหนาด

ถิ่นฐานชนชาติไทยดำอยู่ที่อาณาจักร ๑๒ จุฑา บริเวณแม่น้ำแดง(น้ำแต)แม่น้ำดำ (ดำ) แม่น้ำอู แม่น้ำโขง มี “เมืองแกน”หรือ”เมืองเดือนเบียนฟู” โดยพระเจ้าล้านเจือง สร้างเมืองแกนขึ้นในราว พ.ศ. ๑๔๖๓ อาณาจักรสิบสองจุไทนี้อยู่ทางใต้ของประเทศจีน มีทิศเหนือจดประเทศจีน ทิศใต้และทิศตะวันตกจดประเทศ สปป.ลาว ทิศตะวันออกจดประเทศเวียดนามอาณาจักรสิบสองจุไทมีกษัตริย์ปกครองอย่างต่อเนื่อง ๔๕ พระองค์ ไทดำมีภาษาพูดภาษาเขียนเป็นของตนเองมีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเช่นความเชื่อประเพณีพิธีกรรมการแต่งกาย อาหารลักษณะบ้านเรือน ฯลฯ ปัจจุบันมีประชากรไทยดำในประเทศไทยมีราว หนึ่งในห้าแสนคน (ประมาณ ๒๐๐ หมู่บ้าน) ไทดำอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยหลายครั้งที่สำคัญมีดังนี้

ครั้งที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๓๒๓ สมัยธนบุรี (ไทยตีสิบสองจุไท) ได้ไทดำไปอยู่จังหวัดเพชรบุรี

ครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ.๒๓๓๕ สมัยรัชกาลที่ ๑ (ไทยไปตีเมืองแกน) ได้ไทดำไปอยู่จังหวัดเพชรบุรี

ครั้งที่ ๓ ปี พ.ศ.๒๓๗๑ สมัยรัชกาลที่ ๓ (ไทยไปตีเมืองแกน)ได้ไทดำไปอยู่เพชรบุรี

ครั้งที่ ๔ ปี พ.ศ.๒๓๘๑ สมัยรัชกาลที่ ๓ (ไทยปราบเจ้าราชวงศ์) ได้ให้ดำไปอยู่จังหวัดเพชรบุรี

ครั้งที่ ๕ ปี พ.ศ. ๒๔๒๓ สมัยรัชกาลที่ ๕ ไทยไปปราบศึกฮ่อ ไทยดำได้ขอมากับพระยาพิชัยที่เป็นแม่ทัพไทยเพื่อนี่สงครามพอและฝรั่งเศสไทยดำกลุ่มนี้คือ “ไทดำบ้านนาป่าหนาด”

ครั้งที่ ๖ ปี พ. ศ. ๒๕๑๘ หนีภัยคอมมิวนิสต์เข้ามาในประเทศไทย แล้วเดินทางไปอยู่ประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส แคนาดาและออสเตรเลีย

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด อพยพจากอาณาจักรสิบสองจุไท เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๓ (อพยพมาครั้งที่ ๕) จากเมืองแกน ซึ่งพระยาภูธราภัย หรือ พระยาชมภู เป็นแม่ทัพไปปราบศึก

ฮ่อ และใน ปีพ.ศ. ๒๔๒๘ อ้ายอู่ปู่เจ้าคำฮัก กษัตริย์องค์สุดท้ายสมัยฝรั่งเศสยึดครองได้ติดตามมา ชาวไทดำมาถึงเมืองอินทร์ เมืองพรหม (อำเภออินทบุรี และอำเภอพรหมบุรี) ตัวแทนไทดำ ๕ คน ไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่กรุงเทพฯ เป็นเวลา ๓ วัน เพื่อขอพระราชทานอาหารและเครื่องนุ่งห่ม ตัวแทนไทดำทั้ง ๕ คน คือ ๑) อ้ายเฒ่ามน สิงลอคำ (พ่อของนายหยอด ไพศุนย์) ๒) อ้ายเฒ่าแฝง สิงลอ (พ่อของนายนาค ดีแอ) ๓) อ้ายเฒ่าโหย สิงลอ (พ่อของนายโหย อ้อยนอ) ๔) อ้ายเฒ่าหมวน สิงวี (พ่อของนายตัน ทันทา) ๕) อ้ายเฒ่าคิม สิงวี (พ่อของนายเนียว ซ้อนเปียยุง) ราชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าให้ไปตั้งบ้านเมืองที่ทุ่งสนามแจงจังหวัดลพบุรีได้ ๘ ปีต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ได้อพยพเข้าไปประเทศลาวอีกครั้งหนึ่งแล้วจึงอพยพกลับเข้ามาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านนาป่าหนาดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จนถึงปัจจุบัน^๗

๔) พิพิธภัณฑสถานจักราช

พิพิธภัณฑสถานจักราช ตั้งอยู่ภายในวัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ตามแนวคิดของพระครูประภัสร์จักราช (สนปกสโร) เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลนาอ้อเขต ๑ เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงพระครูวิจารณ์สังฆกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ และอดีตเจ้าคณะอำเภอเมืองเลย ภายในจัดแสดงอัฐบริวารของพระครูวิจารณ์สังฆกิจ คัมภีร์โบราณ จารึกวัดห้วยหัวหลักที่ ๒ เรื่องราววีรกรรมนาอ้อ เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านอันเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาวบ้านนาอ้อ ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของตำบลนาอ้อ^๘

ภาพประกอบที่ ๔.๘ อาคารพิพิธภัณฑสถานจักราช

ภายในอาคารจัดแสดงอัฐบริวารพระครูวิจารณ์สังฆกิจ หรือยาครูพาท่านมีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๘-๒๕๒๒ เป็นพระสงฆ์ที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นผู้มีความรู้ในด้านอักษรโบราณ ได้แก่

^๗ สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพศุนย์, ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานไทยดำ, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์จักราช, ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานจักราช, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

อักษรขอม อักษรไทน้อย อักษรธรรม และ วิทยาคมต่าง ๆ เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๑ ท่านได้ย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เลื่อนฐานะเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ชั้นพระครูวิจารณ์สังฆกิจ และดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสคณะอำเภอเมืองเลย

ภาพประกอบที่ ๔.๙ นิทรรศการภายในอาคาร

พิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทร์โชติถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ที่สำคัญแห่งหนึ่งของตำบลนาอ้อ ที่ได้รวบรวมสิ่งของเครื่องใช้อันเป็นมรดก ภูมิปัญญาของชาวนาอ้อ โดยนำมาจัดเสนอในรูปแบบของวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยแยกจัดเป็นหมวดหมู่ดังนี้

๑. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนา ได้แก่ นิทรรศการบุญข้าวจีประเพณีประทายข้าวเปลือก ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญบั้งไฟ หีบพระธรรม หนังสือผูกใบลาน เครื่องอัฐบริขารพระครูวิจารณ์สังฆกิจ

๒. ด้านภาษาและวรรณกรรม จัดแสดงตู้พระธรรม คัมภีร์ใบลานวัดศรีจันทร์

๓. ด้านศิลปกรรมและโบราณคดีประกอบด้วย เครื่องจักรสาน รางรดน้ำรูปนาครตรงกลางราง แกะสลักเป็นนกหัสติลิงค์ เรือนไทเลย

๔. ด้านวิถีชีวิตและภูมิปัญญา ประกอบด้วย เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรเครื่องมือจับสัตว์ เครื่องมือทอผ้า ผ้าทอพื้น บ้าน ช้อนหมี่ เงินโบราณ ทุ้มใส่ผ้า เตารีด ตาซัง ตะเกียง เครื่องปั้นดินเผา ถาดใส่อาหารสังกะสี เป็นต้น

คัมภีร์ใบลานวัดศรีจันทร์ เป็นเอกสารที่สะท้อนให้เห็นว่าวัดศรีจันทร์เป็นศูนย์กลางการศึกษาของชุมชน คัมภีร์ใบลาน กว่า ๒,๐๐๐ ผูก อักษรที่พบส่วนใหญ่เป็นอักษรธรรมพบมากที่สุด คือ เรื่องสังฆมณฑล (อานิสงส์ของการฟัง) นิทานที่ยาวที่สุดคือ พระลักพระราม

กลุ่มทอผ้าวัดศรีจันทร์บ้านนาอ้อ เป็นการรวมตัวกันของแม่หญิงไทเลยนาอ้อที่มีฝีมือและความสามารถ ความสนใจในการอนุรักษ์และสืบสานผ้าทอไทเลยนาอ้อ ตั้งอยู่ในวัดศรีจันทร์ ผลิต

และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือ อาทิเช่น ผ้าชิ้นหมี่ ผ้าขาวม้า ผ้าพันคอ กระเป๋า ผ้าเช็ดมือ ฯลฯ^๙

๕) ศูนย์วัฒนธรรมตำบลชัยพฤกษ์

ศูนย์วัฒนธรรมตำบลชัยพฤกษ์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวศิลปะ วัฒนธรรม และแหล่งมรดก ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดศรีสัตตนาคนหุ่ม ๙ บ้านก้างปลา ต.ชัยพฤกษ์ อ.เมือง จ.เลย เป็นแหล่งแสดงความเป็นมาของชาวบ้านตำบลชัยพฤกษ์ แสดงถึงอัตลักษณ์วิถีการดำรงชีวิตมาแต่ก่อน ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดศรีสัตตนาคนหุ่มที่ ๙ ตำบลชัยพฤกษ์ เดินทางโดยรถยนต์ตามถนนสายเลย-เชียงคาน ห่างจากศาลากลางจังหวัดเลย ประมาณ ๓ กม. ใช้เวลาประมาณ ๑๐ นาที เลี้ยวขวา บริเวณบ้านกำเนิดเพชร (ก่อนถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย) ประมาณ ๒ กม. ถึงวัดศรีสัตตนาคน^{๑๐}

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐ อาคารหอพิพิธภัณฑสถานภายในวัด

วัดศรีสัตตนาคนหุ่ม ตั้งอยู่เลขที่ ๙๕ บ้านก้างปลา หมู่ที่ ๓ ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๖ ไร่ วัดศรีสัตตนาคนหุ่ม ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๒๐๖ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดไต่ก้างปลาใหญ่” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.๒๒๒๕^{๑๑} ปัจจุบันมี พระครูสันตินาคนิวิฐ เป็นเจ้าอาวาส

วัดศรีสัตตนาคนหุ่ม เป็นแหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคนหุ่มมีโบสถ์ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตัน และเจดีย์ญาณคูชา เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ และยังมีพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนอีกด้วย

^๙ สัมภาษณ์ นางชนิษฐา ทองน่วม, กรรมการบริหารพิพิธภัณฑสถานประจำจังหวัดเลย, ๒๑ ตุลาคม

๒๕๖๐

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูสันตินาคนิวิฐ, เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนหุ่ม, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดที่พระราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๖๘.

ภาพประกอบที่ ๔.๑๑ นิทรรศการภายในอาคารหอพิพิธภัณฑ

บ้านก้างปลาเป็นบ้านเก่าแก่ตั้งมานานประมาณ ๔๐๐ ปีมาแล้ว หลักฐานคือ วัดศรีสัตตนาคนาค ซึ่งสร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๒๒๐ พระพุทธรูปหันพระพักตร์ไปทิศใต้ บริเวณที่ตั้งบ้านจะมีต้นก้างปลาขึ้นอย่างมากมาตามทีราบลุ่มของพื้นที่ ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านตามพันธุ์ไม้นั้นคือ ก้างปลา รูปร่างลักษณะของต้นก้างปลา เป็นไม้ทรงพุ่ม คล้ายต้นทับทิม ลำต้นมีนามคล้ายกับก้างปลา พระครูสันตินาควิสิฐ เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนาค บ้านก้างปลากล่าวถึงความเป็นมาของหมู่บ้านว่า บ้านก้างปลาเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ของตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ตั้งมานานประมาณ ๔๗๕ ปี บรรพบุรุษของบ้านก้างปลานั้นเชื่อว่าอพยพมาจากหลวงพระบาง มาตามลำน้ำโขงแต่เดิมนั้นบ้านก้างปลาเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในการปกครองของตำบลเมือง ต่อมาเมื่อมีจำนวนครัวเรือน และจำนวนประชากรมากขึ้น จึงได้มีการแบ่งแยกการปกครองออกมาเป็นตำบลชัยพฤกษ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ บ้านก้างปลาจึงได้เข้ามาอยู่ในการปกครองของตำบลชัยพฤกษ์ แรกเริ่มนั้นบ้านก้างปลาเป็นหมู่บ้านใหญ่เป็นหมู่ที่ ๓ ของตำบลชัยพฤกษ์ เมื่อมีจำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรมากขึ้น ก็แยกหมู่บ้านเป็นบ้านก้างปลาหมู่ที่ ๔ และแยกเป็นบ้านก้างปลาหมู่ที่ ๙ เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ตามลำดับ บ้านก้างปลา เป็นชื่อบ้านที่เรียกขานตามพันธุ์ไม้ที่มีอยู่มากในท้องถิ่นสมัยนั้นคือ “ไม้ก้างปลา” ซึ่งมีลักษณะเป็นพุ่มไม้โตนก มีผลเล็กเมื่อสุกแก่เต็มที่จะมีสีขาว กิ่งหรือแขนงมีลักษณะเป็นหนามยาวยื่นออกมาสองข้างของลำต้นตรงข้ามกัน ลดหล่นเป็นชั้นๆ คล้ายก้างปลา คนที่มาอยู่อาศัยจึงเรียกว่าต้นก้างปลา และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านก้างปลา” มาจนถึงปัจจุบัน

๖) พิพิธภัณฑหลวงปู่ชอบ ฐานสโม่

พิพิธภัณฑหลวงปู่ชอบ ฐานสโม่ ตั้งอยู่ที่วัดป่าสัมมานุสรณ์ บ้านโคกมน ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นเจดีย์พิพิธภัณฑที่คณะศิษยานุศิษย์ได้สร้างเพื่อประดิษฐานรูปเหมือนหลวงปู่ชอบ ฐานสโม่ อัฐิธาตุและอัฐิบริหารของหลวงปู่สมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เพื่อให้ประชาชนที่มีความเคารพศรัทธาได้กราบไหว้บูชา ท่านเป็นศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต โปรดปรานมากที่สุดและเป็นพระอริยะสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพศรัทธามาก

ภาพประกอบที่ ๔.๑๒ เจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ชობ ฐานสโม

พระเจดีย์วัดป่าสัมมานุสรณ์ อยู่บ้านโคกมน ตำบลผาน้อย ห่างจากที่ว่าการอำเภอวังสะพุงไปตามถนนลาดยางสายอำเภอวังสะพุง-อุดรธานี ถึงสี่แยกโรงเรียนบ้านวังไทร แยกซ้ายไปตามถนนรพช. อีก ๘ กิโลเมตร พระเจดีย์วัดป่าสัมมานุสรณ์ สร้างตามแบบของกรมศิลปากรขนาดฐานองค์พระเจดีย์กว้างยาวด้านละ ๒๕ เมตร สูง ๓๓ เมตร ก่อสร้างด้วยโครงเหล็ก ก่ออิฐถือปูนและเคลือบด้วยกระเบื้องอย่างดี วัดป่าสัมมานุสรณ์นี้เป็นวัดป่าวิปัสสนากัมมัฏฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

หลวงปู่ชობ ฐานสโม ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๔ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๓ ปีฉลู ณ บ้านโคกมน ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นบุตรของนายมอ และ นางพิลา แก้วสุวรรณ แต่เดิมครอบครัวท่านอยู่อำเภอด่านซ้ายดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์แห่งพระธาตุศรีสองรัก เนื่องจากตัวอำเภอด่านซ้ายอยู่กลางหุบเขาพื้นที่ราบมีไม่มากนัก ทำให้การทำมาหากินลำบากจึงได้พากันอพยพมาอยู่บ้านโคกมน

บวชสามเณรเมื่ออายุ ๑๙ ปี ณ วัดบ้านนาแก ตำบลบ้านนาแก อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นสามเณรอยู่ถึง ๔ ปีกว่า และได้อุปสมบทเมื่ออายุ ๒๓ ปี วันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ณ วัดศรีธรรมาราม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร โดยมีพระครูวิจิตรวิโสธนาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์

ท่านได้พบพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ณ เสนาสนะป่าบ้านสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม หลวงปู่มั่นได้ให้โอวาทสั้นๆ ว่า “ท่านเคยภาวนามาอย่างไร ก็ให้ทำต่อไปเช่นนั้น อย่าได้หยุด ธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นที่พระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงไว้นั้น มันอยู่ที่ใจเรานี่แหละ ถ้าอยากรู้อยากเห็นธรรมเหล่านั้น ก็ให้ค้นหาเอาที่ใจของตนเอง”

ในระยะเวลาที่ท่านอยู่กับหลวงปู่มั่นนั้น ท่านได้รับความไว้วางใจและมอบหมาย ให้ช่วยดูแลพระเณรที่คิดจะเริ่นออกนอกทาง ไม่ถูกต้องตามครรลองของผู้ทรงศีลธรรม ท่านก็จะตักเตือน เป็นที่

ทราบกันดีในหมู่ลูกศิษย์หลวงปู่มั่นว่า ท่านมีความรู้ภายในดวงใจไม่แพ้หลวงปู่มั่น พระเณรทั้งหลายจึงเกรงกลัวท่านมาก^{๑๒}

ภาพประกอบที่ ๔.๑๓ รูปหล่อหลวงปู่ชอบภายในพิพิธภัณฑ

เจดีย์อนุสรณ์หลวงปู่ชอบ ฐานสโม หลังจากที่ได้ก่อสร้างเสร็จแล้ว ได้ทำพิธีเปิดในวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๗ โดยมีสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธานทรงเปิด และพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ โดยมีพระครูวิธานโสภณ เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสัมมานุสรณ์ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการ โดยมีพระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา ช่วยกันดูแล เพื่อให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การแสวงบุญและปฏิบัติสำหรับผู้ที่มีความศรัทธา

หลวงปู่ชอบมีการสร้างวัดไว้มากมาย เป็นสถานบำเพ็ญภาวนาปฏิบัติธรรมหลายจังหวัด อาทิ จังหวัดเชียงใหม่ ศรีสะเกษ มุกดาหาร และประเทศลาว ที่วัดหลักกิโลที่ ๑๓๖ เส้นทางไปเวียงจันทน์ วัดที่หลวงปู่สร้างชิ้นส่วนใหญ่ จะตั้งขึ้นเป็นป่าช้าหรือในป่าลึก สำหรับที่จังหวัดเลย หลวงปู่ชอบได้สร้างวัดจำนวนทั้งสิ้น ๘ แห่ง คือ วัดป่าห้วยลาด วัดป่าบ้านบง วัดป่าसानตม วัดป่าม่วงไข่ (ปัจจุบันหลวงปู่ขันตี จำพรรษาอยู่) วัดป่าฐานสโม วัดป่าโคกมนและวัดป่าสัมมานุสรณ์ ในสายพระตุดงค์กรรมฐานที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นที่ยกย่องว่าหลวงปู่ชอบ ฐานสโม ถือว่าเป็นศิษย์ที่สำคัญอีกรูปหนึ่ง ที่มีความเด็ดเดี่ยวกล้าหาญในด้านความเพียร เป็นที่ยอมรับจากบรรดาคณะศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป หลวงปู่ชอบ ฐานสโม วัดสัมมานุสรณ์ บ้านโคกมน ต.ผาน้อย อ.วังสะพุง จ.เลย นับเป็นพระอรหันต์ที่สำคัญรูปหนึ่งของจังหวัดเลย

ปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ อายุ ๗๐ ปี ท่านป่วยเป็นอัมพาต และท่านละสังขาร ณ วัดป่าสัมมานุสรณ์ เมื่อวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๘ สิริรวมอายุได้ ๙๓ ปี ๑๑ เดือน ๒๗ วัน ๗๐ พรรษา

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูวิธานโสภณ, เจ้าอาวาสวัดป่าสัมมานุสรณ์, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๗) พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หลุย จันทสาโร

เจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หลุย จันทสาโร ตั้งอยู่ที่วัดถ้ำผาบึง ต.ผาบึง อ.วังสะพุง จ.เลย สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของหลวงปู่หลุย จันทสาโร ศิษย์เอกของพระอาจารย์มั่น ภายในเจดีย์มีหุ่นขี้ผึ้งรูปเหมือนหลวงปู่หลุย และเครื่องอัฐบริขารของท่าน พร้อมนิทรรศการทางพุทธศาสนาที่มีการติดตั้งไฮด์ทัทสคูปกรณ์ประกอบนิทรรศการอย่างครบถ้วน ทันสมัย สามารถปรับใช้เป็นสถานที่ให้ธรรมศึกษา ปฏิบัติสมาธิหรือกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็น พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี^{๑๓}

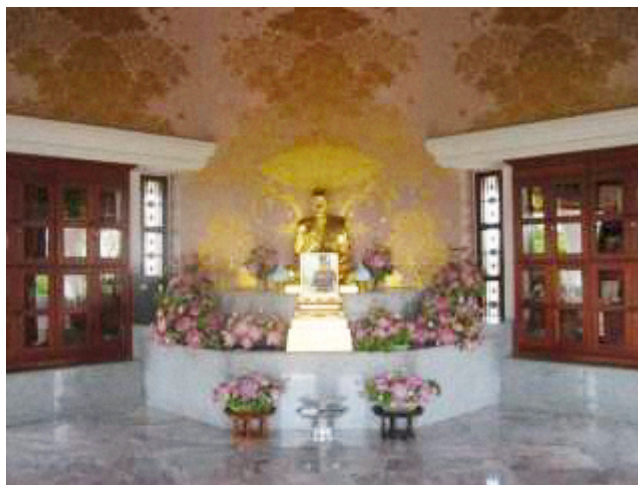
ภาพประกอบที่ ๔.๑๔ เจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หลุย จันทสาโร

หลวงปู่หลุย จันทสาโร (พ.ศ.๒๕๔๔ – ๒๕๓๒) เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ หลวงปู่หลุยเป็นผู้มีปฏิปทา ชอบจาริกไปในที่ต่าง ๆ ตลอดจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของท่าน หลวงปู่หลุย ได้มาบูรณะและก่อสร้างวัดถ้ำผาบึงเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๐ จนถึง พ.ศ.๒๕๑๕ เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและยังเป็นมรดกแก่พระภิกษุและสามเณรและอุบาสก อุบาสิกา สืบต่อไป

เมื่อท่านมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๒ แม้เวลาจะล่วงเลยมานานแล้ว แต่สิ่งหนึ่งที่คณะศิษยานุศิษย์ระลึกอยู่เสมอ คือ หลวงปู่หลุย จันทสาโร ท่านมีภูมิลำเนาเป็นชาวจังหวัดเลยโดยกำเนิด ฉะนั้นคณะศิษยานุศิษย์จึงเห็นสมควรที่จะสร้างพิพิธภัณฑสถานสำหรับบรรจุอัฐิธาตุ และเครื่องบริขารของท่านไว้ ณ วัดถ้ำผาบึงเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานต่อไป

เจดีย์พิพิธภัณฑสถาน ได้ดำเนินการก่อสร้างขึ้นในวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕ ระยะเวลาก่อสร้าง ๑ ปี ๖ เดือน สิ้นงบประมาณ ๓,๕๐๓,๒๒๕.๗๕ บาท

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระอธิการไสว วสวโร, เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาบึง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๔.๑๕ รูปหล่อหลวงปู่หลุย จันทสาโร ภายในพระเจดีย์พิพิธภัณฑ

อาคารพิพิธภัณฑหลวงปู่หลุย จันทสาโร เป็นลักษณะของเจดีย์และจัดแสดงภายในโถงเจดีย์ การจัดแสดงภายในเจดีย์พิพิธภัณฑพระอาจารย์หลุย จันทสาโรภายในโถงเจดีย์ประกอบด้วยรูปหล่อพระอาจารย์หลุย จันทสาโร อัฐิธาตุของพระอาจารย์หลุย จันทสาโร ที่ตกผลึกเป็นแก้วแล้ว เครื่องอัฐบริขารของพระอาจารย์หลุย ที่เคยใช้ในสมัยที่ยังไม่มรณภาพ เพื่อให้คณะศิษยานุศิษย์ได้กราบไหว้บูชา

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ มีคณะกรรมการ ไวยาวัจกร และพระภิกษุสามเณรภายในวัดช่วยกันดูแลรักษา สะดวกต่อการมาเยี่ยมชมและท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับผู้สนใจ^{๑๔}

๘) พิพิธภัณฑหลวงปู่คำดี ปภาโส

พิพิธภัณฑหลวงปู่คำดี ปภาโส ตั้งอยู่ภายในวัดถ้ำผาปู่ ต.นาอ้อ อ.เมืองเลย จ.เลย ภายในมีการจัดแสดงรูปปั้นและสิ่งของเครื่องใช้ของหลวงปู่คำดี ปภาโส หรือพระครูญาณทัสสี “ถ้ำผาปู่” ฟังดูอาจจะไม่ค่อยคุ้นหูกันมากนัก แต่หากบอก “วัดถ้ำผาปู่” หรือชื่อเต็มว่า “วัดถ้ำผาปูนิมิต” ชื่อนี้หลายคนในจังหวัดเลย คันเคยเป็นอย่างดี วัดถ้ำผาปูนิมิตเป็นวัดธรรมยุต สายวิปัสสนากรรมฐาน ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอเมืองเลย ไปตามถนน ๒๐๑ ไปอำเภอเชียงคาน ไปประมาณ ๔ กิโลเมตร และเลี้ยวซ้ายสามแยกปากภู ใช้ทางหลวงหมายเลข ๒๑๑๕ ไปอำเภอท่าลี่ไปประมาณ ๑.๒ กิโลเมตร จะพบประตูทางเข้าวัดถ้ำผาปู่ ทางด้านขวามือ ฝั่งตรงข้ามโรงเรียนบ้านน้ำภู สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ สะดวกสบาย

ตลอดแนวสองข้างถนนหน้าทางเข้าวัดถ้ำผาปูนิมิต จะเห็นวิถีชีวิตชาว บ้านน้ำภู ใช้ชีวิตเรียบง่าย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และทำสวนผลไม้ และ เมื่อถึงบริเวณประตูทางเข้าวัดจะมีป้ายบอกเวลาเข้าออกวัดชัดเจน

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระอธิการไสว วสวโร, เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาปู่, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๔.๑๖ เจดีย์พิพิธภัณฑ์ หลวงปู่คำดี ปภาโส

พระอาจารย์สีทน สีลธโน พร้อมด้วย ศิษยานุศิษย์และประชาชน ร่วมกันสร้างพิพิธภัณฑ์ สำหรับบรรจุอัฐิ เครื่อง อัฐบริขารและของใช้ของหลวงปู่คำดี ปภาโส และรูปปั้นเหมือนไว้เป็นอนุสรณ์สถาน เป็นอาคารจตุรมุข สูง ๓๒ เมตร ผนังทั้งภายนอกภายใน และพื้น ภายในปูด้วยหินอ่อน และหินแกรนิตจากประเทศอิตาลี บานประตูเป็นไม้ สลักลวดลายพันธุ์พฤกษา ชุ่มประตูหน้าต่างเป็นยอดแหลมจากหินอ่อน ส่วนบนสุดเป็นเจดีย์แปดเหลี่ยม เริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ สร้างเสร็จเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ใช้งบประมาณก่อสร้าง ๗ ล้านบาท ตั้งอยู่ใกล้บริเวณด้านหน้าถ้ำผาปู่ ระหว่างหน้าถ้ำผาปู่ กับศาลาการเปรียญ อเนกประสงค์

เจดีย์ธรรมหลวงปู่คำดี ปภาโส

หรือ เจดีย์ธรรมบูรพาจารย์ เป็นเจดีย์ทรงจตุรมุข สร้างด้วยหิน ขัดมันทั้งองค์ มองจากด้านหน้าทิศตะวันออก ฝั่งติดติดถนนจะเป็นรูปกรวย อ่อนชัชร ยอดเจดีย์ แต่ละด้านมียอดเจดีย์ ๔ องค์ มีความสวยงามลดหลั่นกันลงมา มียอดพระเจดีย์ใหญ่ที่อยู่ตรงกลาง ลักษณะหยักเป็นชั้น ๆ ๕ ชั้น หมายถึง ศิล ๕ เป็นยอดเจดีย์ทรงแหดาก คล้ายพระธาตุพนม และพระธาตุต่าง ๆ ของภาคอีสาน เป็นเจดีย์อเนกประสงค์ มี ๒ ชั้น ชั้นแรกเป็นห้องโถง เป็น ที่ประชุมสงฆ์ ชั้นสอง เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนทำจากหินอ่อนขัดเงา เหมือนเนื้อคน ขนาดเท่าคนจริง นั่งประดิษฐานฝั่งจตุรทิศ ๔ ทิศ

ทิศเหนือ หลวงปู่สิงห์ ขันตยาโคม พระเกจิอาจารย์และพระ กรรมฐานที่เคารพนับถือของชาวอีสาน ด้านหลังประดิษฐานพระพุทธรูปนาม ว่า พระพุทธรุขเขตุพุรุ

ทิศใต้ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ซึ่งถือว่าเป็นบรมครู หรือเอกองค์บูรพาจารย์ของบรรดาพระกรรมฐานทั้งหลาย เชื่อกันว่า หลวงปู่บรรลอรหันต์รูปแรกของพระวิปัสสนา และเป็นที่เคารพ สักการะมาก ด้านหลังเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรุขเมตตาโดยาธิคุณ

ทิศตะวันออก หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล ซึ่งถือว่าเป็นพระอาจารย์ใหญ่ ที่เป็นพระอาจารย์ของหลวงปู่มั่นฝ่ายพระอาจารย์ใหญ่วิปัสสนาธุระรูปหนึ่ง ด้านหลังประดิษฐานพระพุทธรุขอนชธรรม

ทิศตะวันตก ประดิษฐาน หลวงปู่คำดี ปภาโส อาจารย์รูปแรกของ วัดถ้ำผาปู่ ด้านหลังประดิษฐานพระแก้วโรจนฤทธิ์ และเป็นผู้บุกเบิกทุกอย่าง ในการสร้างวัดถ้ำผาปู่

เจดีย์ธรรมหลวงปู่คำดี ปภาโส สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ แล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗

ภาพประกอบที่ ๔.๑๗ เจดีย์ธรรมหลวงปู่คำดี ปภาโส

ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ หลวงปู่คำดี ปภาโส ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นที่พระครูญาณทัสสี พระครูชั้นโทฝ่ายวิปัสสนา และในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูชั้นเอกฝ่ายวิปัสสนา ชูระ

ต่อมา หลวงปู่คำดี ปภาโส มีความคิดจะสร้างศาลาการเปรียญ อเนกประสงค์ แต่ยังไม่ได้สร้างก็มรณภาพลงเสียก่อน ด้วยโรคหัวใจล้มเหลว เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๗ ที่โรงพยาบาลแพทย์ปัญญา กรุงเทพมหานคร รวมอายุได้ ๘๒ ปี และได้รับพระราชทานเพลิงศพจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อหลวงพ่อสือชน ธนสีโล เป็นเจ้าอาวาส รัับภาระหน้าที่ดำเนินการ สร้างศาลาการเปรียญ อเนกประสงค์จนแล้วเสร็จให้ชื่อว่าวิหารญาณทัสสี เพื่อ เป็นสิริมงคล และเป็นอนุสรณ์ของหลวงปู่คำดี ปภาโส และพระอาจารย์สุชน ธนสีโล ยังสืบสาน เผยแพร่ธรรมมะ เครื่องเรื่องการปฏิบัติภาวนา ประพฤติตน เป็นแบบอย่าง และฝึกกรรมฐานให้กับญาติโยม จนเป็นที่เลื่อมใส

เจ้าอาวาสปัจจุบัน หลวงพ่อเผย วิริโย ศิษย์ลำดับสุดท้ายของ หลวงปู่คำดี ท่านพัฒนาวัด ถ้ำผาปูนิมิตเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมวิปัสสนา กรรมฐาน เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา และเคารพสักการะของประชาชนทั่วไป

๙) พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนโก

พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนโก ตั้งอยู่ที่วัดโนนสว่าง บ้านโนนสว่าง ตำบลศรีสงคราม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย วัดโนนสว่าง สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๓ โดยพระธรรมวราลังการ (หลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนโก) พระครูอดิสังยคุณาธาร สมัยนั้น ด้วยท่านเห็นว่าวัดจันทรังษีที่ท่านได้สร้างไว้ในบ้านเกิดของท่าน อยู่ในภูมิภาคที่ไม่ดีเนื่องจากตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย ซึ่งมีน้ำกัดเซาะทุกปี ซึ่งอาจทำให้เสียหายจากการผลการพังของตลิ่งใด หลวงปู่จึงคิดจะสร้างวัดขึ้นมาใหม่ อยู่ใน

บริเวณที่ปลอดภัยและสมบูรณ์ และได้สำรวจหาบริเวณที่ตั้งวัดใหม่ และมีความเห็นว่าที่ตั้งวัดโนนสว่างปัจจุบันนี้เป็นที่สมควรที่จะสร้างวัดขึ้นใหม่^{๑๕}

ภาพประกอบที่ ๔.๑๘ เจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก

คณะศิษย์และชาวบ้านโนนสว่าง ได้มีมติในที่ประชุมว่าหลังจากการจัดงานในครั้งนี้เราควรจัดสร้างอนุสรณ์สถานของหลวงปู่ไว้ที่วัดโนนสว่างแห่งนี้ ซึ่งเป็นวัดที่หลวงปู่ได้สร้างขึ้นที่บ้านเกิดของท่าน คณะศิษย์พร้อมชาวบ้านโนนสว่างจึงได้ไปขออนุญาตหลวงปู่จัดสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน โดยได้นำแบบแปลนมาจากเจดีย์พิพิธภัณฑสถานของหลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำผาปู่ มาเป็นต้นแบบในการก่อสร้างโดยตั้งงบประมาณตามต้นแบบเดิมเอาไว้ ๑๓ ล้านบาท

การดำเนินการก่อสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑสถานของหลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก ทางคณะศิษย์ได้ถือเอาฤกษ์ในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ เวลา ๐๙.๓๐ น. เป็นวันวางศิลาฤกษ์ โดยหลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก เป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์ และมีนายปรีชา ทับทึง นายอำเภอวังสะพุง (นายอำเภอครั้งนั้น) เป็นประธานฝ่ายฆราวาส ในการวางศิลาฤกษ์ การดำเนินการก่อสร้างได้คุณตาสงบ เหตุเกิด และตาประสม จำศักดิ์ เป็นผู้ควบคุมดูแลการก่อสร้าง และมีการดำเนินการมาเรื่อยจนการก่อสร้างแล้วเสร็จในส่วนของโครงสร้างและยอดเจดีย์ ฯ บางส่วนได้ลงสีทองเอาไว้ในปี ๒๕๓๘ นี้ ทางคณะกรรมการศึกษานูศิษย์ได้จัดสร้างรูปเหมือนขนาด ๒ เท่าตัวองค์จริงของหลวงปู่ศรีจันทร์เพื่อประดิษฐานไว้ในเจดีย์ ฯ ชั้นบน ใช้เงินในการสร้างรูปเหมือนจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ บาท โดยทำการหล่อและแผ่เมตตาจิตที่บริเวณวัดโนนสว่างข้างศาลาการเปรียญด้านทิศใต้

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูประกาศธรรมานันท์, เจ้าอาวาสวัดโนน จ.เลย, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ หลวงปู่ได้มีการจัดงานยกฉัตรและบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในระหว่างวันที่ ๑๗ - ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ในการประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และยกฉัตรขึ้นบนยอดเจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๓๙ ในวันนั้นมีผู้คนมาร่วมงานประมาณเกือบ ๒,๐๐๐ คนวันนั้นมี พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก เป็นประธานฝ่ายฆราวาส หลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก เป็นประธานฝ่ายสงฆ์มีพระเถรานุเถระเข้าร่วมพิธีจำนวน ๙ รูป พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรที่มาร่วมงาน

การก่อสร้างก็ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องโดยมีชาวบ้านผู้ที่มีศรัทธาตั้งกองผ้าป่ากฐินมาเป็นค่าก่อสร้างมีพระภิกษุสามเณรและอาจารย์กองโล่ย์ จันปีตุ เป็นผู้ดูแลร่วมกัน และเจ้าอาวาสวัดโนนสว่าง (พระครูชาติชาย) ควบคุมดูแล จนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงได้แล้วเสร็จลง สิ้นงบประมาณในการก่อสร้างทั้งสิ้น ๖,๘๐๐,๑๐๒ บาท (หกล้านแปดแสนหนึ่งร้อยสองบาทถ้วน) และได้จัดงานฉลองเจดีย์พิพิธภัณฑสถานในวันที่ ๔-๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕ ในปี ๒๕๔๕ คณะศิษย์ได้ทำการแห่อัฐิธาตุหลวงปู่มาประดิษฐานไว้ให้ชาวอำเภอวังสะพุงและใกล้เคียงได้สักการบูชา และปรับปรุงให้ชั้นบนเป็นพิพิธภัณฑสถานแสดงสิ่งของเก่าโบราณไว้เพื่อศึกษาหาความรู้ต่อไป^{๑๖}

ภาพประกอบที่ ๔.๑๙ นิทรรศการภายในเจดีย์

๑๐) หอพิพิธภัณฑสถานพระแก้วอาสา

หอพระแก้วอาสาตั้งอยู่ที่ วัดศรีภูมิ บ้านนาหอ ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยลงเสาเข็มเมื่อวันอังคารที่ ๒ มีนาคม ๒๕๔๗ หรือขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะแม กลุ่มผู้ริเริ่มในการสร้างได้แก่ เจ้าพ่อกวณถาวร เชื้อบุญมี นายวัฒนา หอมวุฒิวงศ์ (ข้าราชการบำนาญ) ลูกหลานพระแก้วอาสา (นายสงเคราะห์ กาญจนโกมล) ผู้มีจิตศรัทธา (นายนายกองเกณธ์ นางบัวภา วงศ์โสภณ) ร่วมชุมชนนาหอ ได้ร่วมใจกันสร้างหอพระแก้วขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับพระแก้วอาสา วีรบุรุษทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นนาหอ ได้แก่ ภาพวาดพระ

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูประกาศธรรมานันท์, เจ้าอาวาสวัดโนนสว่าง อ.วังสะพุง จ.เลย, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

แก้วอาสา ราชอาสน์ หอพระ (หิ้งพระ) และเสื่อผ้าของพระแก้วอาสา พิพิธภัณฑ์พระแก้วอาสาใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๑๙๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเก้าหมื่นบาท)^{๑๗}

ต่อมา เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๖ เจ้าพ่อกวนถาวร เชื้อบุญมี พร้อมผู้มีจิตศรัทธาและญาติโยมชุมชนนาหอได้ทอดผ้าป่าสามัคคี เป็นเงินจำนวน ๖๐,๐๐๐ บาท (หกหมื่นบาท) เพื่อปรับปรุงเคลื่อนย้ายที่ตั้งหอพระแก้วอาสาไปตั้งอยู่ในพื้นที่เหมาะสม พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและการท่องเที่ยวต่อไป

ภาพประกอบที่ ๔.๒๐ หอพระแก้วอาสา

พิพิธภัณฑ์พระแก้วอาสา เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวยกพื้น สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้และประวัติของพระแก้วอาสา (ท้าวทองแสง) อดีตเจ้าเมืองด่านซ้ายในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระแก้วอาสาเป็นบุตรของพระมหานรงค์ (ท้าวคำสม) อดีตเจ้าเมืองภูกระั้ง (อ.ภูเรือในปัจจุบัน) และมีบรรดาศักดิ์เป็นท้าวชติยะ ขุนนางในเมืองภูกระั้ง ต่อมาบิดาได้ถึงแก่กรรมก็ได้เป็นเจ้าเมืองภูกระั้ง จนกระทั่งเมืองภูกระั้งถูกยุบรวมกับเมืองด่านซ้ายจึงได้ย้ายมาเป็นเจ้าเมืองด่านซ้าย ในราชทินนาม “พระแก้วอาสา” ซึ่งเป็นชื่อราชทินนามเฉพาะตำแหน่งเจ้าเมืองด่านซ้าย^{๑๘}

ในช่วงที่เกิดศึกฮ่อที่เมืองหลวงพระบาง มีเรื่องเล่าในท้องถิ่นว่า พระแก้วอาสา (ท้าวทองแสง) ได้นำไพร่พลเมืองด่านซ้ายเข้าร่วมปราบฮ่อกับกองทัพเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ทำให้ได้รับพระราชทานเหรียญปราบฮ่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวด้วย ชาวบ้านเชื่อว่าพระแก้วอาสาเป็นผู้มีคาถาอยู่ยงคงกระพัน ฟันแทงไม่เข้า จนได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษของชาวเมืองด่านซ้ายจนถึงปัจจุบัน

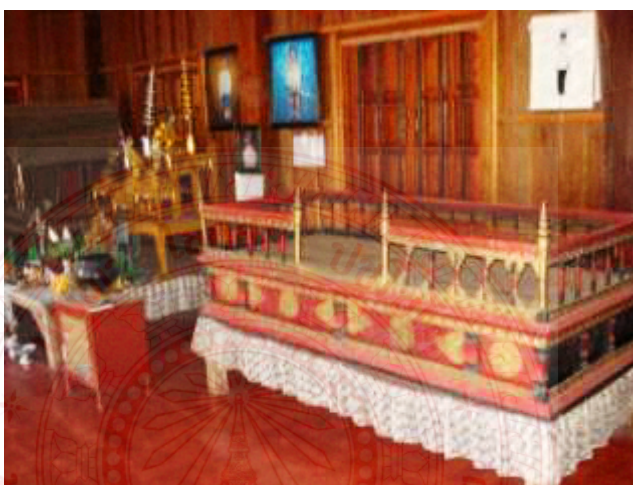
นอกจากจะเชื่อว่าพระแก้วอาสาจะเป็นผู้มีความกล้าหาญแล้ว ท่านยังเป็นผู้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาภายในเมืองด่านซ้าย โดยเฉพาะการอุปถัมภ์ค้ำชูวัดศรีภูมิบ้านนาหอ ซึ่งเป็นบ้าน

^{๑๗} พยุงพร นนทวิศรุต และคณะ, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน ชุมชนนาหอ ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๗).

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายบุญเพ็ง เสนานุช, ผู้ใหญ่บ้านบ้านนาหอ, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

เกิดของท่าน ยังได้ร่วมกับพระครูสุน วัดหนามแท่ง ทำการจำลองศิลาจารึกหลักแดนหรือจารึกพระ
ธาตุศรีสองรักขึ้นแทนหลักเดิมที่ทหารฝรั่งเศสนำไปไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ ดังปรากฏจารึกอยู่บริเวณ
ด้านข้างพระธาตุศรีสองรักในปัจจุบัน

ต่อมาภายใต้เมืองด่านซ้ายได้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองภายใน พระแก้วอาสา (ท้าว
ทองแสง) จึงได้ยกตำแหน่งเจ้าเมืองให้กับท้าวทองดีผู้เป็นหลาน ท้าวทองดีจึงได้รับแต่งตั้งเป็นพระ
แก้วอาสา เจ้าเมืองด่านซ้ายคนสุดท้าย และเป็นนายอำเภอด่านซ้ายคนแรกด้วย ส่วนพระแก้วอาสา
(ท้าวทองแสง) ได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านหาดแดงในเขตแขวงไซยะบุรี ประเทศลาว และถึงแก่กรรมที่นั่น

ภาพประกอบที่ ๔.๒๑ นิทรรศการภายในหอพิพิธภัณฑ

ภายในพิพิธภัณฑพระแก้วอาสาจะมีบัลลังก์หรืออาสน์ที่เชื่อว่าเป็นที่ใช้ในการออกว่า
ราชการเมืองของพระแก้วอาสาในอดีต หอพระที่พระแก้วอาสาเคยสักการะในวาระต่างๆ และก่อน
ออกรบทำสงคราม ตลอดจนภาพถ่ายและข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วอาสา ทั้งท้าวทองแสง
และท้าวทองดี

๑๑) ศูนย์ศิลปีสรีรินธร

ศูนย์ศิลปีสรีรินธร ตั้งอยู่ในบริเวณโรงเรียนศรีสงครามวิทยา อำเภอวังสะพุง จังหวัด
เลย สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๖ มีเนื้อที่ประมาณ ๖ ไร่ เป็นสถานที่แสดงภาพเขียนของนักเรียนที่มี
ความสวยงาม และสร้างชื่อเสียงทั้งในระดับประเทศและระดับโลก รวมทั้งเป็นแหล่งความรู้ทาง
ศิลปะวัฒนธรรม ประกอบด้วยหอนิทรรศการถาวรและหมุนเวียน อาคารฝึกปฏิบัติงานศิลปะ ร้าน
จำหน่ายผลงานศิลปะและของที่ระลึก โดยได้รับพระราชทานนาม “ศูนย์ศิลปีสรีรินธร” จากสมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี^{๑๙}

^{๑๙} สัมภาษณ์ ครูกิตติพงษ์ ธรรมวรรณ, ผู้จัดการศูนย์ศิลปีสรีรินธร, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๔.๒๒ อาคารศูนย์ศิลป์สิรินธร

ความเป็นมาของศูนย์ศิลป์สิรินธร เกิดขึ้นจากครูสังคม ทองมี รัชการที่โรงเรียนศรีสงครามวิทยา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดเลย ดำรงตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษอาจารย์ ๓ ระดับ ๘ เชิงประจักษ์ จากผลการปฏิบัติงานด้านศิลปะคนแรกของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๓๙ ด้วยการสร้างชื่อเสียงและเกียรติคุณให้แก่โรงเรียนด้านการสอนศิลปะมาเป็นเวลามากกว่า ๓๐ ปี เป็นครูที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญด้านศิลปะอย่างยอดเยี่ยม จึงมีผลงานการสอนเด็กและเยาวชนจนได้รับรางวัลระดับชาติ ระดับนานาชาติ และระดับโลกมากกว่า ๑๐,๐๐๐ รางวัลศูนย์ศิลป์สิรินธรนั้น เกิดขึ้นจากความตั้งใจของครูสังคม ทองมี ผู้ซึ่งใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวดในการต่อสู้กับสังคมที่เคยถูกตราหน้าว่า “ครูบ้า” และด้วยการพิสูจน์ตนเองมาอย่างยาวนาน ในความพยายามผลักดันให้สังคมไทยเห็น “คุณค่า” และประโยชน์ที่แท้จริงของศิลปะ โดยเฉพาะระดับเด็กและเยาวชน จึงได้ออกเดินทางไปทั่วประเทศเพื่อบรรยายให้ความรู้ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้คนในสังคมในวงกว้าง ทั้งผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการที่มีตำแหน่งสูง ผู้ที่เป็นพ่อเป็นแม่ และแม่แต่ครูด้วยกันให้ตระหนักว่าเด็กทุกคนควรได้รับการปลูกฝัง บ่มเพาะทางด้านสุนทรียะด้วยจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ตั้งแต่ในเยาว์วัย ศิลปะนับเป็นสิ่งจรรโลงจิตใจของคนในชาติให้งดงามอ่อนโยน ก่อนที่สังคมจะนำไปสู่ความแข็งกระด้าง นอกจากนี้ “ศิลปะ” ยังได้รับการพิสูจน์มาแล้วในอารยประเทศว่า มีหน้าที่อันยิ่งใหญ่ในเรื่องจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ซึ่งมนุษย์เป็นผู้ถ่ายทอดทั้งจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งต้องเริ่มจากเด็กเล็กๆ ดังนั้นจึงมีความหวังว่าสักวันหนึ่งไม่ว่าพวกเขาเหล่านั้นจะเติบโตไปในทิศทางใด ก็ยังจะสัมผัสได้ถึงความสุข และความงดงามของชีวิตได้อย่างยั่งยืน^{๒๐}

ด้วยกาลเวลาผ่านไปเพียง ๑๕ ปีเท่านั้น คือปี พ.ศ. ๒๕๒๑ – ๒๕๓๖ คำสับประมาทจากสังคมและข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเคยตราหน้าและดูแคลนว่า “ครูบ้า” ใน “ความคิด

^{๒๐} สุพัชรี หุตผ่อง, “เด็ก ศิลปะ และครูสังคม ทองมี,” วารสารวงการครู, ๑(๕) : ๒๙ – ๓๑ . (๒๕๔๗, พฤษภาคม).

ฝันในสิ่งทีใครๆ ว่าเป็นไปไม่ได้” นั้น ในที่สุดจากความฝันของครูสังคมที่เคยต่อสู้ด้วยหลักการก็เป็นความจริงขึ้นมา เมื่อรัฐบาลอนุมัติเงินงบประมาณแผ่นดินในการก่อสร้าง “ศูนย์ศิลป์ศรีสงคราม” ให้เป็นศูนย์ศิลปะเด็กและเยาวชนสมบูรณ์แบบแห่งแรกของประเทศไทย ด้วยเงินงบประมาณต่อเนื่อง ๓ ปี จำนวน ๑๑ ล้านบาท ดังนั้น ในราวปี พ.ศ. ๒๕๓๖ – ๒๕๓๗ ก็เริ่มดำเนินการก่อสร้างศูนย์แห่งนี้ สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทอดพระเนตร และได้รับพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานชื่อ ว่า “ศูนย์ศิลป์สิรินธร”

ภาพประกอบที่ ๔.๒๓ นิทรรศการภายในอาคารศูนย์ศิลป์สิรินธร

เริ่มแรกที่จะก่อสร้างอาคาร ๔ หลัง ได้มีการออกแบบโดยฝีมือการออกแบบของบริษัท แพลนอาร์คิเทค จำกัด อาคารหลังที่ ๑ เป็นอาคารรูปทรงหกเหลี่ยมที่จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลปะเด็กและเยาวชนซึ่งภายในได้รวบรวมผลงานของศิลปินเด็ก อาคารหลังที่ ๒ จัดเป็นห้องนิทรรศการหมุนเวียน ซึ่งจะช่วยให้โลกทัศน์ให้เด็กๆ และผู้สนใจเข้ามาศึกษา อาคารหลังที่ ๓ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาโค้งเป็นรูปครึ่งวงกลม ใช้เป็นห้องประชุม สัมมนาอภิปราย บรรยายให้ความรู้ เรื่องศิลปะเด็ก และจัดอบรมครูศิลปะ อาคารหลังที่ ๔ เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมหลังคาจั่วอาคารหลังนี้เป็นผนังและหลังคาเปิด – ปิดได้ ก่อให้เกิดความสอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี จึงเหมาะสำหรับเป็นอาคารประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อทำงานศิลปะหรือใช้ทำกิจกรรมการอบรม หรือการประชุมที่มีภาคปฏิบัติ

ปัจจุบัน ครูกิตติพงษ์ ธรรมวรรณ เป็นผู้จัดการศูนย์ศิลป์สิรินธร ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตด้านศิลปะตั้งแต่วัยเด็กจนถึงผู้ใหญ่ โดยใช้ศิลปะทุกชนิดตั้งแต่ระดับชนบท ไปจนถึงนานาชาติ เป็นสื่อสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ที่สนใจเข้าไปเรียนรู้เข้าไปชมนิทรรศการ ร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น ฟังคำบรรยาย สัมมนา และปฏิบัติการเรียนการสอนที่ได้มาตรฐานครบวงจรการเรียนรู้ด้านศิลปะ จนเกิดมีสุนทรียะสัมผัสได้ถึงความสุขและความงดงามของชีวิต

๑๒) พิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว

พิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดีหนองบัว ตั้งอยู่ภายในโรงเรียนบ้านหนองบัว บ้านหนองบัว หมู่ที่ ๔ ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ประมาณ ลองติจูดที่ ๑๗ ๐๗' ๔๘" องศาเหนือ

ละติจูดที่ ๑๐๑ ๓๘'๓๐" องศาตะวันออก (แผนที่ทหารมาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ แผนที่อำเภอภูหลวง ลำดับชุด ๑. ๗๐๑๗ ระวัง ๕๓๔๓ II พิมพ์ครั้งที่ ๔-RTSD)

เส้นทางเข้าถึงแหล่ง : เดินทางโดยรถยนต์ ตั้งต้นจากอำเภอภูหลวง ใช้ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๒๒๕๐ มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เมื่อถึงสามแยกทางหลวง ๒๐๑๖ ให้เลี้ยวซ้าย ใช้เส้นทางนี้ประมาณ ๓ กิโลเมตร ก็จะถึงโรงเรียนบ้านหนองบัว ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนด้านซ้ายมือ (ตรงข้ามวัด ศรีอุบล) โรงเรียนบ้านหนองบัวตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอภูหลวงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ ๒ กิโลเมตร

ลักษณะแหล่งเป็นเนินขนาดใหญ่เป็นสนามฟุตบอลโรงเรียนบ้านหนองบัว มีหนองบัวเป็นสระน้ำดั้งเดิมอยู่ใกล้เคียงห่างจากสนามประมาณ ๕๐๐ เมตร มีลำน้ำคู (สาขาแม่น้ำเลย) ไหลโอบล้อมแหล่งมีภูหอตั้งอยู่ด้านหลัง (ทิศใต้) ของโรงเรียน ห่างออกไปประมาณ ๑ กิโลเมตร

ประวัติการศึกษาแหล่งโบราณคดี สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๗ ขอนแก่น ได้รับแจ้งจากนายสัมฤทธิ์ สุภามา หัวหน้ากลุ่มศาสนา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย (ตำแหน่งเดิม ปัจจุบันดำรงตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย) ในวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๔ ว่าพบโครงกระดูกและโบราณวัตถุจำนวนมาก จากการไถปรับสนามฟุตบอลโรงเรียนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย^{๒๑}

จึงได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจสอบแหล่งโบราณคดีดังกล่าวในวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๔๔

จากการสืบค้นข้อมูลเก่าพบว่าแหล่งโบราณคดีเหล่านี้ เคยมีการขุดค้นทางโบราณคดีแล้ว ๒ ครั้ง ในปี พ.ศ.๒๕๑๘ และ ๒๕๑๙ ซึ่งปรากฏรายละเอียดในตอนต่อไป

ภาพประกอบที่ ๔.๒๔ นิทรรศการภายในห้องพิพิธภัณฑ

โรงเรียนได้รับงบประมาณจัดสรร จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท จาก อบต.ภูหอ เพื่อนำไปไถปรับระดับพื้นสนามให้เรียบเสมอกัน จึงทำการจ้างเหมาเอกชนดำเนินการดังกล่าว ขณะดำเนินงานอยู่นั้น พบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมาก ได้แก่ โครงกระดูกมนุษย์ กระดูกสัตว์ เครื่องมือเหล็ก เครื่องสำริด ลูกปัด ฯลฯ

^{๒๑} สัมภาษณ์ ครูดวงภา พันสอน, ข้าราชการครูผู้ดูแลห้องพิพิธภัณฑ, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

อย่างไรก็ตาม การไถปรับสนามฟุตบอลแห่งนี้ ดำเนินการมาแล้ว ๓ ครั้ง (รวมครั้งนี้) แต่ละครึ่งพบเพียงเศษภาชนะดินเผา ส่วนการไถปรับครั้งหลังนี้ได้พบโครงกระดูกและโบราณวัตถุที่ฝังร่วมกับศพด้วย ประมาณว่ามีความลึกจากยอดเนินลงมาถึงพื้นปัจจุบันราว ๑๕๐ เซนติเมตร หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในปี พ.ศ. ๒๕๔๔

๑. ชั้นส่วนกระดูกมนุษย์ จากการสัมภาษณ์ได้ความว่า แต่เดิมอยู่ในลักษณะจัดเรียงตามกายวิภาค โดยหันศีรษะเข้าหาก่อนหินขนาดใหญ่ริมสนามฟุตบอล ก่อนหินนี้เป็นเหมือนศูนย์กลาง แต่โครงกระดูกจะมีอาวุธ เครื่องประดับ และสิ่งของเครื่องใช้แตกต่างกัน (ปัจจุบันก่อนหินใหญ่ได้เคลื่อนออกไปไว้นอกสนามฟุตบอลแล้ว)

๒. ชั้นส่วนกระดูกสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ประเภทวัว-ควาย และ เก้ง-กวาง

๓. เศษภาชนะดินเผา พบเป็นจำนวนมากที่สุด พบทั้งแบบขามสีแดง สีดำขัดมัน ส่วนภาชนะที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ คือ ภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ ปากผาย ลำตัวกลมยาว เนื้อหนา ลำดับแต่งด้วยลายเชือกทาบ ผสมลายปั้นแปะเป็นแถบหนา ๒-๓ ชั้นรอบไหล่ และ ปั้นแปะลายวงขดคล้ายพันธุ์พฤษกา

๔. ลูกปัดหิน ลูกปัดแก้วสีส้ม,ฟ้าและแดง

๕. เครื่องมือเหล็ก พบเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือเกษตรกร

๖. เครื่องสำริด พบเฉพาะเครื่องประดับ ได้แก่ กำไลและลูกกระพรวน

๗. กำไลหิน

๘. นวดดินเผา

๙. หิมะน้ำอ้อย คือ แกนในเหลือทิ้งจากการทำกำไรหิน

ข้อมูลจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และ ๒๕๒๙ (คัดลอกบางส่วนจาก บทความเรื่องวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในเขตลุ่มแม่น้ำเลยตอนต้น ของสุรพล ดำริห์กุล ตีพิมพ์ในนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๒๒ เล่ม ๓ พ.ศ.๒๕๒๑ หน้า ๗๗-๘๔

บ้านหนองบัว ตำบลภูหอ ตั้งอยู่ในทิศทางใต้ของอำเภอวังสะพุง ตามเส้นทางในชนบท ระยะทางประมาณ ๒๐ กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งขึ้นใหม่เมื่อสักประมาณ ๗๐ ปี มาแล้ว โดยชาวบ้านเล่าว่า ได้ย้ายมาจากที่อื่นๆ นานแล้วแต่ทราบว่ามีมาจากไหน

จากการสำรวจได้พบว่าบริเวณเนินดินอันเป็นที่ตั้งโรงเรียนบ้านหนองบัวนั้น มีเศษภาชนะดินเผาเกลื่อนอยู่ทั่วไปบนผิวพื้นดิน ที่ตั้งของเนินดังกล่าวอยู่ห่างจากหมู่บ้านมาทางทิศใต้ประมาณ ๕๐ เมตร ลักษณะของเนินมีขนาดใหญ่มาก มีชายเนินลาดไปทิศตะวันออก ด้านทิศตะวันตกของเนินมีถนน รพช.สายวังสะพุง-บ้านเลยวิ่งไต่ผ่านด้านทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งโรงเรียนหนองบัว ชาวบ้านได้เล่าว่าเดิมที่เนินแห่งนี้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า เมื่อได้มีการจัดตั้งโรงเรียนบ้านหนองบัว ได้มีรถแทรกเตอร์มาไถปรับบางส่วนให้รายสม่ำเสมอเพื่อทำสนามและก่อสร้างโรงเรียนด้วยเหตุนี้จึงได้พบเศษภาชนะดินเผา ซึ่งเดิมอยู่ในชั้นดิน ถูกขุดค้นขึ้นมากกระจายทั่วไป นอกจากเศษภาชนะดินเผาแล้ว ชาวบ้านและครูที่นี่ยังเล่าว่าได้เคยพบขวานหินขัดหลายชิ้นบนบริเวณเนินแห่งนี้อีกด้วย จากการสำรวจโดยละเอียดบริเวณเนินแห่งนี้อีกครั้งได้พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาสีแดงเนื้อเรียบ เป็นรูปร่างแบบจานดินเผา สภาพชำรุดแต่ค่อนข้างเต็มใบติดอยู่ในชายเนินจำนวน ๑ ใบ ลูกปัดดินเผา ๓ เม็ด ลูกปัดหินและแก้วอีก ๒ เม็ด

๑๓) ห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น
โรงเรียนภูหลวงวิทยา อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

ห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตั้งอยู่ที่โรงเรียนภูหลวงวิทยา อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย เป็นการจัดแสดงสิ่งของต่างๆ เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น รวมทั้งแสดงถึงวิถีชีวิต ทั้งทางด้านการประกอบอาชีพ เช่น ได้มีการจัดแสดงของ ไถ แอ๊ก คาค อูปรกรณ์ในการทำนา เป็นต้น^{๒๒}

ภาพประกอบที่ ๔.๒๕ ห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ทางโรงเรียนภูหลวงวิทยา ร่วมกับอำเภอกุหลาบ ได้ร่วมกันจัดตั้งห้องอนุรักษ์วัฒนธรรมขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น และมีความต้องการที่จะสืบสาน อนุรักษ์วิถีชีวิตของบรรพบุรุษไว้ให้ลูกหลานคนรุ่นหลังได้ศึกษา จึงได้ทำการจัดตั้งขึ้น โดยได้จัดตั้งที่โรงเรียนภูหลวงวิทยา เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในอดีต และเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชน เพื่อให้เยาวชนเกิดความรักความเป็นท้องถิ่นของตนเอง

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางทิพา ไหมสมบุญ, ข้าราชการครู, โรงเรียนภูหลวงวิทยา, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๔.๒๖ นิทรรศการภายใน

ทางโรงเรียนภูหลวงวิทยา ร่วมกับอำเภอกุหลอง ได้รวบรวมสิ่งของต่างๆ และรับบริจาคสิ่งของต่างๆ จากประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งของต่างๆ เหล่านั้น เพื่อให้คนรุ่นหลัง โดยเฉพาะนักเรียนนักศึกษา ได้เรียนรู้และเกิดความรักความหวงแหนชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

ภาพประกอบที่ ๔.๒๗ นิทรรศการภายใน

สิ่งของต่างๆ ที่นำมาจัดไว้เป็นของเก่าโบราณ หรือเรียกว่าโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่ง ที่บอกความเป็นมาของบรรพบุรุษ ที่อยู่ในสังคมระดับต่าง ๆ ตั้งแต่กลุ่มชนขนาดเล็ก จนถึงหมู่บ้าน เมือง และประเทศชาติ ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยเรา ประวัติศาสตร์ หรือความเป็นมาดังกล่าว แสดงพัฒนาการของผู้สร้างสมัยก่อน ส่วนการอนุรักษ์สิ่งเหล่านั้นไว้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เป็นหน้าที่ของคนรุ่นเรา และรุ่นต่อ ๆ ไป การ "อนุรักษ์" และการ "พัฒนา" จึงเป็นหลักการที่ต่อเนื่องกัน

จุดเด่นของห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ มีการร่วมมือกันของทุกภาคส่วนในการจัดทำห้องอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ทั้งช่วยเหลือด้านงบประมาณ การบริจาควัตถุโบราณ ของเก่าแก่ที่คนในชุมชนมีมาเก็บรวบรวมไว้ในห้อง เพื่อให้เป็นศูนย์ วัฒนธรรมประจำอำเภออีกด้วย

การบริหารจัดการและดำเนินงาน ทางโรงเรียนร่วมกับอำเภอภูหลวง ร่วมกันดูแล มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการผู้รับผิดชอบและดูแล มีการจัดทำโครงการแผนในการพัฒนาห้อง อนุรักษ์^{๒๓}

๑๔) พิพิธภัณฑวัตถุชุมชนวัดศรีภูมิ

พิพิธภัณฑวัตถุชุมชนวัดศรีภูมิ เป็นอาคารจัดแสดงโบราณวัตถุที่พบภายในเขตวัดศรีภูมิ และข้าวของเครื่องใช้ของชาวบ้านนาหอในอดีตที่ได้รับการบริจาคจากชาวบ้าน ตั้งอยู่ที่วัดศรีภูมิ บ้านนาหอ สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๗๔ โดยงบประมาณการก่อสร้างจาก อบต.นาหอ จำนวน ๒๙๕,๐๐๐ บาท (สองแสนเก้าหมื่นห้าพันบาทถ้วน) และมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ได้เข้ามาช่วย ดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำพิพิธภัณฑวัตถุท้องถิ่นนาหอในพื้นที่บ้านนาหอ เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม-๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ พิพิธภัณฑวัตถุวัดศรีภูมิ ได้จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับบรรณกรรมใบลาน และเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน เช่น พระไม้แกะสลัก คัมภีร์ใบลาน หีบพระธรรม สมุดข่อย ปักทึน (ปฏิทินโบราณ) ฆ้อง กลอง หอพระขนาดเล็ก พานทองเหลือง ชั้นทองเหลือง เครื่องถ้วย ชนิดต่างๆ ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตและพิธีกรรมของชาวบ้านนาหอในอดีต นอกจากนี้ ยังมีของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์ชุมชนจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวด้วย

ภาพประกอบที่ ๔.๒๘ นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ

วัดศรีภูมิ คำว่าศรีภูมิ หมายถึงพื้นที่อันเป็นมงคล เป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดในอำเภอด่านซ้าย สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๕ ตั้งอยู่บริเวณทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านนาหอ (ชื่อเดิมของบ้านนาหอชื่อ หมู่บ้านโพนชาติ หรือคนชาติ) และได้รับการพัฒนาบูรณะเรื่อยมา ได้รับขึ้นทะเบียนวัดเมื่อ วันที่ ๒๐

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางทิวา ไหมสมบูรณ์, ข้าราชการครู, โรงเรียนภูหลวงวิทยา, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

มีนาคม พ.ศ. ๒๑๔๕ ในอดีตนั้นวัดจะเป็นสถานที่สำคัญในแง่ เป็นสถานศึกษาเล่าเรียน อบรม ให้กับ บุตรหลานในชุมชน โดยเฉพาะบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พระแก้วอาสา (นายกองแสง) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองด่านซ้ายก็ได้อุปสมบทและได้ศึกษาอบรมอยู่ที่วัดแห่งนี้ด้วย^{๒๔}

วัดศรีภูมิ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๐ เมตร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินของวัดมีเนื้อที่ ๑๕ ไร่ ๒ งาน (ที่ธรณีสงฆ์) อาณาเขตของวัดศรีภูมิ (เนื้อที่เดิม) เนื้อที่ขอบเขตของวัด ได้รับโฉนดที่ดินเลขที่ ออกให้ ณ วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๕๓ เลขที่ ๑๓๙๖๔ เล่ม ๑๔๐ หน้า ๖๔ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ตำแหน่งที่ดิน ระบุว่า ๕๒๔๓ IV ๒๘๑๖ เลขที่ดิน ๕๐ หน้าสำรวจ ๒๔๕๖ ตำบลนาหอ ให้แก่วัดศรีภูมิ สันนิษฐานว่า อยู่บ้านเลขที่ ๖๘ หมู่ที่ ๒ บ้านนาหอ ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จำนวนเนื้อที่ ๙ ไร่ – งาน ๙๓ ตารางวา

ภาพประกอบที่ ๔.๒๙ เจดีย์วัดศรีภูมิ

เจดีย์วัดศรีภูมิ ตั้งอยู่ภายในวัดศรีภูมิ หมู่ที่ ๒ ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นเจดีย์หรือธาตุในรูปแบบศิลปะล้านช้าง อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของ สิม (อุโบสถ) ก่อสร้างด้วยอิฐถือปูนและฉาบปูนที่ผิวด้านนอก ความสูงประมาณ ๑๐ เมตร

ลักษณะแผนผังส่วนฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนลดขนาดกัน ๓ ชั้น ฐานชั้นล่างสุดมี ขนาด ๓.๘ x ๓.๘ เมตร ถัดไปเป็นส่วนเรือนธาตุทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนลดขนาดกัน ๒ ชั้น เหนือเรือนธาตุทั้ง ๒ ชั้นตกแต่งเป็นชุดฐานบัว ที่บริเวณท้องไม่มีการประดับด้วยภาชนะดินเผาเครื่องเคลือบแบบ เชียงลายได้เคลือบสีทั้ง ๔ ด้าน ด้านละ ๓ ใบ ส่วนยอดเจดีย์เป็นทรงบัวเหลี่ยม ต่อด้วยชั้นบัวหงายแบบสี่เหลี่ยมซ้อนกันอีก ๖ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นบัววง ๔ ชั้น ปลายสุดเป็นยอดฉัตรโลหะ ๕ ชั้น

ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๑๐ แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงอยู่ในราชวงศ์สุพรรณภูมิ ครองราชย์สมบัติระหว่าง พ.ศ. ๒๐๓๔ – พ.ศ. ๒๐๗๒

^{๒๔} พงุพร นนทวิศรุต และคณะ, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน ชุมชนนาหอ ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๗).

เจดีย์วัดศรีภูมิได้รับการบูรณะเมื่อ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔ โดยสำนักกรมศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น (งบประมาณ ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท ทำการบูรณะเมื่อ เมษายน ๒๕๕๔)

วัดศรีภูมินิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยที่ผู้คนอพยพมาอยู่อาศัยในบริเวณเมืองเก่า (บ้านเก่า) ในเขตตำบลนาหอ ต่อมาจึงย้ายมาตั้งเมืองที่บ้านนาหอ เรียกว่า เมืองด่านซ้าย เจ้าเมืองด่านซ้าย ได้เป็นผู้อุปถัมภ์วัดศรีภูมิมาตลอดเป็นเวลานาน แต่เมื่อเจ้าเมืองที่ชื่อพระมหาณรงค์ (ท้าวคำสม) ได้ย้ายไปอยู่ที่เมืองภูครั้งในเขตอำเภอภูเรือ พระแก้วอาสา (ท้าวทองแสง) ซึ่งเป็นบุตรได้เป็นเจ้าเมืองต่อจากบิดา จึงย้ายเมืองด่านซ้ายไปอยู่บริเวณบ้านหนองคูหรือบ้านด่านซ้ายในปัจจุบันแทน ทำให้วัดศรีภูมิขาดผู้อุปถัมภ์ดูแล จึงมีสภาพทรุดโทรมลงในที่สุด ปัจจุบันวัดศรีภูมิอยู่ระหว่างการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษา

ภาพประกอบที่ ๔.๓๐ พระเจ้าใหญ่วัดศรีภูมิ

พระเจ้าใหญ่วัดศรีภูมินี้ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ชาวบ้านนาหอให้ความเคารพนับถือมาก เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคูเมืองมาเป็นเวลายาวนาน ในทุกวันพระ ชาวบ้านนาหอจะมากกราบสักการบูชาโดยการแต่งขันหมากเบ็ง (ภาษาท้องถิ่นเรียกขาน) หรือการแต่งเครื่องสักการะเป็นรูปกรวย (กระทงรูปกรวย) แล้วประดับด้วยดอกไม้ เพื่อขอพรเป็นสิริมงคลไม่เคยขาด นอกจากนี้ยังจัดให้มีประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น ประเพณีบุญพระเวส ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ บุญเดือน ๖ วันเข้าพรรษา (เอกสารอ้างอิง นามานุกรม พระมหากษัตริย์ไทย จัดทำโดยมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนพรรษา ๗ รอบ (๕ ธันวาคม ๒๕๕๔) หน้า ๘๒-๘๓) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เคยเสด็จทอดพระเนตรพระอุโบสถประจำวัด (ที่เก่าแก่และชำรุดทรุดโทรม) ซึ่งบางปีที่ผ่านมาได้รับผลกระทบจากกรณีเกิดแผ่นดินไหว พระองค์ท่านได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนหนึ่งเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์^{๒๕}

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายจ่านง นนทโคตร, ปราชญ์ท้องถิ่น, บ้านนาหอ, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๑๕) ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีผีขนน้ำ

ประเพณีผีขนน้ำ เป็นการเล่นของชาวบ้านนาข้าว ตำบลนาข้าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ผีขนน้ำเป็นชื่อเรียกของคนที่ตั้งกายลักษณะรุ่มร่ามเป็นชุดยาว สวมหน้ากากครอบศีรษะมีลักษณะคล้ายควาย บนชุดมีการแต่งตัวด้วยเส้นแถบของผ้าสีสดใสที่นำมาเย็บต่อและปล่อยให้ชายให้เป็นริ้ว เมื่อเคลื่อนไหวจะทำให้พริ้วสะบัดไปตามแรงการเคลื่อนไหวนั้น คำว่า “ผีขนน้ำ” นั้นที่มาจาก ๒ นัยยะคือ นัยยะที่ ๑ ความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณของสัตว์ จำพวกวัวควายที่ตายไปตายไปแล้วแต่วิญญาณยังล่องลอยอยู่ ตามสถานที่เคยอยู่อาศัย เช่น ตามลำห้วย หนอง แม่น้ำ เมื่อชาวบ้านไปตักน้ำหรืออาบน้ำก็จะตามคนเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนนัยยะที่ ๒ นั้นจะมาจากการเล่นผีขนน้ำเป็นประจำทุกเดือน ๖ แล้วฝนตกทุกครั้ง จึงเรียกว่า “ผีขนน้ำ” ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีที่อาศัยตามลำห้วย หนอง คลองบึง คนโบราณมักเรียกว่า “ผีขนน้ำ” ซึ่งคนในเขตตำบลนาข้าวและอำเภอเชียงคานเองก็เรียก อย่างไรก็ตามก็อาจมีการเรียกชื่อได้ในลักษณะเช่นว่า “ผีขน” “ผีโขน” หรือ “ผีขน” ตามแต่ความเชื่อของแต่ละคน^{๒๖}

ภาพประกอบที่ ๔.๓๑ ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีผีขนน้ำ

ต่อมาจึงพัฒนาการเรียกมาสู่ “ผีขนน้ำ” ซึ่งมีการเล่นในงานบุญบั้งไฟ หรืองานบุญเดือน ๖ ในแรม ๑ ค่ำถึง ๑๕ ค่ำ โดยชาวบ้านเรียกว่า “เมื่อเล่นผีขนน้ำแล้วเจ้าปู่จะขึ้นขอบ เจ้าปู่จะดลบันดาลให้ชาวบ้านนาข้าวพบแต่สิ่งดี ๆ เหตุเภทภัยต่าง ๆ ไม่เกิดขึ้น” ดังที่กล่าวว่า “หากปีใดมีจำนวนผีขนน้ำมาร่วมเล่นในงานบุญเดือนหกเป็นจำนวนมาก เจ้าปู่ก็จะขึ้นขอบเป็นพิเศษและช่วยดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกถูกต้องตามฤดูกาล ทำให้ชาวไร่ชาวนาทำการเกษตรกรรมได้อย่างประสบความสำเร็จพืชผลมีความอุดมสมบูรณ์”

^{๒๖} สัมภาษณ์, สำเนียง ทาก้อม, วัฒนธรรมอำเภอเชียงคาน, บ้านนาข้าว, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ภาพประกอบที่ ๔.๓๒ การเล่นผีขนน้ำ

การเล่นผีขนน้ำนั้นเจ้าปู่ผ่านภิกขุจะเป็นผู้กำหนดวันละเล่นในประเพณีผีขนน้ำผ่านบ้านที่เป็นร่างทรง พร้อมกับการร่วมรับรู้เจ้าแสนเมืองและนางเทียมที่เป็นร่างทรง เพราะการเล่นเป็นบทบาทและหน้าที่ของเจ้าแสนเมืองที่ต้องดูแลให้การละเล่นผีขนน้ำเป็นไปตามที่เจ้าปู่ร้องขอ อย่างไรก็ตามการสำนึกในการละเล่นผีขนน้ำเกิดจากการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่า “ปีใดผีเจ้าปู่ไม่พอใจกับการเล่นผีขนน้ำที่มีจำนวนน้อยเกินไป ในปีนั้น ๆ การกำเนิดชีวิตของชาวบ้านจะไม่เป็นปกติอาจเกิดอาเพศต่าง ๆ ได้ เช่น มีคนในหมู่บ้านไหลตาย เด็กในหมู่บ้านอาจจมน้ำตาย”^{๒๗}

การเล่นผีขนน้ำแต่เดิมถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้ชายในหมู่บ้าน ผู้หญิงจะไม่นิยมเล่น เนื่องจากเจ้าปู่ไม่ชอบให้ผู้หญิงแต่งกายด้วยรูปลักษณะของผีขนน้ำและการละเล่นก็จะมีการเล่นในท่าทางโลดโผน แต่ปัจจุบันความเชื่อมีการเปลี่ยนไปเนื่องจากผู้ชายส่วนใหญ่เดินทางออกนอกชุมชนเพื่อไปทำงานยังพื้นที่ต่าง ๆ ส่งผลทำให้กลับมาร่วมในพิธีกรรมซ้ำ จึงมีการปรับบทบาทของผู้หญิงในชุมชนเข้ามาสู่การเข้าร่วมละเล่นเพื่อสร้างความสนุกสนานครึกครื้นให้กับชุมชนบ้านนาข้าว

ในช่วงของการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีผีขนน้ำนั้นวิญญาณเจ้าปู่ผ่านภิกขุจะมาเข้าร่างบ้านหรือนางเทียมแล้ว ร่างทรงทั้งหลายจะพากันร้องรำทำเพลง สนุกสนานได้เวลาระยะหนึ่งก็จะนั่งพักแล้วเปิดโอกาสให้นางแต่ง จ้ำ หรือผู้ที่ไปร่วมงานได้ สนทนา ถามเกี่ยวกับความเป็นความตาย โชคลาภ ประจำปีรวมทั้งได้ผูกข้อมือให้เพื่อเป็นสิริมงคลเมื่อทุกคนได้ถามไถ่พอใจแล้ว เจ้าแสนเมืองก็จะบอกเหตุการณ์บ้านเมืองว่าปีนี้มีเหตุการณ์ร้ายตีประการใด ควรดำเนินการอะไร ก่อนหลัง และตอนท้ายจะบอกวันทำบุญและการละเล่นแมงหน้างามหลังจากนั้นก็หาลูกบ้านหลานเมืองเพื่อนรำสนุกสนาน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาถึงคติความเชื่อดังกล่าวพบว่าคนในชุมชนมักมีการใช้ความเชื่อของชุมชนมาอธิบายในสิ่งที่ไม่มีความชัดเจน เชื่อว่ามีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เข้ามาควบคุมมนุษย์ โดยเชื่อว่า เมื่อมนุษย์ตายแล้ววิญญาณยังคงวนเวียนในฐานะผีบรรพบุรุษ และมีการสร้าง

^{๒๗} สุรียา บรรพลา, การละเล่นผีขนน้ำ, วารสารดอกจาน, (เมษายน-พฤษภาคม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๙-๑๒๕.

รูปแบบของวรรณกรรมในการเข้าหาอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแนวคิดนี้ถือว่าเป็นกุศโลบายในการสร้างความสงบให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนและสามารถดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และความเชื่อดังกล่าวยังพบว่าวิญญาณเจ้าปู่ก็จะลงมาเล่นสนุกสนานด้วยกับบวงสรวงของเจ้าปู่และบริวาร โดยผ่านทางร่างทรง โดยบ๊วนางจะแต่งกายชุดเจ้าปู่ที่มีสีสันสดใสสวยงามตามที่เจ้าแสนเมืองและนางเทียมรวมถึงชาวบ้านจัดเตรียมไว้สำหรับร่วมแห่กับสีชน^{๒๘}

การละเล่นผีขนน้ำปัจจุบันถือว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ประกอบตั้งขึ้นบนฐานของความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิม การเข้ามาของการขายวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่งผลทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลนาข้าวมีการจัดการรูปแบบของประเพณีผีขนน้ำอย่างเป็นทางการขึ้นโดยมีกฎเกณฑ์และกติกาที่มีการรับรู้ร่วมกัน

สำหรับการแสดงผีขนน้ำนั้นในเขตตำบลนาข้าวมีการนำเอาชาวบ้านเข้ามาร่วม ๑๕ หมู่บ้านโดยองค์การบริหารส่วนตำบลจะประสานงานไปยังกำนันและผู้ใหญ่บ้านเพื่อการจัดหาคนเพื่อเข้าร่วมขบวนแห่ในประเพณี ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญของขบวนแห่ ผู้ถือป้าย หมู่ พบว่า ๒๐ โดยที่แต่ละคนก็จะมีหน้าที่แตกต่างกันออกไป โดยเป้าหมายในการเข้าร่วมของแต่ละหมู่คือเพื่อการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป^{๒๙}

๔.๑.๒ บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ในปัจจุบันท้องถิ่นมักให้ความสนใจในเรื่องการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นั้นเพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็งและสามารถพัฒนาตนเองได้ ความเป็นพิพิธภัณฑ์อาจจะเห็นได้จากการจัดแสดงสิ่งของที่มีความหมายเป็นเรื่องราวในอาคาร ถ้าหากท้องถิ่นมีทุนรอนก็อาจกำหนดบริเวณหรือสถานที่ทางประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นแหล่งอนุรักษ์เพื่อการเรียนรู้และแสดงกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ดังนี้

ดักลาส ออลัน (Douglas A, Allan) (อ้างถึงใน จิรา จงกล, ๒๕๓๒) ได้เขียนบรรยายเรื่อง The museum and its functions ไว้ในบทความหนึ่งของหนังสือ The Organization of Museums : Practical Advice ซึ่งองค์การ UNESCO ได้ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ โดย Douglas ได้จำแนกหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ไว้ดังนี้^{๓๐}

๑. การรวบรวมวัตถุ (Collecting) คือ การรวบรวมวัตถุ ถ้าไม่มีการรวบรวมวัตถุก็ไม่เกิดเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นได้ การรวบรวมสะสมสิ่งของเป็นนิสัยของมนุษย์มาตั้งแต่ดั้งเดิมรู้จัก สะสมอาหาร อาวุธ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม และมีพัฒนาการเป็นลำดับ โดยสามารถจำแนกการรวบรวมวัตถุ (Collecting) ได้ดังนี้

ก. การรวบรวมวัตถุจากการได้รับบริจาคจากประชาชน

^{๒๘} สัมภาษณ์ สุภาพ แสงขาว, กำนันตำบลนาข้าว, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ แดนชัย ดีแก้ว, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาข้าว, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} Douglas A Allan, "The Museum and Its Functions", (The Organization of Museums Practice Advice. Unesco, 1967). P 24.

ข. การรวบรวมวัตถุจากการขุดค้นทางโบราณคดี ซึ่งเป็นการปฏิบัติงาน ภาคสนามของนักธรรมชาติวิทยา นักมานุษยวิทยา และเกิดจากการประดิษฐ์ ของนักวิทยาศาสตร์

ค. การรวบรวมวัตถุโดยการจัดซื้อ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑสถานศิลปะและหอศิลป์ มีการรวบรวมวัตถุจากการจัดซื้อเป็นจำนวนมาก

๒. หน้าที่ตรวจสอบจำแนกแยกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying and Research) คือ งานหน้าที่ทางวิชาการของพิพิธภัณฑสถาน ที่ต้องตรวจสอบ จำแนกแยกประเภท กำหนดอายุ แบบสมัยและที่มาของวัตถุ หน้าที่ทางวิชาการของพิพิธภัณฑสถานจึงมีความสำคัญมาก ภัณฑารักษ์หรือเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานจึงต้องมีความรู้ ความชำนาญและเชี่ยวชาญที่จะสามารถตรวจสอบวัตถุได้

๓. การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) คือ การจัดทำทะเบียนวัตถุที่เก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑสถาน การทำหลักฐานวัตถุถือว่าเป็นงานที่สำคัญสำหรับหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้วัตถุไม่เกิดการสูญหายหรือการทุจริตจากเจ้าหน้าที่ และเป็นหลักฐานทางวิชาการเพราะทะเบียนวัตถุเป็นหลักฐานที่แสดงถึงที่มาของวัตถุ การตรวจสอบจำแนกแยกประเภท กำหนดอายุสมัย ซึ่งมีความสำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้า

๔. หน้าที่ซ่อมสงวนรักษาวัตถุ (Conservation and Preservation) ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่พิพิธภัณฑสถานจะต้อง “สงวนรักษา” วัตถุที่รวบรวมไว้ให้คงทนถาวร ไม่ให้มีการเสื่อมสภาพ โดยใช้หลักการและเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานแต่ละแห่งจึงต้องมีห้องปฏิบัติการ สงวนรักษา (Conservation Laboratory) ซึ่งมีนักวิทยาศาสตร์ทำหน้าที่ดูแล ซ่อมสงวนรักษาและ ปกป้องคุ้มครองวัตถุไม่ให้เกิดการเสื่อมสภาพ วัตถุทุกชิ้นที่เก็บรวบรวมรักษาไว้จะต้องให้เจ้าหน้าที่ สงวนรักษา (Conservator) ตรวจสอบสภาพทำความสะอาด หรือปฏิบัติการป้องกันการเสื่อมสภาพก่อน ส่งเข้าจัดแสดงหรือเก็บรักษาในคลัง วัตถุที่ชำรุดจะต้องซ่อมรักษาเสียก่อน

๕. หน้าที่รักษาความปลอดภัย (Museum Security) ได้แก่ การสงวนรักษาให้ปลอดภัยจากการเสื่อมชำรุดตามสภาพกาลเวลา และคุ้มครองความปลอดภัยจากการโจรกรรมและอัคคีภัย พิพิธภัณฑสถานทุกแห่งต้องมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความปลอดภัยเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง และมีระบบการรักษาความปลอดภัยที่ทันสมัย (Security System) การจัดแสดง (Exhibition) เป็นภารกิจอย่างหนึ่งของภัณฑารักษ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง พิพิธภัณฑสถานที่ดีจัดแสดงได้ดีก็จะดึงดูดความสนใจของประชาชนได้ วัตถุประสงค์ของการจัดแสดง คือ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและความเพลิดเพลิน การจัดแสดงนิทรรศการนั้นต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอยู่เสมอเพื่อไม่ให้ผู้เข้าชมเบื่อหน่าย นอกจากการแสดงผลงานแล้วพิพิธภัณฑสถาน อาจจัดแสดงพิเศษหรือหรือชั่วคราวเพื่อเรียกร้องให้ประชาชนเข้าใช้บริการตลอดเวลา

๖. หน้าที่ให้การศึกษา (Museum Education) พิพิธภัณฑสถานมีบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่คนทุกระดับ ทุกประเภทและทุกวัย ปัจจุบันการจัดแสดงของพิพิธภัณฑสถานจะต้องให้ความรู้และความเพลิดเพลินและเหมาะสมแก่คนทุกระดับการศึกษา พิพิธภัณฑสถานจึงต้องมีกิจกรรมและบริการด้านการศึกษา มีเจ้าหน้าที่การศึกษา (Museum Education Officer) เป็นผู้รับผิดชอบกิจกรรมการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชน นอกจากนั้นยังขยายกิจกรรมบริการแก่บุคคลประเภทพิเศษ เช่น คนพิการ หูหนวก ตาบอด และแนวโน้มของพิพิธภัณฑสถานในปัจจุบันก็เน้นหนักในหน้าที่จัดกิจกรรมการศึกษาแก่ชุมชนอย่างมาก นอกจากจะบริการในพิพิธภัณฑสถานแล้วยังจัดกิจกรรมนำวัตถุในพิพิธภัณฑสถาน

ออกไปแสดงให้ความรู้ความเพลิดเพลินแก่ชุมชนในชนบทที่ห่างไกลอีกด้วย จึงกล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์ ได้พัฒนามาถึงขั้นเป็นศูนย์บริการศึกษา (Educational Center) ที่สำคัญของชุมชน

๗. หน้าที่ทางสังคม (Social Function) เป็นหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับงานในหน้าที่การศึกษา ที่พิพิธภัณฑ์จะต้องเป็นสถาบันที่เปลี่ยนแปลงปรับตัวตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของ สังคม ดำเนินกิจการตามความต้องการของสังคม จัดบริการแก่ชุมชนอย่างกว้างขวาง พิพิธภัณฑ์หลายแห่งได้พัฒนาบริการแก่ประชาชน ซึ่งมีผลทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน (Community Center)

มงคล สาราญสุข ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ ไว้ดังนี้ คือ การสื่อความเข้าใจในเอกลักษณ์และความรู้สึกผูกพันว่าเป็นของสถานที่หรือสังคมนั้น ๆ ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงมากมายทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะก่อให้เกิดความเจ็บปวดในความรู้สึก พิพิธภัณฑ์สถานสามารถเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีและมีคุณค่าในการเชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มพฤติกรรมต่าง ๆ ในอนาคตได้อีกด้วย ระดับความสำคัญที่เพิ่มขึ้น เป็นลำดับของเอกลักษณ์ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์สถานสามารถทำหน้าที่ (บริการ) ต่อการสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องทางเอกลักษณ์ คุณค่า และวิวัฒนาการของวัฒนธรรมแบบประเพณี นับเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาของพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์สถานในฐานะที่เป็นแหล่งบันทึกปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่มักเป็นเรื่อง ของอดีตที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งคุณค่าความยิ่งใหญ่มักจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เงื่อนไขทางการเมือง และวิถีชีวิต ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์มีบทบาทสูงทางด้านวัฒนธรรมและทางเศรษฐกิจ ตลอดจน ความเจริญ มั่นคงของประเทศ ซึ่งอาจกล่าวโดยรวมได้ว่าวัตถุที่รวบรวมไว้นั้นจะเป็นหลักฐานข้อมูล ที่สามารถเป็นตัวแทนแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จและความก้าวหน้าของชาติ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์ที่เป็นมาได้

บทบาทของพิพิธภัณฑ์ต่อสังคมในมุมกว้าง รวมถึงประโยชน์ที่จะพึงมีต่อชุมชนที่พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ที่สำคัญมี ๓ ประการ คือ

๑. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม เป็นที่ทราบและยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันที่ทำประโยชน์ด้านสังคมและวัฒนธรรมให้ท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ ทำหน้าที่สงวน รักษา ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้แก่ชุมชน ให้บริการในฐานะเป็นจุดรวมทาง วัฒนธรรม และเป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ พิพิธภัณฑ์ เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อนพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัครร่วมงานโครงการต่าง ๆ และวิธีอื่น ๆ อีกหลายวิธี พิพิธภัณฑ์มีส่วนร่วมให้การสนับสนุนแก่องค์กรทางการศึกษา และอำนวยความสะดวก สำหรับการจัดงานทางวัฒนธรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่า พิพิธภัณฑ์ สามารถพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความรู้สึกรับรู้ ต่อเอกภาพของท้องถิ่น

๒. บทบาททางเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์สามารถแสดงบทบาทสำคัญในการย้อนอดีต สภาพเศรษฐกิจของชุมชนเมืองและชนบทได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามบทบาทดังกล่าวในหลาย ๆ ประเทศ ยังไม่เป็นที่นิยมหรือเข้าใจของประชาชนนัก เมื่อเทียบกับบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม

ซึ่งในท้องถิ่นที่การท่องเที่ยวมีส่วนในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑสถานและแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ซึ่งนักท่องเที่ยวดังกล่าวก็มีการใช้จ่ายเงินในส่วนร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรมและตลาด พิพิธภัณฑสถานที่มีส่วนโดยตรงในการสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ เช่น การจ้างเจ้าหน้าที่ระดับและตำแหน่งต่าง ๆ ให้มาทำงานให้กับพิพิธภัณฑสถานนั้น ๆ โดยตรง กับการเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาทำธุรกิจร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายหนังสือ ขายของที่ระลึก รวมทั้งรับบริการทำความสะอาด ดูแลสภาพแวดล้อมและรักษาความปลอดภัยในพิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น

๓. บทบาททางการเมือง พิพิธภัณฑสถานในชุมชนที่บริหารโดยหน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่น จะมีส่วนช่วยและสร้างเสริมความรู้สึกภาคภูมิใจ และความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของชุมชนให้เกิดขึ้นกับผู้คนท้องถิ่น รวมทั้งรณรงค์ให้คุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมดำรงอยู่ตลอดไป พิพิธภัณฑสถานยังสามารถแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการให้คนท้องถิ่นสามารถสืบทราบถึงเรื่องราว ต้นกำเนิดของชุมชนนั้น ๆ นอกจากนี้ พิพิธภัณฑสถานยังมีบทบาทช่วยประชาสัมพันธ์ให้แก่หน่วยงานของรัฐบาลท้องถิ่นที่ดูแล การบริหาร พิพิธภัณฑสถานนั้น ๆ ให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวจากต่างแดนได้รับทราบและให้บริการ ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่หน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่นจัดขึ้นกับทำหน้าที่ช่วยประสานกับหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์หรือข้อมูลของการเมืองและเศรษฐกิจของท้องถิ่น

นอกจากนั้น จีโรซค วีระสัย^{๓๑} ได้กล่าวไว้ว่า พิพิธภัณฑสถานมีหน้าที่ทาง สังคม การศึกษา และทางวัฒนธรรม การมีพิพิธภัณฑสถานสะท้อนให้เห็นถึงฐานะและความสนใจของ รัฐหรือของสังคมระดับชาติ รวมทั้งเป็นกระจกส่องความสนใจของผู้จัดตั้งและดำเนินการ พิพิธภัณฑสถาน แสดงให้เห็นถึงความมั่งคั่ง หรือ “ความพอมั่งคั่งกินและพอมั่งคั่งเก็บ” รวมทั้ง “ความพอมั่งคั่งกระจาย” ให้คนอื่นได้รับรู้และฐานะทางสังคมของผู้ที่เก็บสะสม การมีพิพิธภัณฑสถานอาจถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นซึ่ง เมื่อถึงระดับชาติย่อมมีพิพิธภัณฑสถานที่เป็นทางการ เมืองยุคใหม่มักจะให้มีพิพิธภัณฑสถานขึ้นเพื่อเก็บ รักษาหลายสิ่งหลายอย่าง รวมทั้งภาพเขียนและแผ่นบันทึกบทเพลง (diskette) หรือบทกวีหรือสารคดีต่าง ๆ ในอดีตพิพิธภัณฑสถานมักจะเป็นสมบัติของคนที่มีฐานะดีและมีอำนาจ แต่ในช่วงระยะเวลาไม่นานมานี้เองในหลายประเทศพิพิธภัณฑสถานได้เข้าสู่ความเป็น “สมบัติของชุมชน” และมีบทบาททางการศึกษาวัฒนธรรมด้วย และได้มีการเก็บรักษาด้านชีววิทยา เช่น ซากสัตว์ หรือซากต้นไม้เก่าแก่ (fossil) อนึ่ง พึงทราบว่าภาวะแวดล้อมซึ่งมีมลภาวะ (pollution) ต่าง ๆ ได้ทำให้เกิดการเสื่อมสลายของวัตถุที่เก็บไว้ ดังนั้นหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานจึงไม่เป็นเพียงแค่การเก็บรักษาหรืออนุรักษ์ (conservation) แต่ในกรณีดังกล่าวย่อมเกี่ยวข้องกับความสามารถในการที่จะได้งบประมาณมาดำเนินการ รวมทั้งการสะสม การเก็บรักษา การนิทรรศการและการดูแลไม่ให้เสียหายและทำให้มีสภาพดีขึ้นด้วย

^{๓๑} จีโรซค วีระสัย, เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในประเทศไทย, (๒๓-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร), หน้า ๒๓-๒๔.

๔.๒ กระบวนการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๔.๒.๑ กระบวนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ในการสร้างเครือข่ายการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย เป็นการดำเนินการโดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย” โดยอาศัยความร่วมมือจากผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น พระสังฆาธิการ ประชาชนและส่วนราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขึ้น

กระบวนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น โดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย” นั้น มีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทำหนังสือแนบมัสการ/เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ตัวแทนพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น พระสังฆาธิการจากวัดที่มีพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น จำนวน ๑๕ รูป/คน ผู้แทนหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๕ คน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นร่วมกับพระสังฆาธิการและหน่วยงานราชการจำนวน ๕ คน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นบุคคลที่ได้รับรู้การทำงานวิจัยในครั้งนี้ และเป็นส่วนหนึ่งที่เคยให้สัมภาษณ์ข้อมูลในระหว่างการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้มาร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายในการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์เลย ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๒. ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในการประชุมเริ่มต้นจาก พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย หัวหน้าโครงการวิจัย ได้กล่าวแนบมัสการ/ต้อนรับผู้ที่เข้าร่วมประชุมทุกท่าน ก่อนที่จะมีการกล่าวเปิดการประชุมโดยพระสิริรัตนเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดเลย ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

จากนั้น พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน หัวหน้าโครงการวิจัย นายธีระวัฒน์ แสนคำ ผู้ร่วมวิจัย และนางสาวสุกานดา เทนอิสสระ ผู้ร่วมวิจัย ซึ่งเป็นคณะผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ซึ่งได้จากการสำรวจการสังเกต และการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งนำมาสู่การสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาพิพิธภัณฑสถานอย่างยั่งยืน เป็นระบบและมีเครือข่ายในระดับชุมชนในจังหวัดเลย

ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย และรองประธานสภาวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้นำเสนอการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นและการอนุรักษ์พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ตลอดจนแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานโดยความร่วมมือของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓. ขั้นตอนการคัดเลือกคณะกรรมการเครือข่ายชุมชน

เมื่อผู้เข้าร่วมการประชุมได้เข้าใจในแนวทางการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลยแล้ว ประธานที่ประชุมก็ได้ดำเนินการสรรหาและคัดเลือกตัวแทนผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น พระสังฆาธิการและบุคคลเกี่ยวข้องเพื่อเป็นคณะกรรมการบริหารงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ที่ประชุมได้มีมติเลือกพระสิริรัตนเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดเลย เจ้าอาวาสวัดโพชนชัย อำเภอด่านซ้าย และผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิตาโขน) เป็นประธานเครือข่าย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร พรมโคตร ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เป็นรองประธานเครือข่าย พิพิธภัณฑสถานไทยตำบลนาป่าหนาด เป็นรองประธานเครือข่าย และมีการเลือกพระมหาสุระนันท์ สุมงคล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพชนชัย และกรรมการบริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิตาโขน) เป็นเลขานุการและผู้ประสานงานเครือข่าย พร้อมทั้งเลือกกรรมการบริหารงานเครือข่ายที่มีทั้งพระสังฆาธิการและคฤหัสถ์อีก ๑๕ รูป/คน

จากนั้นก็เป็นการประชุมปรึกษาหารือแนวทางหรือทิศทางการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย โดยมีพระสิริรัตนเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดเลย เจ้าอาวาสวัดโพชนชัย อำเภอด่านซ้าย และผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิตาโขน) ประธานเครือข่าย เป็นประธานในการประชุมหารือ เมื่อได้แนวทางการทำงานแล้ว ก็เป็นการสรุปการประชุม และปิดการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๔.๒.๒ การจัดการและการบริหารงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย อย่างสมบูรณ์เป็นรูปธรรม จึงมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อคัดเลือกและกำหนดบทบาทหน้าที่คณะกรรมการเครือข่ายชุมชนพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๑) คณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์เลย ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย จากการเสนอชื่อของผู้เข้าร่วมประชุม ทำให้ได้คณะกรรมการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลตามตารางที่ ๓.๒

ที่	รายชื่อ	สังกัด	ตำแหน่งการทำงาน
๑	พระสิริรัตนเมธี	พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย	ประธานเครือข่าย
๒	ผศ.ดร.สาคร พรมโคตร	พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย	รองประธานเครือข่าย
๓	ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์	ศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ	รองประธานเครือข่าย
๔	พระครูประภัสร์จันทโชติ	พิพิธภัณฑสถานประภัสร์จันทโชติ	กรรมการเครือข่าย
๕	พระครูสันตินาคินวิฐู	ศูนย์พิพิธภัณฑสถานตำบลชัยพุก	กรรมการเครือข่าย

๖	พระครูวีรญาณโสภณ	พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ชอบ	กรรมการเครือข่าย
๗	พระอธิการไสว วสวโร	เจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หลุย จันทสาโร	กรรมการเครือข่าย
๘	พระอธิการเผย วิริโย	พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่คำดี ปภาโส	กรรมการเครือข่าย
๙	พระครูประสาทธรรมานันท์	พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนภา	กรรมการเครือข่าย
๑๐	พระอธิการขันธ ตปสีโล	หอพิพิธภัณฑสถานพระแก้วอาษา	กรรมการเครือข่าย
๑๑	ครูกิตติพงษ์ ธรรมวรรณ	ศูนย์ศิลป์สิรินธร	กรรมการเครือข่าย
๑๒	ครูดวงนภา พันสอน	พิพิธภัณฑสถานแห่งโบราณคดีบ้านหนองบัว	กรรมการเครือข่าย
๑๓	ครูทิวา ไหมสมบุญ	ห้องอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น	กรรมการเครือข่าย
๑๔	นายสัมฤทธิ์ สุภามา	วัฒนธรรมจังหวัดเลย	กรรมการเครือข่าย
๑๕	พระมหายุระนันท์ สุขมงคล	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย	กรรมการ/เลขานุการเครือข่าย

ตารางที่ ๓.๒ รายชื่อคณะกรรมการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

เมื่อสามารถสรรหาหรือคัดเลือกคณะกรรมการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะทำงานก็ได้ร่วมปรึกษาหารือกับที่ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและเครือข่ายชุมชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถือว่าผู้เข้าร่วมประชุมในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์เลย ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลยนั้น เป็นเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ทุกรูป/คน

๒) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ที่ประชุมเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ดังนี้

๑. ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างพิพิธภัณฑสถาน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท) และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลในการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๒. ทำหน้าที่แจ้งข่าวสารการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ให้เครือข่ายตามวัดหรือชุมชนต่างๆ ได้รับทราบร่วมกัน

๓. ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อหางบประมาณมาดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซมและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

๔. ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับจังหวัดเลย

๕. ทำหน้าที่จัดการประชุมเครือข่าย เป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำงานด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ร่วมกัน

๖. คณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย แต่ละชุดมีวาระในการ ดำเนินงาน ๔ ปี เมื่อหมดวาระให้มีการดำเนินการประชุมเพื่อคัดเลือกคณะทำงานชุดใหม่ตามความ เหมาะสม

บทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยข้างต้นนี้ ถือเป็น แนวทางการจัดการและการบริหารงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ที่จะมีการ ดำเนินการต่อไปอย่างน้อยก็เป็นวาระละ ๔ ปี ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของการทำงานโดยอาศัยความ ร่วมมือของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและชุมชน

๔.๒.๓ แนวทางการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

หลังจากที่มีการตั้งคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยขึ้นมา พร้อมทั้งมี การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อให้การ ทำงานของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับคณะทำงาน เครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ได้กำหนดทิศทางการทำงานโดยนำหลักพุทธธรรมมาบูรณา การ

๑) การกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่าย

ในการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยนั้น ได้มีความพยายามในการ นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์หรือบูรณาการใช้ในการทำงานเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและมี ประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น เป็นได้โดยธรรม ไม่เกิดความกดดัน หรือเปียดเบียนเวลาการ ทำงานหลักของคณะทำงาน ดังนี้

๑. ผลักดันให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ทั้งหน่วยงานราชการ ระดับนโยบายในพื้นที่หรือในจังหวัด ชุมชนและพระภิกษุสามเณรที่ทำพิพิธภัณฑ์ ให้มีความรักความ ห่วงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง

๒. ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ให้มีความเพียรพยายาม ที่จะสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๓. ส่งเสริมให้เยาวชนและคนในท้องถิ่นเกิดความสนใจ ใส่ใจ ในแหล่งเรียนรู้ทาง พิพิธภัณฑ์ของชุมชน เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้เป็นเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ

๔. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจน ประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจสืบไป

๒) การกำหนดพันธกิจการทำงานของเครือข่าย

หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย จังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์เลย ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย คณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ได้กำหนดพันธกิจของคณะทำงาน เครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ดังนี้

“ดำเนินการจัดกิจกรรมสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดเครือข่ายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่คู่ชุมชนสืบไป”

พันธกิจข้างต้นถือเป็นแนวทางแนวทางสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คณะทำงานเครือข่ายซึ่งจะมีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และแนวนโยบายการทำงานโดยบูรณาการตามหลักพุทธธรรม

๓) การกำหนดกิจกรรมของเครือข่าย

เนื่องจากว่าการทำงานของคณะทำงานเครือข่าย ยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในช่วงเวลาการวิจัย หากแต่จะเกิดขึ้นหลังจากปิดโครงการวิจัยไปแล้ว คณะทำงานเครือข่ายชุมชน จึงได้หารือกันเพื่อกำหนดกิจกรรมที่จะทำร่วมกันของคณะทำงานในรอบปี เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่าย ดังนี้

๑. คณะทำงานเครือข่าย จะมีการประชุมปรึกษาหารือในบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง เพื่อให้เกิดการติดตามผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

๒. เมื่อคณะทำงานเครือข่ายได้รับข่าวสารต่างๆ เกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางพิพิธภัณฑ์ก็จะประชาสัมพันธ์ให้รับทราบโดยทั่วกัน

๓. คณะทำงานเครือข่าย จะร่วมกันขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางพิพิธภัณฑ์ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรม และวัฒนธรรมในระดับจังหวัดเลย

๔. คณะทำงานเครือข่าย จะดำเนินการจัดการประชุมให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดพิพิธภัณฑ์ให้แก่ประชาชนทั่วไป หรือผู้ที่สนใจ อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านพิพิธภัณฑ์ร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน

๕. คณะทำงานเครือข่าย จะออกตรวจเยี่ยมเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับคนรักพิพิธภัณฑ์

๔) การประสานงานของเครือข่าย

ในการประสานงานของเครือข่ายนั้น ในเบื้องต้นทางคณะทำงานได้ใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางในการติดต่อประสานงานระหว่างกัน โดยตั้งกลุ่มแอฟริเคชั่น Line ว่า “กลุ่มเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดเลย” โดยมีพระมหาสุระนนท์ สุมงคลโธ ซึ่งเป็นกรรมการและเลขานุการคณะทำงานเป็นแอดมิน และใช้ช่องทางแอฟริเคชั่น Facebook และโทรศัพท์เป็นอีกช่องทางในการติดต่อประสานงาน

ส่วนในการประสานอย่างเป็นทางการ กรณีมีการเรียกประชุมปรึกษาหารือหรือมีเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องแจ้งคณะทำงานเครือข่ายอย่างเป็นทางการ พระมหาสุระนนท์ สุมงคลโธ จะเป็นผู้รับคำสั่งจากพระสิริรัตนเมธี ประธานเครือข่าย เป็นผู้ส่งหนังสือออกไปยังคณะทำงานเพื่อให้ทราบข้อมูลอย่างเป็นทางการ

สถานที่ที่ใช้ในการประสานงานของเครือข่าย สามารถติดต่อได้ ๓ แห่ง คือ สามารถติดต่อได้ที่วัดโพธิ์ชัย อำเภอด่านซ้าย, ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย หรือประสานงานได้ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๔.๓ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากการสังเกตและสำรวจจากการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย มารวบรวมและวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

๔.๓.๑ วิเคราะห์บทบาทของพิพิธภัณฑสถานต่อการพัฒนาชุมชน

พระสิริรัตนเมธี ประธานบริหารพิพิธภัณฑสถานเจ้าคุณพิพิธภัณฑสถานกล่าวว่า บทบาทของพิพิธภัณฑสถานต่อการพัฒนาชุมชนว่าเป็นที่เก็บ รวบรวมและแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิด ประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน และก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจสำหรับผู้เข้าชม และผู้สนใจในพิพิธภัณฑสถาน^{๓๒}

อย่างไรก็ดีหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานให้เห็นเด่นชัดคือ การแสวงหา รวบรวม การอนุรักษ์ การสื่อสารกับผู้เข้าชมและการจัดแสดงวัตถุที่เป็นหลักฐานหลงเหลืออยู่ จากของทั้งมนุษย์และสภาพแวดล้อม เพื่อให้บริการทางการศึกษา เพื่อความเพลิดเพลิน และเพื่อพัฒนา สังคม^{๓๓}

นายประพนธ์ พลอยพุ่ม ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้กล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นมีความหมายและสำคัญโดยตรงต่อการศึกษาของระบบ เป็นสถานที่อธิบายความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม แสดงความเป็นมาในมิติทางวัฒนธรรม ช่วยให้คนในท้องถิ่นรู้จักตนเอง ดังนั้น เนื้อหาหลักที่ควรจะมีในพิพิธภัณฑสถานประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภายในพื้นที่ ประวัติศาสตร์ ของชุมชน สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และควรจัดแสดงสิ่งที่เห็นว่าเป็นลักษณะพิเศษของชุมชน เพื่อสร้างเอกลักษณ์พิพิธภัณฑสถานที่มีความแตกต่างจากพิพิธภัณฑสถานอื่นๆ ในส่วนความเห็นที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ที่เป็นวัตถุจากภูมิปัญญาในการประดิษฐ์ คิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ตอบสนองความต้องการดำรงชีวิตนั้น นอกจากคุณค่าเชิงประโยชน์ใช้สอยสอยแล้ว ยังประกอบด้วยคุณค่าเชิงศิลปะที่เป็นงานฝีมือด้วยการพัฒนาที่คำนึงถึงเศรษฐกิจเป็นหลัก เน้นความสะอาดสบายในชีวิตประจำวันทำให้เกิดเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าแทนที่^{๓๔}

นอกจากนี้ นางจันทะนี คามะดา รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้กล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานหรือพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นทั่วไปต่างตื่นตัวและมีการปรับปรุงการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่สูงสุดแก่ชาวบ้านในชุมชน^{๓๕} โดยคำนึงถึงการให้บริการแก่ ชุมชน และเอื้อประโยชน์ให้ทั่วถึงแก่บุคคลต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางเป้าหมายในการ ดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นดังนั้นพิพิธภัณฑสถานจะต้องพัฒนาบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานให้ตระหนักถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานแบ่งออกเป็น ๓ บทบาท ได้แก่

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระสิริรัตนเมธี, ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานเจ้าคุณพิพิธ, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ สาคร พรหมโคตร, ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ ประพนธ์ พลอยพุ่ม, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ จันทะนี คามะดา, รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๑) บทบาทหน้าที่ทางสังคมและวัฒนธรรม

ในปัจจุบันประเทศที่กำลังพัฒนาให้สอดคล้องกับความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนต่าง ๆ ในสังคมอย่างมากมาย เนื่องจากความเจริญทางด้านเศรษฐกิจยังไม่มี ความสัมพันธ์กับความเจริญทางด้านวัฒนธรรม ประกอบกับความเจริญทางการสื่อสารทำให้ท้องถิ่นได้รับข่าวสารทุกสื่อแม้จะเป็นผลดีคือ ทำให้ชาวบ้านรับรู้ถึงความเจริญด้านต่าง ๆ แต่ในทางกลับกัน ความรู้นี้ ส่งผลกระทบต่อทำให้ชาวบ้านลดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง เกิดความนิยมต่อสิ่งใหม่ ๆ จึงทำให้ละเลยขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา และปรับวิถีชีวิตตามค่านิยมใหม่ ๆ ทำให้มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา สูญหายไปมากที่สุด ซึ่งนักวิชาการพิพิธภัณฑสถานได้ให้ความคิดเห็นว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นมีหน้าที่หลักในการอนุรักษ์ จัดแสดง และให้การศึกษามรดกทางวัฒนธรรมอยู่แล้ว จึงน่าจะมีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจที่สามารถสร้างกำลังใจให้คนในท้องถิ่นค่อย ๆ พัฒนาตามศักยภาพของตน และพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจึงควรนำข้อดีของเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจะทำให้มีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมดังนี้

๑. มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น

๒. เป็นองค์กรที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

๓. มีบทบาทเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมท้องถิ่น

๔. มีบทบาทให้บริการการศึกษาแก่คนในท้องถิ่นและผู้สนใจต่างถิ่น

๕. มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในท้องถิ่น

พิพิธภัณฑสถานจึงมีบทบาทในการตระหนักให้สังคมเห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น นำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษา พัฒนาให้เกิดประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ จะทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่า และจะช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น

๒) บทบาททางเศรษฐกิจ

พิพิธภัณฑสถานสามารถมีบทบาทความสำคัญทางเศรษฐกิจ แม้ว่าจะไม่ค่อยเด่นชัด แต่พิพิธภัณฑสถานก็สามารถปรับให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เช่น การส่งเสริมอาชีพใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับธุรกิจ พิพิธภัณฑสถานช่วยส่งเสริมในด้านการท่องเที่ยว ก็จะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ธุรกิจในชุมชนไม่ว่าจะเป็นร้านค้า ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึก และยังสามารถเพิ่มรายได้ให้กับเยาวชนและคนในท้องถิ่นด้วยการ สนับสนุนเป็นมัคคุเทศก์อาสา มัคคุเทศก์น้อย

๓) บทบาทด้านการเมือง

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการกระตุ้นสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พัฒนาการของชุมชน ตลอดจนถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษาถึงรากเหง้า และเห็นคุณค่าท้องถิ่นของตนเอง

จะเห็นได้ว่าการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนให้คงอยู่ มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความรู้สึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของตนเอง สามารถสร้างรายได้จากการดำเนินงาน พิพิธภัณฑสถานยังสามารถสร้างความสามัคคีในชุมชน ทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง จากการนำภูมิปัญญา วัฒนธรรม ที่ได้จากการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑสถานมาต่อยอดพัฒนาให้เกิดการพึ่งพาตนเอง นอกจากพิพิธภัณฑสถานเป็นตัวสื่อสาร ให้คนต่างถิ่นได้เข้าใจถึงความเป็นตัวตนของท้องถิ่นอีกด้วย

๔.๓.๒ วิเคราะห์สภาพปัญหาพิพิธภัณฑสถานต่อการพัฒนาชุมชน

ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในประเทศไทยมีการเติบโต เพิ่มขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก แต่เป็นการเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณ แต่ด้านคุณภาพในการบริหารจัดการเพิ่มประสิทธิภาพยังคงมีจำกัด และในยุคกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นประสบปัญหาในการบริหารจัดการ^{๓๖}

ปัญหาของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นมีความหลากหลายทั้งที่ขึ้นอยู่กับบริบทความพร้อม และความร่วมมือทุกภาคส่วนในท้องถิ่นนั้น ๆ แต่สภาพปัญหาที่พบมากมาจากปัญหาดังนี้

๑) ขาดความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ผู้ก่อตั้ง รวมถึงคณะกรรมการในการดำเนินงานจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์งานพิพิธภัณฑสถาน เพื่อกำหนดวางแผนงานในการดำเนินงานระยะยาวที่ ชัดเจน จัดตั้งคณะกรรมการ และจัดหางบประมาณที่จะมาดูแลพิพิธภัณฑสถานให้ดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาให้พิพิธภัณฑสถานสร้างประโยชน์ได้คุ้มค่ากับที่ลงทุน

๒) พิพิธภัณฑสถานกลายเป็นที่เก็บของ

เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นการเก็บรวบรวมวัตถุโบราณที่พบในท้องถิ่นหรือเป็น โบราณวัตถุที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์จิตใจของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเพียงการเก็บรวบรวมมาไว้ในที่เดียวกันเท่านั้น แต่ยังไม่มีการศึกษาความรู้ ความหมายของโบราณวัตถุในแต่ละชิ้น เพื่อใช้ในการสื่อสารถึงความสำคัญ ประวัติความเป็นมา การใช้ประโยชน์ ให้เชื่อมโยงกับเรื่องราวที่จะนำเสนอให้คนที่สนใจได้ศึกษาเห็นคุณค่าของโบราณวัตถุชิ้นนั้น และให้เห็นถึงความสำคัญของโบราณวัตถุต่อคุณค่าทางจิตใจของคนในท้องถิ่น

๓) การเสื่อมสภาพของโบราณวัตถุ

โบราณวัตถุบางชนิดมีความเสี่ยงสูงในการรักษา หรือถ้ารักษาแบบไม่ถูกวิธี อาจจะทำให้โบราณวัตถุชิ้นนั้นเสียหาย อาจจะเป็นเนื่องจากภัยทางธรรมชาติ สัตว์แมลง หรือแม้กระทั่งจากฝีมือมนุษย์ เพราะฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่พิพิธภัณฑสถานควรมีการศึกษาหาความรู้เรื่องการดูแลโบราณวัตถุ และจัดหาบุคลากร ในท้องถิ่นที่คอยทำหน้าที่ดูแลโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานอย่างสม่ำเสมอ

๔) ขาดแคลนบุคลากรในการดูแล

ในส่วนของงานพิพิธภัณฑสถานจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในสายงานพิพิธภัณฑสถาน ไม่ว่าจะเป็นภัณฑารักษ์ นักวิชาการการศึกษา เจ้าหน้าที่กิจกรรม เพื่อให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่จัดขึ้น ได้มีกิจกรรมมานำเสนอให้ดูน่า สนใจ มีพลังที่จะขับเคลื่อนดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑสถาน และอาจจะต้องจัดทีมพี่เลี้ยงจากผู้เชี่ยวชาญ คอยให้ คำปรึกษา แนะนำ ในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑสถาน

๕) การเปิดให้บริการแบบไม่ต่อเนื่อง

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นหลายแห่งมีการเปิดให้บริการได้สักระยะเวลาหนึ่ง และได้ปิดปรับปรุง อันเนื่องมาจากขาดงบประมาณในการดูแล ขาดบุคลากรในการเปิดให้บริการ หรือแม้กระทั่งบางพิพิธภัณฑสถานไม่มีผู้เข้าชม จึงได้ปิดไว้ชั่วคราว ทำให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน และใช้ประโยชน์ได้อย่างจำกัด

๖) ขาดการสนับสนุน

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นหลายแห่งต้องแบกอุ้มภาระในการดูแลพิพิธภัณฑสถานไว้เพียงผู้เดียว ขาดการช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เนื่องมาจากการมองไม่เห็นถึงคุณค่า

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระสิริรัตนเมธี, ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานเจ้าพระยา, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ความสำคัญ ของพิพิธภัณฑ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น และระเบียบการของรัฐบาลยังไม่เปิดโอกาสให้ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบาง ลักษณะของงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลได้

๗) ขาดการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน

พิพิธภัณฑ์หลายแห่งมีการดำเนินงานเพียงกลุ่มคนเพียงกลุ่มเดียว ยังขาดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น หรือยังขาดอาสาสมัครที่จะเข้ามาช่วยเหลือ ดำเนินงานต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์ ถ้าพิพิธภัณฑ์ตั้งในบริเวณวัด อาจจะเริ่มจากการตั้งคณะศรัทธา โรงเรียนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หรือ การให้ชุมชนสามารถเข้ามาจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในบริเวณพิพิธภัณฑ์ จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง พิพิธภัณฑ์กับชุมชน

๘) ทศนคติของคนไทย

ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ยังมองพิพิธภัณฑ์เป็นเพียงที่เก็บโบราณวัตถุ รักษาของโบราณ ไม่มีกิจกรรม ขาดแรงจูงใจที่เข้ามากระตุ้นในการเข้าชม ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่นิยมเข้าพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีผู้เข้าชมน้อย เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายที่ต้องยุติการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์ สายันต์ ไพรชาญจิตร์ กล่าวถึง ทศนคติที่เป็นสาเหตุของคนไทยไม่ค่อยสนใจ พิพิธภัณฑ์ไว้ว่า คนไทยส่วนใหญ่เข้าไปชมพิพิธภัณฑ์เพียงครั้งเดียวแล้วเกิดความไม่ประทับใจ ไม่มีความน่าสนใจ อาจจะมีสาเหตุมาจากระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาสังคมสู่ความทันสมัย และมองว่า เรื่องของความเชื่อ ศาสนา ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ของท้องถิ่นเป็นเรื่องงมงาย ขาดเหตุและผลในทางวิทยาศาสตร์ เป็นอุปสรรคในการพัฒนาสู่ความก้าวหน้า ทำให้คนไทยรุ่นใหม่ไม่สนใจในประวัติศาสตร์ ขาดสำนึกเรื่องอดีต มองเห็นโบราณวัตถุเป็นเพียงสินค้าที่สร้างมูลค่ามากกว่าคุณค่าด้านจิตใจ^{๓๗}

จากสภาพปัญหาข้างต้นทำให้พิพิธภัณฑ์บางแห่งต้องออกมาหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้น สภาพปัญหาของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดจากความไม่พร้อมของผู้ที่ต้องการสร้างพิพิธภัณฑ์ ขาดงบประมาณ ขาดความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ ทศนคติของคนไทยที่ไม่เห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์ของชาติ และท้องถิ่นของตนเอง และกระแสสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการให้ความสำคัญกับมูลค่ามากกว่าคุณค่า พิพิธภัณฑ์จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ทันยุคสมัยในสภาพการณ์ของโลก

๔.๓.๓ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย

ในปัจจุบันเครือข่ายถือว่ามีความสำคัญต่อการบริหารจัดการ เพราะเครือข่ายเป็นการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรวมพลัง จนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด^{๓๘} เครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีทั้งภายในและภายนอก พิพิธภัณฑ์ภายในชุมชนเป็นเครือข่ายกับประชาชนชาวบ้าน กลุ่มอาชีพ พิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคลเชื่อมโยงและสนับสนุนการดำเนินงาน เครือข่ายภายนอกชุมชนเป็นพิพิธภัณฑ์เครือข่าย เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย การเรียนรู้ในการจัดกิจกรรม การเรียนรู้นั้นเป็นจุดเด่นสำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งพิพิธภัณฑ์สามารถสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์กับ

^{๓๗} สายันต์ ไพรชาญจิตร์, พิพิธภัณฑ์บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาพัฒนาโบราณคดีชุมชน, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระสิริรัตนเมธี, ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ผิตาโชน, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ชุมชนท้องถิ่นด้วยการสร้างกิจกรรมเชื่อมโยงไปยังชาวบ้านและแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน^{๓๙} และผลจากการประชุมกลุ่มย่อยของนักวิชาการและตัวแทนผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้สรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑) การพัฒนาด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญของการจัดการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการส่งเสริมการเรียนรู้แต่ละพิพิธภัณฑ์จะมีกิจกรรมแตกต่างกันไปตามประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อ ศาสนา ซึ่งพิพิธภัณฑ์ต้องจัดกิจกรรมสอดคล้องกับประเพณี เช่น ประเพณีบุญหลวงการเล่นผีตาโขนของพิพิธภัณฑ์ผีตาโขนอำเภอด่านซ้าย ซึ่งถือว่าเป็นงานระดับนานาชาติ เป็นเทศกาลท่องเที่ยวของคนในจังหวัดเลย^{๔๐} เพื่อส่งเสริมในการทำกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกับพิพิธภัณฑ์ดังเห็นได้จากการสนทนาจากคำกล่าวว่าการเพิ่มศักยภาพด้านการจัดกิจกรรม เพราะเรามองว่าการเคลื่อนไหวพิพิธภัณฑ์ที่ดีที่สุดก็คือ เรื่องของการจัดกิจกรรม กิจกรรมจะเป็นตัวที่ทำให้คนต่างๆ ที่เข้ามากับเราเกิดการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ เกิดการสร้างเครือข่ายขึ้นมา

๒) การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์เป็นการสื่อสารกิจกรรมที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้มีการดำเนินงานเพื่อให้กลุ่มเป้าหมาย และคนในชุมชนท้องถิ่นทราบข่าวสารนอกจากนั้นยังสื่อสารกับกลุ่มนักท่องเที่ยว ให้สาธารณะได้รู้จักพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สร้างมูลค่าทางภูมิปัญญา ผู้สนใจศึกษา เป็นการบริการให้ประชาชนที่สนใจ ในการศึกษาค้นคว้าซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งถ้าพิพิธภัณฑ์ต้องมีกิจกรรมและการประชาสัมพันธ์ที่มีการเคลื่อนไหว โดยการสื่อสารผ่านช่องทางสื่อสาร โดยคำนึงถึงการเปิดรับสื่อของแต่ละวัย ผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน นอกจากนั้นต้องเลือกใช้สื่อในการสื่อสาร เช่น สื่อวิทยุ วิทยุชุมชน สื่ออิเล็กทรอนิกส์เว็บไซต์ Facebook สื่อสมัยใหม่ สื่อสิ่งพิมพ์แผ่นพับ หนังสือเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ป้ายโฆษณา ข่าวประชาสัมพันธ์ ให้สามารถสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายได้ตรงกับความต้องการและคำนึงถึงการเข้าถึงสื่อในแต่ละวัย การประชาสัมพันธ์จึงเป็นหัวใจหลักของการโฆษณาชุมชนท้องถิ่นไปในตัว^{๔๑}

๓) การพัฒนาด้านของที่ระลึกและสิ่งอำนวยความสะดวก

การจำหน่ายของที่ระลึกเป็นการสร้างรายได้ให้กับพิพิธภัณฑ์ ร้านจำหน่ายของที่ระลึกที่มีกลุ่มเป้าหมายในอำนาจซื้อ มาก และน้อยต่างกัน มีสินค้าทุกกลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์ โดยจะต้องเชื่อมโยงกับวัตถุดิบแสดง ประวัติศาสตร์ สร้างมูลค่าให้กับพิพิธภัณฑ์ มีการจำลอง เป็นของที่ระลึก เช่น พิพิธภัณฑ์ผีตาโขนก็มีของที่ระลึกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นชุดผีตาโขน พวงกุญแจ และของเล่นต่างๆ ที่มีสัญลักษณ์ผีตาโขน^{๔๒}

^{๓๙} อลงกรณ์ จุฑาเกตุ, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๗, (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗), หน้า ๑๑๑๓.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระสิริรัตนเมธี, ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ผีตาโขน, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์ กองสินธุ์ เกตะวันดี, ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองเลย, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระมหายุระนันท์ สุขมงคล, กรรมการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

การจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม เป็นการบริการที่พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นให้บริการ อำนวยความสะดวกให้กับผู้เข้าชม ที่เข้ามาเรียนรู้หรือทำกิจกรรมภายในพิพิธภัณฑท์ ซึ่งสามารถอยู่ภายในบริเวณเดียวกันกับการจำหน่ายของที่ระลึก เป็นส่วนที่จะสร้างรายได้ให้กับพิพิธภัณฑท์ขึ้นอยู่กับขนาดของพิพิธภัณฑท์ พิจารณาถึงศักยภาพของแต่ละพิพิธภัณฑท์ พพิธภัณฑท์จำหน่ายของที่ระลึก ซึ่งของที่ระลึกนั้นไม่ใช่เพียงแต่สร้างรายได้เท่านั้น ของที่ระลึกสามารถสร้างมูลค่าและในเรื่องการตลาดได้

๑. มูลค่าทางจิตใจ ซึ่งของที่ระลึกจะมีเอกลักษณ์เชื่อมสัมพันธ์กับพิพิธภัณฑท์องค์ความรู้ที่อยู่ในพิพิธภัณฑท์ประวัติศาสตร์เรื่องเล่าในท้องถิ่น สัญลักษณ์ท้องถิ่น การจำลองวัตถุและย่อขนาด อาจจจะรวมถึงงานสร้างมูลค่าจากความคิดสร้างสรรค์เชื่อมโยงไปยังความรู้ที่ได้จากพิพิธภัณฑท์ ตัวอย่างเช่น ลายผ้าทอจากพิพิธภัณฑท์ที่เป็นสัญลักษณ์ของพิพิธภัณฑท์เชื่อมโยงกับภาพวาดว่าชุมชนนี้มีภูมิปัญญาด้านการทอผ้า เมื่อซื้อแล้วทำให้เห็นคุณค่าทางจิตใจและยังมีความทรงจำที่ดีว่าซื้อมาจากที่ใด นอกจากนี้ต้องคำนึงกลุ่มผู้ซื้อที่มีรายได้น้อย เช่น เยาวชน อาจจะนำเศษผ้ามาสร้างมูลค่าโดยการทำเป็นกระเป๋าตินสอดของที่ระลึกก็ได้

๒. สร้างรายได้ให้คนในชุมชน โดยจัดกลุ่มแม่บ้านมาทอผ้าในพิพิธภัณฑท์เพื่อจำหน่าย คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ สร้างรายได้และอยากเข้ามาทำงานในการดูแลพิพิธภัณฑท์ สร้างรายได้ให้กับพิพิธภัณฑท์มีงบประมาณมาใช้ในการบริหารงานพิพิธภัณฑท์

พระครูประภัสร์จันทโชติ ประธานบริหารพิพิธภัณฑท์ประภัสร์จันทโชติ ให้ข้อมูลว่าพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นมีความสำคัญมากถ้าไม่อนุรักษ์ไว้ ต่อไปภายภาคหน้าลูกหลานจะไม่ทราบเลยว่าบรรพบุรุษในอดีตได้มีความเป็นมาอย่างไร และพิพิธภัณฑท์ประภัสร์จันทโชติ ได้มีกลุ่มแม่บ้านทอผ้าและทำของที่ระลึกไว้คอยจำหน่ายบริการนักท่องเที่ยวอีกด้วย^{๔๓}

๔) การพัฒนาด้านการบริการนำชมพิพิธภัณฑท์

การให้บริการนำชมพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นของชุมชน มีมัคคุเทศก์อาสา มัคคุเทศก์น้อยนำชมในพิพิธภัณฑท์และชุมชนเส้นทางการนำชม บุคลากรในท้องถิ่นที่เป็นผู้บรรยายให้ความรู้ของตน กำเนิดทรัพยากรวัฒนธรรมและทรัพยากรโบราณคดีที่มีความรู้กับถิ่นกำเนิดของทรัพยากรเป็นผู้ที่ให้การบริการนำชม มัคคุเทศก์นำชมพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นโดยจัดอบรมให้ความรู้แก่มัคคุเทศก์น้อย

พระสิริรัตนเมธี ประธานบริหารพิพิธภัณฑท์ผิตาโขน ให้ข้อมูลว่า พิพิธภัณฑท์ผิตาโขนได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทางภาครัฐให้จัดโครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อยให้แก่สามเณร เพื่อนำความรู้การเป็นมัคคุเทศก์ไปบริการนักท่องเที่ยว^{๔๔}

สอดคล้องกับ พระครูประภัสร์จันทโชติ ประธานบริหารพิพิธภัณฑท์ประภัสร์จันทโชติ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้จัดสรรงบประมาณให้ทางพิพิธภัณฑท์ได้จัดอบรมมัคคุเทศก์อาสาพัฒนาชุมชน ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายคือ พระสงฆ์ ชาวบ้าน และนักเรียน เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในการบริการนักท่องเที่ยว ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม ทรัพยากรโบราณคดี ได้เรียนรู้เกี่ยวกับปราชญ์ องค์ความรู้เกี่ยวกับคนในท้องถิ่น

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์จันทโชติ, ประธานบริหารพิพิธภัณฑท์ประภัสร์จันทโชติ, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระสิริรัตนเมธี, ผู้บริหารพิพิธภัณฑท์ผิตาโขน, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

รู้จักท้องถิ่น รู้จักตัวเอง และพัฒนาเยาวชนให้มีความรู้ความสามารถ และเข้าใจในความเป็นมาของ พิพิธภัณฑสถานเพื่อจะได้ถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมได้^{๕๕}

ในขณะที่ ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย กล่าวว่า การที่พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นมีเครือข่ายถือว่าเป็นเรื่องที่ดี เพราะ พิพิธภัณฑสถานจะได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเส้นทางการนำชมกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน เส้นทางเดินเข้าชมภูมิปัญญาท้องถิ่น หลังจากได้ชมนิทรรศการที่จัดแสดงได้เรียนรู้ของจริงไปตามหมู่บ้านเชื่อมโยงกับปราชญ์ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นเชื่อมโยงกับเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานภายในชุมชน เป็นเมืองพิพิธภัณฑสถานหรือพิพิธภัณฑสถานมีชีวิตได้สัมผัสของจริง วิถีชีวิตจริง การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยการนำชมของคนในท้องถิ่นรวมถึงการบรรยายโดยคนในท้องถิ่น และต้นกำเนิดของพิพิธภัณฑสถาน^{๕๖}

จากการศึกษาพบว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น จะมีโบราณวัตถุ ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ต้องมีการจัดการลงทะเบียนพิพิธภัณฑสถาน จัดทะเบียนทรัพยากรวัฒนธรรม ทรัพยากร โบราณคดี กำหนดเส้นทางนำชม ทำแผนที่เดินดินเส้นทางภาพวาดในชุมชน กิจกรรมที่ทำให้คนในท้องถิ่นรู้จักชุมชนของตนเองมากขึ้น รู้จักบ้านของปราชญ์ท้องถิ่น ภูมิปัญญา ปราชญ์เรื่องราวที่เกี่ยวกับท้องถิ่น รวมกันเป็นพิพิธภัณฑสถานมีชีวิตทั้งชุมชนเป็นพิพิธภัณฑสถาน ปราชญ์ คนในชุมชน เป็นผู้นำชม เป็นคนเล่าเรื่อง รู้จักชุมชนของตน เอกรักษ์ของชุมชน ตัวอย่างเช่น เส้นทางนำชมพิพิธภัณฑสถานไผ่ดำ บ้านนาป่าหนาด หลังจากชมพิพิธภัณฑสถานแล้วมีคัคคุเทศก์นำชมท้องถิ่นเรียนรู้กิจกรรมการเล่นต่างๆ

พระสิริรัตนเมธี ประธานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ได้ให้ข้อมูลว่า ในอดีตพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลยนั้น ยังไม่มีเครือข่ายความร่วมมือแต่อย่างใด ทำให้พิพิธภัณฑสถานบางแห่งถูกปิดไปเพราะไม่มีงบประมาณในการดูแล ปัจจุบันภาครัฐได้จัดสรรงบประมาณมาให้เพื่อบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานให้ทันสมัย เช่น พิพิธภัณฑสถานผีตาโขน พิพิธภัณฑสถานไผ่ดำ เป็นต้น

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูประภัทร์จันทโชติ, ประธานบริหารพิพิธภัณฑสถานประภัทร์จันทโชติ, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์ สาคร พรหมโคตร, ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสาร (Document research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย และเพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) แล้วการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ซึ่งได้สรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

๑) องค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ผลการศึกษาดังกล่าวและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย จำนวน ๑๕ แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิตาโขน), พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ศูนย์วัฒนธรรมไทยดำ, พิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทโชติ, ศูนย์พิพิธภัณฑ์ตำบลชัยพฤกษ์ วัดศรีสัตตนาคน, พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ชอบ ฐานสโม วัดป่าสัมมานุสรณ์, เจดี พิพิธภัณฑ์หลวงปู่หลุย จันทสาโร วัดถ้ำผาบึง, พิพิธภัณฑ์หลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำผาปู่, พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก วัดโนนสว่าง, หอพิพิธภัณฑ์พระแก้วอาสา, ศูนย์ศิลป์สิรินธร, พิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว, หออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนภูหลวงวิทยา

๒) การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ในการสร้างเครือข่ายการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เป็นการดำเนินการโดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” โดยอาศัยความร่วมมือจากผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พระสังฆาธิการ ประชาชนและส่วนราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น กระบวนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” นั้น มีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) สร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

- ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน

๒) การจัดการและการบริหารงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

- คณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย
- การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

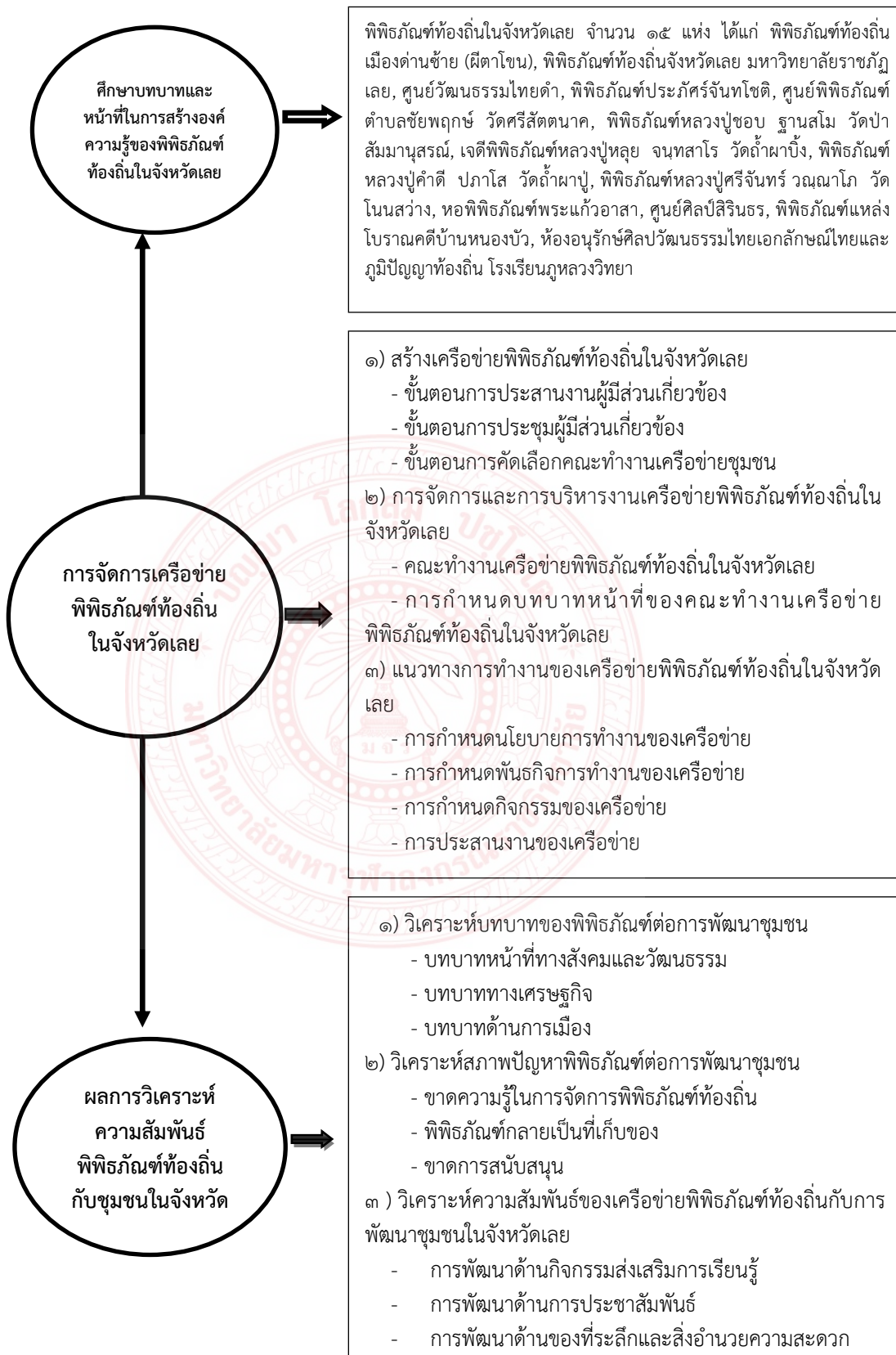
๓) แนวทางการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

- การกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่าย
- การกำหนดพันธกิจการทำงานของเครือข่าย
- การกำหนดกิจกรรมของเครือข่าย

๓) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พิพธัณท์ท้องถิ่นกับชุมชนในจังหวัดเลย

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพธัณท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากการสังเกตและสำรวจจากการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย มารวบรวมและวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ๑) วิเคราะห์บทบาทของพิพธัณท์ต่อการพัฒนาชุมชน
 - บทบาทหน้าที่ทางสังคมและวัฒนธรรม
 - บทบาททางเศรษฐกิจ
 - บทบาทด้านการเมือง
- ๒) วิเคราะห์สภาพปัญหาพิพธัณท์ต่อการพัฒนาชุมชน
 - ขาดความรู้ในการจัดการพิพธัณท์ท้องถิ่น
 - พิพธัณท์กลายเป็นที่เก็บของ
 - ขาดการสนับสนุน
- ๓) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพธัณท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน
 - การพัฒนาด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้
 - การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์
 - การพัฒนาด้านของที่ระลึกและสิ่งอำนวยความสะดวก

แผนผังที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” เนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ของบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย รวมทั้งนำข้อเสนอแนะต่างๆ ในการนำผลวิจัยไปปฏิบัติและข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะการวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมระดมความคิดเห็น และการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนาม และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ บทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๕.๑.๑.๑ องค์ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย จำนวน ๑๕ แห่ง ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

๑) พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย (ผิตาโขน)

พิพิธภัณฑ์ผิตาโขน ตั้งอยู่ภายในวัดโพนชัย อ.ด่านซ้าย จ.เลย เป็นสถานที่เก็บและจัดนิทรรศการเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมารวมถึงผิตาโขนที่มีความเชื่อกันว่าเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล ว่างานบุญผิตาโขนนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานบุญหลวง ที่ถือว่าเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีของท้องถิ่นที่รวมเอางานบุญพระเวส (ฮีตเดือนสี่) โดยงานบุญพระเวสมีวัตถุประสงค์จัดเพื่อให้พึ่งเทศน์มหาชาติ ซึ่งผิตาโขนจะเป็นผู้ออกมาสร้างสีสันและความครื้นเครงในขบวนแห่ ส่วนชื่อของผิตาโขนนั่นเล่าต่อกันมาว่าน่าจะมา

จากการสวมหน้ากากคล้ายหัวโขน หรือบางคนเรียกเป็นผีตาขน ผีตามคน และเพี้ยนเป็นผีตาโขนในที่สุด

๒) พิพิธภัณฑ์ศิลปะวัฒนธรรมจังหวัดเลย

พิพิธภัณฑ์ศิลปะวัฒนธรรม มีสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เป็นหน่วยงานรับผิดชอบจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับหวัดเลย เดิมทีศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้วิวัฒนาการมาจากหน่วยเฉพาะของกองวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบข้อมูลข่าวสารสนเทศทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและจังหวัด โดยใช้สถาบันการศึกษาสูงสุดของท้องถิ่นเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินงานในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ วิทยาลัยครูเลย จึงได้รับเกียรติให้เป็นที่ตั้งศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย โดยเปิดหอวัฒนธรรมเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ต่อมาจังหวัดเลยได้รับอนุมัติงบประมาณจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจากองค์การการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จึงได้สร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เปิดให้บริการอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ จนถึงปัจจุบัน

๓) พิพิธภัณฑ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด

พิพิธภัณฑ์ไทยดำ ตั้งอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด อ.เชียงคาน จ.เลย ในปี ๒๕๓๙ นายเพชรตะบอง ไพรศุณย์ ได้ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยดำของหมู่บ้าน ต่อมาปี ๒๕๕๔ ได้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ไทดำนาป่าหนาดขึ้นและเปิดให้บริการตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๕ เป็นต้นมา เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้กับนายหล้า-นางรอง ไพรศุณย์ ผู้เป็นบิดา-มารดา บนที่ดินบ้านพิพิธภัณฑ์จัดเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ อาคารห้องสมุด อาคารที่พัก ยุงข้าวพื้พ้อผ้า ร้านค้า ลานมะก๊อน ลานการแสดง จุดถ่ายรูป มีสนามหญ้า ทุ่งนา และ ภูเขาทิวทัศน์ สวยงามมีลมพัดผ่านทำให้เย็นสบายตลอดปี เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยว เป็นสถานที่พักผ่อน มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเก็บรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาของไทยดำ ไทดำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์เรื่องราวและภาษาไทยดำเพื่อเป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกให้กับชาวไทดำเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตนและเพื่อเป็นแหล่งสืบสานอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิม อาคารทั้งหมดสร้างแบบหลังคารูปโค้ง แบบลาดเต่าและแบบลาดตูป

๔) พิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทร์โชติ

พิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทร์โชติ ตั้งอยู่ภายในวัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ตามแนวคิดของพระครูประภัสร์จันทร์โชติ (สนปกสุโร) เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงพระครูวิจารณ์สังฆกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ และอดีตเจ้าคณะอำเภอเมืองเลย ภายในจัดแสดงอัฐบริวารของพระครูวิจารณ์สังฆกิจ คัมภีร์ไบลาน จารึกวัดห้วยหว้าหลักที่ ๒ เรื่องราววีรกรรมนาอ้อ เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านอันเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาวบ้านนาอ้อ ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของตำบลนาอ้อ

๕) ศูนย์วัฒนธรรมตำบลชัยพุกักษ์

ศูนย์วัฒนธรรมตำบลชัยพุกักษ์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวศิลปะวัฒนธรรม และแหล่งมรดก ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดศรีสัตตนาคนาม ๙ บ้านก้างปลา ต.ชัยพุกักษ์ อ.เมือง จ.เลย เป็นแหล่งแสดงความเป็นมาของชาวบ้านตำบลชัยพุกักษ์ แสดงถึงอัตลักษณ์วิถีการดำรงชีวิตมาแต่ก่อน ตั้งอยู่ในบริเวณวัดศรีสัตตนาคนาม วัดศรีสัตตนาคนามยังเป็นแหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคนามมีโบสถ์พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันและเจดีย์ญาคูชา เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญและยังมีพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนอีกด้วย

๖) พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ชอบ ฐานสโม

พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ชอบ ฐานสโม ตั้งอยู่ที่วัดป่าสัมมานุสรณ์ บ้านโคกมน ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นเจดีย์พิพิธภัณฑสถานศิลปะที่คณะศิษยานุศิษย์ได้สร้างเพื่อประดิษฐานรูปเหมือนหลวงปู่ชอบ ฐานสโม อริราชทูตและอัฐบริวารของหลวงปู่สมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เพื่อให้ประชาชนที่มีความเคารพศรัทธาได้กราบไหว้บูชา ท่านเป็นศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต โปรดปรานมากที่สุดและเป็นพระอริยะสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพศรัทธามาก พระเจดีย์วัดป่าสัมมานุสรณ์ สร้างตามแบบของกรมศิลปากรขนาดฐานองค์พระเจดีย์กว้างยาวด้านละ ๒๕ เมตร สูง ๓๓ เมตร ก่อสร้างด้วยโครงเหล็ก ก่ออิฐถือปูนและเคลือบด้วยกระเบื้องอย่างดี วัดป่าสัมมานุสรณ์นี้เป็นวัดป่าวิปัสสนากัมมัฏฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เหมาะแก่การแสวงบุญและปฏิบัติธรรม

๗) พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หลุย จันทสาโร

เจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หลุย จันทสาโร ตั้งอยู่ที่วัดถ้ำผาบึง อ.วังสะพุง จ.เลย สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของหลวงปู่หลุย จันทสาโร ศิษย์เอกของพระอาจารย์มั่น ภายในเจดีย์มีหุ่นขี้ผึ้งรูปเหมือนหลวงปู่หลุย และเครื่องอัฐบริวารของท่าน พร้อมนิทรรศการทางพระพุทธศาสนาที่มีการติดตั้งไฮด์ทักนุอุปกรณ์ประกอบนิทรรศการอย่างครบถ้วน ทันสมัย สามารถปรับใช้เป็นสถานที่ให้ธรรมศึกษา ปฏิบัติสมาธิหรือกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็น พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี อาคารพิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หลุย จันทสาโร เป็นลักษณะของเจดีย์และจัดแสดงภายในโถงเจดีย์ การจัดแสดงภายในเจดีย์พิพิธภัณฑสถานพระอาจารย์หลุย จันทสาโรภายในโถงเจดีย์ประกอบด้วย รูปหล่อพระอาจารย์หลุย จันทสาโร อัฐิธาตุของพระอาจารย์หลุย จันทสาโร ที่ตกผลึกเป็นแก้วแล้ว เครื่องอัฐบริวารของพระอาจารย์หลุย ที่เคยใช้ในสมัยที่ยังไม่มรณภาพ เพื่อให้คณะศิษยานุศิษย์ได้กราบไหว้บูชา

๘) พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่คำดี ปภาโส

พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่คำดี ปภาโส ตั้งอยู่ภายในวัดถ้ำผาปู ต.นาอ้อ อ.เมืองเลย จ.เลย ภายในมีการจัดแสดงรูปปั้นและสิ่งของเครื่องใช้ของหลวงปู่คำดี ปภาโส หรือพระครูญาณทัสสี “ถ้ำผาปู” ฟังดูอาจจะไม่ค่อยคุ้นหูกันมากนัก แต่หากบอก “วัดถ้ำผาปู” หรือชื่อเต็มว่า “วัดถ้ำผาปูนิมิต” ชื่อนี้หลายคนในจังหวัดเลย ค้นเคยเป็นอย่างดี วัดถ้ำผาปูนิมิตเป็นวัดธรรมยุต สายวิปัสสนากรรมฐาน ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอเมืองเลย ไปตามถนน ๒๐๑ ไปอำเภอเชียงคาน ไปประมาณ ๔ กิโลเมตร

และเลี้ยวซ้ายสามแยกปากภู ใช้ทางหลวงหมายเลข ๒๑๑๕ ไปอำเภอท่าลี่ไปประมาณ ๑.๒ กิโลเมตร จะพบประตูทางเข้าวัดถ้ำผาปู่ ทางด้านขวามือ ฝั่งตรงข้ามโรงเรียนบ้านน้ำภู สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ สะดวกสบาย

๙) พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนโก

พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนโก ตั้งอยู่ที่วัดโนนสว่าง บ้านโนนสว่าง ตำบลศรีสงคราม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย วัดโนนสว่าง สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๓ โดยพระธรรมวรลังการ (หลวงปู่ศรีจันทร์ วัฒนโก) พระครูอดิสังยุตตาราม สมัยนั้น ด้วยท่านเห็นว่าวัดจันทร์ซึ่งที่ท่านได้สร้างไว้ในบ้านเกิดของท่าน อยู่ในภูมิภาคที่ไม่ดีเนื่องจากตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย ซึ่งมีน้ำกัดเซาะทุกปี ซึ่งอาจทำให้เสียหายจากการผลการพังของตลิ่งได้ หลวงปู่จึงคิดจะสร้างวัดขึ้นมาใหม่ อยู่ในบริเวณที่ปลอดภัยและสมบูรณ์ และได้สำรวจหาบริเวณที่ตั้งวัดใหม่ และมีความเห็นว่าที่ตั้งวัดโนนสว่างปัจจุบันนี้เป็นที่สมควรที่จะสร้างวัดขึ้นมาใหม่ คณะศิษย์และชาวบ้านโนนสว่าง ได้มีมติในที่ประชุมว่าหลังจากการจัดงานในครั้งนี้เราควรจัดสร้างอนุสรณ์สถานของหลวงปู่ไว้ที่วัดโนนสว่างแห่งนี้ ซึ่งเป็นวัดที่หลวงปู่ได้สร้างขึ้นที่บ้านเกิดของท่าน คณะศิษย์พร้อมชาวบ้านโนนสว่างจึงได้ไปขออนุญาตหลวงปู่จัดสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑสถานขึ้น โดยได้นำแบบแปลนมาจากเจดีย์พิพิธภัณฑสถานของหลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำผาปู่ มาเป็นต้นแบบในการก่อสร้างโดยตั้งงบประมาณตามต้นแบบเดิมเอาไว้ ๑๓ ล้านบาท

๑๐) หอพิพิธภัณฑสถานพระแก้วอาสา

หอพระแก้วอาสาตั้งอยู่ที่ วัดศรีภูมิ บ้านนาหอ ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยลงเสาเข็มเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๔๗ หรือขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะแม กลุ่มผู้ริเริ่มในการสร้างได้แก่ เจ้าพ่อกวนถาวร เชื้อบุญมี นายวัฒนา หอมวุฒิวรงค์ (ข้าราชการบำนาญ) ลูกหลานพระแก้วอาสา (นายสงเคราะห์ กาญจนโกมล) ผู้มีจิตศรัทธา (นายกองเกณฑน์ นางบัวภา วงศ์โสภา) พร้อมชุมชนนาหอ ได้ร่วมใจกันสร้างหอพระแก้วขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับพระแก้วอาสา วีรบุรุษทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นนาหอ ได้แก่ ภาววาดพระแก้วอาสา ราชอาสน์ หอพระ (หิ้งพระ) และเสื้อผ้าของพระแก้วอาสา

พิพิธภัณฑสถานพระแก้วอาสา เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวยกพื้น สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้และประวัติของพระแก้วอาสา (ท้าวทองแสง) อดีตเจ้าเมืองด่านซ้ายในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระแก้วอาสาเป็นบุตรของพระมหาณรงค์ (ท้าวคำสม) อดีตเจ้าเมืองภูครั้ง (อ.ภูเรือในปัจจุบัน) และมีบรรดาศักดิ์เป็นท้าวขัติยะ ขุนนางในเมืองภูครั้ง ต่อมาบิดาได้ถึงแก่กรรมก็ได้เป็นเจ้าเมืองภูครั้ง จนกระทั่งเมืองภูครั้งถูกยุบรวมกับเมืองด่านซ้ายจึงได้ย้ายมาเป็นเจ้าเมืองด่านซ้าย ในราชทินนาม “พระแก้วอาสา” ซึ่งเป็นชื่อราชทินนามเฉพาะตำแหน่งเจ้าเมืองด่านซ้าย

๑๑) ศูนย์ศิลป์สิรินธร

ศูนย์ศิลป์สิรินธร ตั้งอยู่ภายในบริเวณโรงเรียนศรีสงครามวิทยา อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๖ มีเนื้อที่ประมาณ ๖ ไร่ เป็นสถานที่แสดงภาพเขียนของนักเรียนที่มีความสวยงาม และสร้างชื่อเสียงทั้งในระดับประเทศและระดับโลก รวมทั้งเป็นแหล่งความรู้ทางศิลปะวัฒนธรรม ประกอบด้วยหอนิทรรศการถาวรและหมุนเวียน อาคารฝึกปฏิบัติงานศิลปะ ร้านจำหน่ายผลงานศิลปะและของที่ระลึก โดยได้รับพระราชทานนาม “ศูนย์ศิลป์สิรินธร” จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ความเป็นมาของศูนย์ศิลป์สิรินธร เกิดขึ้นจากครูสังคม ทองมี รักราชการที่โรงเรียนศรีสงครามวิทยา อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ดำรงตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษ อาจารย์ ๓ ระดับ ๘ ศูนย์ศิลป์สิรินธร นั้น เกิดขึ้นจากความตั้งใจของครูสังคม ทองมี ผู้ซึ่งใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวดในการต่อสู้ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทอดพระเนตรและได้รับพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานชื่อ ว่า “ศูนย์ศิลป์สิรินธร”

๑๒) พิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว

พิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดีหนองบัว ตั้งอยู่ในโรงเรียนบ้านหนองบัว บ้านหนองบัว หมู่ที่ ๔ ตำบลภูหอ อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย ประมาณ ลองติจูดที่ ๑๗ ๐๗' ๔๘" องศาเหนือ ละติจูดที่ ๑๐๑ ๓๘' ๓๐" องศาตะวันออก (แผนที่ทหารมาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ แผนที่อำเภอกุหลอง ลำดับชุด ๑. ๗๐๑๗ ระวัง ๕๓๔๓ II พิมพ์ครั้งที่ ๔-RTSD)

ประวัติการศึกษาแหล่งโบราณคดี สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ ๗ ขอนแก่น ได้รับแจ้งจากนายสัมฤทธิ์ สุภามา หัวหน้ากลุ่มศาสนาฯ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย (ตำแหน่งเดิม ปัจจุบันดำรงตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย) ในวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๔ ว่าพบโครงกระดูกและโบราณวัตถุจำนวนมาก จากการไถปรับสนามฟุตบอลโรงเรียนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้แก่ ๑. ชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ ๒. ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ ๓. เศษภาชนะดินเผา ๔. ลูกปัดหิน ๕. เครื่องมือเหล็ก ๖. เครื่องสำริด ๗. กำไลหิน ๘. นวดินเผา ๙. หิมะน้ำอ้อย

๑๓) หออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนภูหลวงวิทยา อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

หออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเอกลักษณ์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตั้งอยู่ที่โรงเรียนภูหลวงวิทยา อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย เป็นการจัดแสดงสิ่งของต่างๆ เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น รวมทั้งแสดงถึงวิถีชีวิต ทั้งทางด้านการประกอบอาชีพ เช่น ได้มีการจัดแสดงของ ไถ แอก คาด อุปกรณ์ในการทำนา เป็นต้น

ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ทางโรงเรียนกุหลวงวิทยา ร่วมกับอำเภอกุหลวง ได้ร่วมกันจัดตั้งห้องอนุรักษ์วัฒนธรรมขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น และมีความต้องการที่จะสืบสาน อนุรักษ์วิถีชีวิตของบรรพบุรุษไว้ให้ลูกหลานคนรุ่นหลังได้ศึกษา จึงได้ทำการจัดตั้งขึ้น โดยได้จัดตั้งที่โรงเรียนกุหลวงวิทยา เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในอดีต

๑๔) พิพิธภัณฑวัตถุชุมชนวัดศรีภูมิ

พิพิธภัณฑวัตถุชุมชนวัดศรีภูมิ ตั้งอยู่ที่วัดศรีภูมิ เลขที่ ๖๘ หมู่ที่ ๒ บ้านนาหอ ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นอาคารจัดแสดงโบราณวัตถุที่พบภายในเขตวัดศรีภูมิ และข้าวของเครื่องใช้ของชาวบ้านนาหอในอดีตที่ได้รับการบริจาคจากชาวบ้าน ตั้งอยู่ที่วัดศรีภูมิ บ้านนาหอ สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๗๔ โดยงบประมาณการก่อสร้างจาก อบต.นาหอ จำนวน ๒๕๕,๐๐๐ บาท (สองแสนเก้าหมื่นห้าพันบาทถ้วน) และมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ได้เข้ามาช่วยดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำพิพิธภัณฑท้องถิ่นนาหอในพื้นที่บ้านนาหอ เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม-๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ พิพิธภัณฑวัตถุศรีภูมิ ได้จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับวรรณกรรมโบราณ และเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน เช่น พระไม้แกะสลัก คัมภีร์ใบลาน หีบพระธรรม สมุดข่อย ปักทึน (ปฏิทินโบราณ) ฆ้อง กลอง หอพระขนาดเล็ก พานทองเหลือง ชั้นทองเหลือง เครื่องถ้วยชนิดต่างๆ ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตและพิธีกรรมของชาวบ้านนาหอในอดีต นอกจากนี้ยังมีของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์ชุมชนจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวด้วย

๑๕) ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีฝิ่นน้ำ

พิพิธภัณฑฝิ่นน้ำ ตั้งอยู่ที่บ้านนาซ่าว ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ประเพณีฝิ่นน้ำเป็นการเล่นของชาวบ้านนาซ่าว ตำบลนาซ่าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ฝิ่นน้ำเป็นชื่อเรียกของคนที่ตั้งกายลักษณะรุ่มร่ามเป็นชุดยาว สวมหมวกครอบศีรษะมีลักษณะคล้ายควาย บนชุดมีการแต่งตัวด้วยเส้นแถบของผ้าสีสดใสที่นำมาเย็บต่อและปล่อยชายให้เป็นริ้ว เมื่อเคลื่อนไหวจะทำให้พลั่วสะบัดไปตามแรงการเคลื่อนไหวนั้น คำว่า “ฝิ่นน้ำ” นั้นที่มาจาก ๒ นัยยะคือ นัยยะที่ ๑ ความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณของสัตว์ จำพวกวัวควายที่ตายไปแล้วแต่วิญญาณยังล่องลอยอยู่ ตามสถานที่เคยอยู่อาศัย เช่น ตามลำห้วย หนอง แม่น้ำ เมื่อชาวบ้านไปตักน้ำหรืออาบน้ำก็จะตามคนเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนนัยยะที่ ๒ นั้นจะมาจากการเล่นฝิ่นน้ำเป็นประจำทุกเดือน ๖ แล้วฝนตกทุกครั้ง จึงเรียกว่า “ฝิ่นน้ำ” ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีที่อาศัยตามลำห้วย หนอง คลองบึง คนโบราณมักเรียกว่า “ฝิ่นน้ำ” ซึ่งคนในเขตตำบลนาซ่าวและอำเภอเชียงคานเองก็เรียกอย่างไรก็ตามจะมีการเรียกชื่อได้ในลักษณะเช่นว่า “ฝิ่น” “ฝิโนน” หรือ “ฝิชน” ตามแต่ความเชื่อของแต่ละคน

๕.๑.๑.๒ บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ คือ การสื่อความเข้าใจในเอกลักษณ์และความรู้สึกผูกพันว่าเป็นของสถานที่หรือสังคมนั้น ๆ ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงมากมายทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะก่อให้เกิดความเจ็บปวดในความรู้สึก พิพิธภัณฑ์สถานสามารถเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีและมีคุณค่าในการเชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบัน บทบาทของพิพิธภัณฑ์ต่อสังคมในมุมกว้าง รวมถึงประโยชน์ที่จะพึงมีต่อชุมชนที่พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ที่สำคัญมี ๓ ประการ คือ

๑. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม เป็นที่ทราบและยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันที่ทำประโยชน์ด้านสังคมและวัฒนธรรมให้ท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ ทำหน้าที่สงวน รักษา ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้แก่ชุมชน ให้บริการในฐานะเป็นจุดรวมทาง

๒. บทบาททางเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์สามารถแสดงบทบาทสำคัญในการย้อนอดีต สภาพเศรษฐกิจของชุมชนเมืองและชนบทได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามบทบาทดังกล่าวในหลายๆ ประเทศ ยังไม่เป็นที่นิยมหรือเข้าใจของประชาชนนัก เมื่อเทียบกับบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม

๓. บทบาททางการเมือง พิพิธภัณฑ์ในชุมชนที่บริหารโดยหน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่น จะมีส่วนช่วยและส่งเสริมความรู้สึกภาคภูมิใจ และความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของชุมชนให้เกิดขึ้นกับผู้คนท้องถิ่น รวมทั้งจรรโลงให้คุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมดำรงอยู่ตลอดไป

หน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ ดังนี้

๑. การรวบรวมวัตถุ (Collecting) คือ การรวบรวมวัตถุ ถ้าไม่มีการรวบรวมวัตถุก็ไม่เกิดเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นได้

๒. หน้าที่ตรวจสอบจำแนกแยกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying and Research) คือ งานหน้าที่ทางวิชาการของพิพิธภัณฑ์ ที่ต้องตรวจสอบ จำแนกแยกประเภท กำหนดอายุ แบบสมัยและที่มาของวัตถุ

๓. การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) คือ การจัดทำทะเบียนวัตถุที่เก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์

๔. หน้าที่ซ่อมสงวนรักษาวัตถุ (Conservation and Preservation) ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่พิพิธภัณฑ์จะต้อง “สงวนรักษา” วัตถุที่รวบรวมไว้ให้คงทนถาวร ไม่ให้มีการเสื่อมสภาพ

๕. หน้าที่รักษาความปลอดภัย (Museum Security) ได้แก่ การสงวนรักษาให้ปลอดภัยจากการเสื่อมชำรุดตามสภาพกาลเวลา และคุ้มครองความปลอดภัยจากการโจรกรรมและอัคคีภัย

๖. หน้าที่ให้การศึกษา (Museum Education) พิพิธภัณฑ์มีบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่คนทุกระดับ ทุกประเภทและทุกวัย

๗. หน้าที่ทางสังคม (Social Function) เป็นหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับงานในหน้าที่การศึกษา

๕.๑.๒ กระบวนการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สรุปประเด็นในการสร้างเครือข่ายการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย เป็นการดำเนินการโดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย” โดยอาศัยความร่วมมือจากผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น พระสังฆาธิการ ประชาชนและส่วนราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขึ้น ซึ่งมีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๕.๑.๒.๑ กระบวนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๑. ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทำหนังสือแนบสการ/เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ตัวแทนพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น พระสังฆาธิการจากวัดที่มีพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น จำนวน ๑๕ รูป/คน ผู้แทนหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๕ คน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นร่วมกับพระสังฆาธิการและหน่วยงานราชการจำนวน ๕ คน

๒. ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ซึ่งได้จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งนำมาสู่การสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาพิพิธภัณฑสถานอย่างยั่งยืน เป็นระบบและมีเครือข่ายในระดับชุมชนในจังหวัดเลย

๓. ขั้นตอนการคัดเลือกคณะกรรมการดำเนินงานเครือข่ายชุมชน

เมื่อผู้เข้าร่วมการประชุมได้เข้าใจในแนวทางการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลยแล้ว ประธานที่ประชุมก็ได้ดำเนินการสรรหาและคัดเลือกตัวแทนผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น พระสังฆาธิการและบุคคลเกี่ยวข้องเพื่อเป็นคณะกรรมการบริหารงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๕.๑.๒.๒ การจัดการและการบริหารงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย อย่างสมบูรณ์เป็นรูปธรรม จึงมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อคัดเลือกและกำหนดบทบาทหน้าที่คณะกรรมการเครือข่ายชุมชนพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๑) คณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย จาก การเสนอชื่อของผู้เข้าร่วมประชุม ทำให้ได้คณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ซึ่ง ประกอบไปด้วยประธาน รองประธาน กรรมการ และเลขานุการเครือข่าย

๒) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่าย

ที่ประชุมเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของ คณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ดังนี้

๑. ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น
๒. ทำหน้าที่แจ้งข่าวสารการดำเนินการต่างๆ
๓. ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
๔. ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย
๕. ทำหน้าที่จัดการประชุมเครือข่าย เป็นประจำทุกปี
๖. คณะทำงานเครือข่ายแต่ละชุดมีวาระในการดำเนินงาน ๔ ปี

บทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลยข้างต้นนี้ ถือเป็นแนวทางการจัดการและการบริหารงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ที่จะมีการ ดำเนินการต่อไปอย่างน้อยก็เป็นวาระละ ๔ ปี ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของการทำงานโดยอาศัยความ ร่วมมือของผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นและชุมชน

๕.๑.๒.๓ แนวทางการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

หลังจากที่มีการตั้งคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลยขึ้นมา พร้อมทั้งมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อให้ การทำงานของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับ คณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ได้กำหนดทิศทางการทำงานโดยนำหลักพุทธ ธรรมมาบูรณาการ

๑) การกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่าย

แนวทางในการบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ เสนอการกำหนดนโยบายของเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลยได้ดังนี้

๑. ผลักดันให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ให้มีความรักความ ห่วงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง
๒. ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ให้มีความเพียร พยายามที่จะสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

๓. ส่งเสริมให้เยาวชนและคนในท้องถิ่นเกิดความสนใจในแหล่งเรียนรู้ทางพิพิธภัณฑ์ของชุมชน

๔. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒) การกำหนดพันธกิจการทำงานของเครือข่าย

หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย คณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ได้กำหนดพันธกิจของคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ดังนี้

“ดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนเครือข่ายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่คู่ชุมชนสืบไป”

พันธกิจข้างต้นถือเป็นแนวทางแนวทางสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คณะทำงานเครือข่ายซึ่งจะมีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และแนวนโยบายการทำงานโดยบูรณาการตามหลักพุทธธรรม

๓) การกำหนดกิจกรรมของเครือข่าย

เนื่องจากว่าการทำงานของคณะทำงานเครือข่าย ยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงเวลาการวิจัย หากแต่จะเกิดขึ้นหลังจากปิดโครงการวิจัยไปแล้ว คณะทำงานเครือข่ายชุมชนจึงได้หารือกันเพื่อกำหนดกิจกรรมที่จะทำร่วมกันของคณะทำงานในรอบปี เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่าย ดังนี้

๑. คณะทำงานเครือข่ายจะมีการประชุมอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง

๒. มีการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ ให้รับทราบโดยทั่วกัน

๓. คณะทำงานเครือข่าย จะร่วมกันขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางพิพิธภัณฑ์

๔. คณะทำงานเครือข่าย จะดำเนินการจัดการประชุมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านพิพิธภัณฑ์ร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน

๕. คณะทำงานเครือข่าย จะออกตรวจเยี่ยมเครือข่ายเพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับคนรักพิพิธภัณฑ์

๔) การประสานงานของเครือข่าย

สถานที่ที่ใช้ในการประสานงานของเครือข่าย สามารถติดต่อได้ ๓ แห่ง คือ สามารถติดต่อได้ที่วัดโพชนชัย อำเภอด่านซ้าย, ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย หรือประสานงานได้ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนา

ชุมชนในจังหวัดเลย

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากการสังเกตและสำรวจจากการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย มารวบรวมและวิเคราะห์เป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๑) ผลการวิเคราะห์บทบาทของพิพิธภัณฑท์ต่อการพัฒนาชุมชน บทบาทของพิพิธภัณฑท์ต่อการพัฒนาชุมชนว่าเป็นที่เก็บ รวบรวมและแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิด ประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน และก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจสำหรับผู้เข้าชม และผู้สนใจในพิพิธภัณฑท์ บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์แบ่งออกเป็น ๓ บทบาท ได้แก่

(๑) บทบาทหน้าที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึก และความภาคภูมิใจในการรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นองค์กรที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีบทบาทเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมท้องถิ่น มีบทบาทให้บริการการศึกษาแก่คนในท้องถิ่นและผู้สนใจต่างถิ่น และมีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในท้องถิ่น

(๒) บทบาททางเศรษฐกิจ ได้แก่ การส่งเสริมอาชีพใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับธุรกิจพิพิธภัณฑท์ช่วยส่งเสริมในด้านการท่องเที่ยว ก็จะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ธุรกิจชุมชนไม่ว่าจะเป็นร้านค้า ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึก และยังสามารเพิ่มรายได้ให้กับเยาวชนและคนในท้องถิ่นด้วย

(๓) บทบาทด้านการเมือง พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการกระตุ้นสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พัฒนาการของชุมชน ตลอดจนถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษาถึงรากเหง้า และเห็นคุณค่าท้องถิ่นของตนเอง

๒) ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาพิพิธภัณฑท์ต่อการพัฒนาชุมชน ปัจจุบันพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นประสบปัญหาที่มีความหลากหลายซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทความพร้อม และความร่วมมือทุกภาคส่วนในท้องถิ่นนั้น ๆ แต่สภาพปัญหาที่พบมากมาจากปัญหาดังนี้ ขาดความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑท์กลายเป็นที่เก็บของ การเสื่อมสภาพของโบราณวัตถุ ขาดแคลนบุคลากรในการดูแล การเปิดให้บริการแบบไม่ต่อเนื่อง ขาดการสนับสนุน ขาดการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน และทัศนคติของคนไทยที่ส่วนใหญ่ยังมองพิพิธภัณฑท์เป็นเพียงที่เก็บโบราณวัตถุ รักษาของโบราณ ไม่มีกิจกรรม ขาดแรงจูงใจที่เข้ามากระตุ้นในการเข้าชม

จากสภาพปัญหาข้างต้นทำให้พิพิธภัณฑท์บางแห่งต้องออกมาหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้น สภาพปัญหาของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเกิดจากความไม่พร้อมของผู้ที่ต้องการสร้างพิพิธภัณฑท์ ขาดงบประมาณ ขาดความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑท์ ทัศนคติของคนไทยที่ไม่เห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์ของชาติ และท้องถิ่นของตนเอง และกระแสสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการให้ความสำคัญกับมูลค่ามากกว่าคุณค่า พิพิธภัณฑท์จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ทันยุคสมัยในสภาพการณ์ของโลก

๓) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย ในปัจจุบันเครือข่ายถือว่ามีความสำคัญต่อการบริหารจัดการ เพราะเครือข่ายเป็นการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก ทำให้เกิด

การรวมพลัง จนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด และผลจากการประชุมกลุ่มย่อยของนักวิชาการและตัวแทนผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้สรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑. การพัฒนาด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญของการจัดการบริหารพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ในการส่งเสริมการเรียนรู้แต่ละพิพิธภัณฑท์จะมีกิจกรรมแตกต่างกันไปตามประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อศาสนา

๒. การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์เป็นการสื่อสารกิจกรรมที่พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นได้มีการดำเนินงานเพื่อให้กลุ่มเป้าหมาย และคนในชุมชนท้องถิ่นทราบข่าวสาร นอกจากนั้นยังสื่อสารกับกลุ่มนักท่องเที่ยว นอกจากนั้นต้องเลือกใช้สื่อในการสื่อสาร เช่น สื่อวิทยุชุมชน สื่ออิเล็กทรอนิกส์เว็บไซต์ Facebook สื่อสมัยใหม่ สื่อสิ่งพิมพ์แผ่นพับ หนังสือเกี่ยวกับพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ป้ายโฆษณา ข่าวประชาสัมพันธ์ ให้สามารถสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายได้ตรงกับความต้องการ

๓. การพัฒนาด้านของที่ระลึกและสิ่งอำนวยความสะดวก การจำหน่ายของที่ระลึกเป็นการสร้างรายได้ให้กับพิพิธภัณฑท์ ร้านจำหน่ายของที่ระลึกที่มีกลุ่มเป้าหมายในอำนาจซื้อมาก และน้อยต่างกัน การจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม เป็นการบริการที่พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นให้บริการอำนวยความสะดวกให้กับผู้เข้าชม ที่เข้ามาเรียนรู้หรือทำกิจกรรมภายในพิพิธภัณฑท์ ของที่ระลึกสามารถสร้างมูลค่าและในเรื่องการตลาดได้

๔. การพัฒนาด้านการบริการนำชมพิพิธภัณฑท์ การให้บริการนำชมพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นของชุมชน มีมีคฤเทศก์อาสา มีคฤเทศก์น้อย นำชมในพิพิธภัณฑท์ และชุมชนเส้นทางนำชมบุคลากรในท้องถิ่นเป็นผู้บรรยายให้ความรู้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่อง “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยทั้ง ๑๕ แห่ง มีบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ คือ การสื่อความเข้าใจในเอกลักษณ์และความรู้สึกผูกพันว่าเป็นของสถานที่หรือสังคมนั้น ๆ ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงมากมายทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะก่อให้เกิดความเจ็บปวดในความรู้สึกพิพิธภัณฑท์สถานสามารถเสริมสร้างความรู้สึที่ดีและมีคุณค่าในการเชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบัน บทบาทของพิพิธภัณฑท์ต่อสังคมในมุมกว้าง รวมถึงประโยชน์ที่จะพึงมีต่อชุมชนที่พิพิธภัณฑท์ตั้งอยู่ ซึ่ง

สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ **พระสิริรัตนเมธี ผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ** กล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเป็นสถานที่เก็บและจัดนิทรรศการเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีผีตาโชนเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมานานจนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดเลย ที่รวมอยู่ในงานบุญหลวงที่มีงานบุญผะเหวดและบุญบั้งไฟและถือเป็นการบูชาอารักษ์หลักเมือง และบวงสรวงดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ในอดีต ในปัจจุบัน ประเพณีผีตาโชนกลายเป็น ประเพณีที่สามารถสร้างรายได้ในการท่องเที่ยวให้กับจังหวัดเลย และถือเป็นการสืบทอดกันมาของชาวบ้าน ที่ยังคงอนุรักษ์ไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ชมและเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณีที่มาช้านาน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ **ญาณินทร์ รักวงศ์วาน** ได้ทำการวิจัยเรื่อง พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นในมิติของการ สงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ในพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่เป็นกรณี ศึกษาที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงาน โดยศึกษาเปรียบเทียบ ในช่วงเวลาก่อนมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นและหลังจากมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ในพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาในแต่ละพิพิธภัณฑสถานได้นำไปสู่การสร้างกลไกในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง บทบาทของผู้สนับสนุนภายนอกมีผลต่อความเข้มข้นในการดำเนินกิจกรรมในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาก่อน การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชน ได้กระทำผ่านการขัดเกลาทางสังคม แต่เมื่อมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมจะเป็น กิจกรรมที่กระทำในเชิงรุกเพื่อสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม

๕.๒.๒ อภิปรายผลการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย

การบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย อาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนมีส่วนเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขึ้น ซึ่งมีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ ๑. กระบวนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ๒. การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย ตั้งคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่าย และ ๓. แนวทางการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย การกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่าย การกำหนดพันธกิจ การทำงานของเครือข่าย การกำหนดกิจกรรมของเครือข่าย และการประสานงานของเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ **ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย** กล่าวว่า เครือข่ายมีความจำเป็นต่อการทำงานใน

ปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จะทำให้พิพิธภัณฑน์มีความสนใจเป็นอย่างมาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่ายของพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย เพราะจังหวัดเลยเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว จึงต้องมีการบริหารจัดการเครือข่ายเพื่อที่จะดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุจารีย์ จรัสดวง** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร” ได้ทำการศึกษาการบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครจำนวน ๔ แห่ง คือ เขตวังทองหลาง เขตพญาไท เขตบางขุนเทียน และเขตบางกอกใหญ่ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่าในระยะแรกพิพิธภัณฑน์ทั้ง ๔ แห่ง ดำเนินการตามแผนของสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว ภายหลังให้สำนักงานเขตเป็นผู้ดำเนินการ โดยพบว่าพิพิธภัณฑน์บางแห่งขาดการวางแผนงานและสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ อาสาสมัครนำชม การบริจาคสิ่งของ งานวิจัยระบุว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานได้แก่ การเลือกบุคลากรที่เหมาะสม เช่น นักพัฒนาชุมชนมาเป็นแกนนำและประสานกับเจ้าหน้าที่ส่วนอื่น และการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับรู้ และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑน์ร่วมกัน

๕.๒.๓ อภิปรายผลความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย พบว่าในปัจจุบันเครือข่ายถือว่ามีความสำคัญต่อการบริหารจัดการ เพราะเครือข่ายเป็นการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการรวมพลัง จนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด จึงสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน ดังนี้ ๑. การพัฒนาด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๒. การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ ๓. การพัฒนาด้านของที่ระลึกและสิ่งอำนวยความสะดวก และ ๔. การพัฒนาด้านการบริการนำชมพิพิธภัณฑน์ **สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ จันทะนี คามะดา** รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้กล่าวว่า พิพิธภัณฑน์ชุมชนหรือพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นทั่วไปต่างตื่นตัวและมีการปรับปรุงการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่สูงสุดแก่ชาวบ้านในชุมชน โดยคำนึงถึงการให้บริการแก่ชุมชน และเอื้อประโยชน์ให้ทั่วถึงแก่บุคคลต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางเป้าหมายในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นดังนั้นพิพิธภัณฑน์จะต้องพัฒนาบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑน์ให้ตระหนักถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ **สอดคล้องกับผลการวิจัย หัสณัย ธิยาพันธ์** ได้ทำการวิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบพิพิธภัณฑน์ท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดตั้ง ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการดำเนินงาน และด้านการบริหาร โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๓๕๐ คน ผลวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีเห็นว่า (๑) ควรจัดตั้งพิพิธภัณฑน์เป็นอย่างยิ่ง โดยมีหน่วยงานภายในจังหวัดเป็นแกนนำในการจัดตั้ง มี

คณะกรรมการในฝ่ายต่าง ๆ ให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม (๒) ควรจัดกิจกรรมที่สร้างความสนใจ ส่งเสริมให้เกิดผลในทางที่ติงาม เกิดจินตนาการ ความริเริ่มรรมย์เพลิตเพลิน โดยการใช้แสง สี เสียง และ ลี้อรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถลี้อสารได้สองทาง (๓) ควรมีเนือหาเกี่ยวกับโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ หัตกรรมของท้องถิ่น เป็นต้น มีกิจกรรมที่ให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม การสัมมนา การ ประชุม การแสดง การประกวด เป็นต้น (๔) ด้านการบริหาร จัดตั้งคณะกรรมการในการควบคุมและ บริหาร ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ เช่น ข้าราชการประชาชน และผู้เชี่ยวชาญในจังหวัดหนองคาย มี อิสระในการบริหาร และมีหน่วยงานกลางในการสนับสนุนทางวิชาการ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

คณะผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลต่างๆ จากการทำวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด สำหรับการศึกษาคำจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย สำหรับการนำข้อมูลที่ได้จาก การศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ ผู้วิจัยขอแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ส่วน คือ นำเสนอข้อเสนอแนะ ต่างๆ ในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นใน จังหวัดเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในงานวิจัยนี้ได้ แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ ท้องถิ่นในจังหวัดเลย และความสัมพันธ์ของเครือข่ายกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย ข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ควรจะได้รับการเผยแพร่ และนำข้อมูลมาต่อยอดในการพัฒนาต้นต่างๆ เช่น ด้าน การเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
๒. การนำเอาภูมิปัญญาจากพิพิธภัณฑท์มาสร้างผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ของที่ระลึกต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างความภาคภูมิใจต่อชุมชนท้องถิ่นต่อไป
๓. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณใน การพัฒนาและอนุรักษ์ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และสร้างเป็นชุดความรู้ของชุมชนเพื่อการเรียนรู้ และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ ท้องถิ่นในจังหวัดเลย คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑. ควรนำแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑท์ที่นำเสนอในการวิจัยครั้งนี้ไปทำการศึกษาโดยให้ ผู้มีส่วนร่วมช่วยกันแสวงหารูปแบบในการพัฒนาหรือหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยการผสมผสานระหว่าง

การทำงานวิจัยเข้ากับงานประจำ เช่น การร่วมกันทำแผนกลยุทธ์หรือวิจัยเพื่อพัฒนาร่วมกับ
พิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง เพื่อให้เกิดการนำไปใช้และปรับปรุงพัฒนาพิพิธภัณฑ์อย่างแท้จริง

๒. ควรศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการจัดทำฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และการจัดทำสื่อ
อิเล็กทรอนิกส์ในพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในอนาคต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

๑.๒.๑ หนังสือ

กรมศิลปากร. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเลย.

พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔.

งามพิศ สัตย์สงวน. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สายันต์ ไพรชาญจิตร. การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ
: แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑในประเทศไทย. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.sac.or.th/
databases/museumdatabase/](http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/) [๑ สิงหาคม ๒๕๕๘].

ศรีศักร วัลลิโภดม, พิพิธภัณฑและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน,
กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์, ๒๕๕๑.

_____ . “ประสบการณ์ความเป็นมนุษย์ในงานสนามทางมานุษยวิทยา” คนใน : ประสบการณ์
ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร,
๒๕๔๕.

_____ . “พัฒนาการของพิพิธภัณฑท้องถิ่นในประเทศไทย” พิพิธภัณฑท้องถิ่นในประเทศไทย
ไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๙.

ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง, ปัญหาของพิพิธภัณฑท้องถิ่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [https://www.
academia.edu/๓๗๕๔๘๙๓](https://www.academia.edu/๓๗๕๔๘๙๓) [๒ สิงหาคม ๒๕๕๘].

นิคม มุสิกคามะ, คู่มือการปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร,
กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๖.

จิรา จงกล, พิพิธภัณฑสถานวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพนางจิรา จงกล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๒๕๓๒, กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

มงคล ส้าราญสุข, เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องพิพิธภัณฑท้องถิ่นในประเทศไทย ๒๓-๒๔
พฤศจิกายน ๒๕๓๙ จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

จิรัชค วีระสัย, เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องพิพิธภัณฑท้องถิ่นในประเทศไทย ๒๓-๒๔
พฤศจิกายน ๒๕๓๙ จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

มูลนิธิประไพ วิริยะพันธ์, พิพิธภัณฑท้องถิ่นบ้านหนองขาว : เอกสารรายงานการสัมมนา วันพุธที่
๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ณ บ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี,
กรุงเทพมหานคร : มปส, ๒๕๔๓.

- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอ่อน), **เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “แนวโน้มของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย” **เอกสารการสัมมนาทางวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ๒๓-๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๙**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๓๙.
- พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคณะ. **ศักยภาพประชาคมในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อหญิงและเด็ก**. นครปฐม : เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- สำนักส่งเสริมศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. **เอกสารแนวคิด แนวทางและกรณีตัวอย่างการดำเนินงานศูนย์ประสานงานของเครือข่ายองค์กรชุมชน**, ๒๕๔๗.
- สายันต์ ไพเราะภูจิตร, **กระบวนการโบราณคดีชุมชน : การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหารและพฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพฯ : ผู้จัดการ, ๒๕๔๐.
- เสรี พงศ์พิศ. **เครือข่าย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘.
- สนธยา พลศรี. **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.
- วิทยา ด้านธำรงกุล. **การบริหาร**. กรุงเทพฯ : บริษัท เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖.
- พยอม วงศ์สารศรี. **องค์กรและการจัดการ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๔๒.
- ๑.๒.๓ การวิจัย**
- หัตถ์นัย รียาพันธ์, **การนำเสนอรูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดหนองคาย**, กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๔๐.
- สุรศักดิ์ ้วยคุณา, **แนวทางการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทหารแห่งชาติ**, ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, สำนักหอสมุด, ๒๕๔๙.
- สมคิด จำนงค์ศรี, **การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดหนองนาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนไทย ยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี**, **วิทยานิพนธ์**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.
- พิณวลี อังศุพันธุ์, **การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จังหวัดนครราชสีมา**, **วิทยานิพนธ์สาขาวัฒนธรรมศาสตร์**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.
- สุจารีย์ จรัสดวง, **การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร**, กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

เสริมฤทธิ์ เอี่ยมธนากุล, แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในกรุงเทพมหานคร
กรณีศึกษาเขตสัมพันธวงศ์, วิทยานิพนธ์หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

สุภารัตน์ ชื่นสำราญ, พิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้านชุมชนมอญบางกระบือ เขตบางขุนเทียนกรุงเทพมหานคร
รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคล หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและ
สำรวจสภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ฯ, ๒๕๔๗.

๑.๒.๔ สัมภาษณ์

- สัมภาษณ์ พระครูถาวรรัตนาร, รองเจ้าอาวาสวัดโพนชัย, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระมหาบูรณันท์ สุขมงคล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพนชัย, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูถาวรรัตนาร, รองเจ้าอาวาสวัดโพนชัย, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระสิริรัตนเมธี, เจ้าอาวาสวัดโพนชัย, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร, ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม, ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ ดร.เพชรตะบอง ไพโรศุนย์, ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ไทยดำ, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูประภักร์จันทโชติ, ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ประภักร์จันทโชติ, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางชนิษฐา ทองน่วม, กรรมการพิพิธภัณฑ์ประภักร์จันทโชติ, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐
- สัมภาษณ์ พระครูสันตินาคนิวิฐ, เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคน, เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูวีรญาณโสภณ, เจ้าอาวาสวัดป่าสัมมานุสรณ์, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระอธิการไสว วสวโร, เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาบึง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูประกาศธรรมานันท์, เจ้าอาวาสวัดโนนสว่าง จ.เลย, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายบุญเพ็ง เสนานุช, ผู้ใหญ่บ้านบ้านนาหอ , ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ ครูกิตติพงษ์ ธรรมวรรณ, ผู้จัดการศูนย์ศิลป์สิรินธร, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ ครูดวงนภา พันสอน, ข้าราชการครูผู้ดูแลห้องพิพิธภัณฑ์, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางทิวา ไหมสมบุญ, ข้าราชการครู, โรงเรียนภูหลวงวิทยา, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางทิวา ไหมสมบุญ, ข้าราชการครู, โรงเรียนภูหลวงวิทยา, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายจ่านง นนทโคตร, ประชาชนท้องถิ่น, บ้านนาหอ, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์, สำเนียง ทาก้อม, วัฒนธรรมอำเภอเชียงคาน, บ้านนาข้าว, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ สุภาพ แสงขาว, กำนันตำบลนาข้าว, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ แดนชัย ดีแก้ว, นายองค์การบริหารส่วนตำบลนาข้าว, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Ambrose, T. and Paine, C. **Museum Education Service : Within/ outside The Museum. Museum Basics.** USA & Canada University of New Mexico's Art Education, May 1985.

Douglas A Allan. **“The Museum and Its Functions”.** The Organization of Museums Practice Advice. Unesco, 1967.

ICOM, **Running a Museum : Practical Handbook.** Paris : ICOM,1994.

แบบสัมภาษณ์

(สำหรับผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น)

เรื่อง

การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

Network management of the local museum in Loei province

.....
คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้น เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้และประสบการณ์ จึงได้คัดเลือกท่านในการสัมภาษณ์ ส่วนความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้ในการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยต่อไป

สำหรับคำถามการวิจัยประกอบด้วย ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย”

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสัมภาษณ์นี้เป็นอย่างสูง

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนฺโน

ธีระวัฒน์ แสนคำ

สุกานดา เทนอิสสระ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ :อายุ.....ปี พรรษา.....

การศึกษา :อาชีพ.....ตำแหน่ง.....

รายได้.....บาท/เดือน ประสบการณ์การทำงาน.....

ที่อยู่ วัด.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....รหัส.....

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์ :

สถานที่ และเวลา :

ตอนที่ ๒ : คำถามเกี่ยวกับ “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” ดังต่อไปนี้

๑. ข้อมูลทั่วไป ลักษณะทางกายภาพ ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของท่านเป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

๒. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของท่านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร ?

.....

.....

.....

๓. การบริหารจัดการและการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของท่านเป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

๔. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของท่านมีจุดเด่นอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๕. พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นของท่านก่อให้เกิดการเรียนรู้กับชุมชนอย่างไร ?

.....
.....
.....

๖. ท่านคิดว่าการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ควรเป็นแบบใด ?

.....
.....
.....

๗. ถ้ามีการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ท่านจะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....
.....
.....

๘. ท่านคิดว่าเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นมีความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน ด้านใดบ้าง?

.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....
.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่กรุณาให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

แบบสัมภาษณ์

(สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ)

เรื่อง

การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

Network management of the local museum in Loei province

.....
คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้น เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้และประสบการณ์ จึงได้คัดเลือกท่านในการสัมภาษณ์ ส่วนความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้ในการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยต่อไป

สำหรับคำถามการวิจัยประกอบด้วย ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย”

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสัมภาษณ์นี้เป็นอย่างสูง

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน

ธีระวัฒน์ แส่นคำ

สุกานดา เทนอิสสระ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ :อายุ.....ปี พรรษา.....

การศึกษา :อาชีพ.....ตำแหน่ง.....

รายได้.....บาท/เดือน ประสบการณ์การทำงาน.....

ที่อยู่ วัด.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....รหัส.....

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์ :

สถานที่ และเวลา :

ตอนที่ ๒ : คำถามเกี่ยวกับ “การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย” ดังต่อไปนี้

๑. ท่านคิดว่าพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นมีความสำคัญ อย่างไร ?

.....

.....

.....

๒. พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นของท่านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร ?

.....

.....

.....

๓. การบริหารจัดการและการดำเนินงานของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นของท่านเป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

๔. พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นของท่านมีจุดเด่นอย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๕. พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นของท่านก่อให้เกิดการเรียนรู้กับชุมชนอย่างไร ?

.....
.....
.....

๖. ท่านคิดว่าการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ควรเป็นแบบใด ?

.....
.....
.....

๗. ถ้ามีการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ท่านจะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....
.....
.....

๘. ท่านคิดว่าเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นมีความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน ด้านใดบ้าง?

.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่กรุณาให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

ภาคผนวก : ข
หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย

ที่ ศธ.๖๓๓๓/ว ๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๕๒๑๐๐

๒๕ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน ผศ.ดร.สาคร พรหมโคตร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบประเมินแบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสมศักดิ์ สติสมบุญโน อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ได้รับอนุมัติให้ทำการวิจัยเรื่อง "การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย" ซึ่งได้รับงบประมาณจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อให้งานวิจัยมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัยนี้ด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

ในนามอธิการบดี
ดร.ดร.วิเชียร พรหมโคตร

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สงชัย สิงอุดม)
รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

วิทยาลัยสงฆ์เลย

ผู้ประสานงาน พระมหาสมศักดิ์ ๐๘๖-๒๓๗-๐๑๕๕

ที่ ศธ.๖๑๓๓/๐๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๓๓๙ หมู่ ๕
ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๓๐๐

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์งานวิจัย

เรียน ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๓ ชุด

ด้วย พระมหาสมศักดิ์ สติสมบุญโน อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย ได้รับอนุมัติให้ทำการวิจัยเรื่อง "การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย" ซึ่งได้รับงบประมาณจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จตามเป้าหมายและมีคุณภาพด้านวิชาการถูกต้องตามหลักการวิจัย วิทยาลัยสงฆ์เลย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญ จึงเรียนมาเพื่อขออนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงวุฒิให้ข้อมูลสำคัญในครั้งนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุตม)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

(พระอรรถนภ พัทธอน)

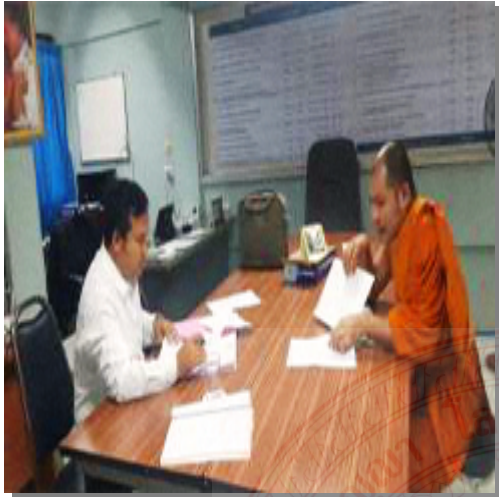
วิทยาลัยสงฆ์เลย

ผู้ประสานงาน พระมหาสมศักดิ์ ๐๘๖-๒๓๗-๐๑๕๕

ภาคผนวก : ค
รูปภาพกิจกรรมภาคสนามในการวิจัย

ภาพกิจกรรมในการดำเนินการวิจัย

ภาคผนวก : ง
การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์

แบบ สท.๐๕

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าค้นคว้าค้นคว้าค้นคว้า

ข้าพเจ้า นางพิศมัย ปาเปือย ตำแหน่ง ศก.กลุ่มบริหารงานทั่วไป

ซึ่งหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สภามหาวิทยาลัย

ที่อยู่ ๕๗๗ ม.๗ ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๒๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๑-๕๗๕๗๖๖ โทรสาร -

ขอรับรองว่าไม่มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

การศึกษาหาแนวทางปฏิบัติกับพื้นที่สงฆ์ในจังหวัดสุพรรณบุรี

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุพรรณบุรี

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระมหากษัตริย์ศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและงานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่มีไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ พ.ค./๖๒ จนถึง พ.ค./๖๒ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. นำมาส่งเสริมความรู้ในการเป็นลูกศิษย์ของสำนักสงฆ์
๒. นำมาส่งเสริมความรู้ในการปฏิบัติธรรม
๓. เกิดความเข้าใจในศาสนา
๔. สนับสนุนงานด้านการศึกษา

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

นางพิศมัย ปาเปือย

(นางพิศมัย ปาเปือย)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปภาพกิจกรรมการนำผลงานวิจัยไปบริการสังคม

ภาคผนวก : จ
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- องค์ความรู้ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
 บทความทางวิชาการ การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ระดับภาคสนาม

รายละเอียดผลงาน:

ผลงานจากการวิจัยเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ดังนี้

๑. องค์ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย
๒. การนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติ ที่มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราช

วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

๓. ได้เครือข่ายการมีส่วนร่วมของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

จำนวนผลงาน : ๓ หน่วยนับ : เรื่อง

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์: การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ประเภท:

- เชิงคุณภาพ

รายละเอียด:

๑. เกิดเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย มีกระบวนการการทำงานของเครือข่าย เช่น
 ๑. การพัฒนาด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้
 ๒. การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์
 ๓. การพัฒนาด้านของที่ระลึกและสิ่งอำนวยความสะดวก
 - และ ๔. การพัฒนาด้านการบริการนำชมพิพิธภัณฑ์

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ผลกระทบต่อสังคม ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

รายละเอียด:

๑. ผลจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน โดยชุมชนมีองค์ความรู้ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และเกิดความเข้าใจในการอนุรักษ์มรดกของชุมชน
๒. ผลจากการนำเอาองค์ความรู้ไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น ของที่ระลึกต่างๆ เพื่อเป็นรายได้ของชุมชน และเป็นการสร้างงานให้กับชุมชนโดยชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

ภาคผนวก : ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	ว.๑๓๒/๒๕๖๐
ชื่อโครงการ	การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย
หัวหน้าโครงการ	พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย โทรศัพท์ ๐๔๒-๘๐๑๒๐๓ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๖-๒๓๗๐๑๕๕ E-mail: somsak_maha2011@hotmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ	
<p>พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสไว้ในคราวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถานเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ เกี่ยวกับความจำเป็นที่ประเทศชาติและชุมชนจะต้องมี “พิพิธภัณฑ์” ในฐานะที่เป็นสถานที่เก็บรักษาและจัดแสดงทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา แสดงความเป็นมาของชาติส่วนรวม เพราะถ้าไม่มีที่เก็บที่เป็นกิจลักษณะเฉพาะที่เฉพาะแหล่งก็เห็นว่ามี การซื้อขายวัตถุโบราณส่งออกไปต่างประเทศเสียหมด อีกหน่อยเราก็ต้องไปชมหรือไปศึกษาของเราที่ต่างประเทศ มีข้อความที่ทรงเป็นห่วงและย้ำถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ว่า</p> <p style="text-align: center;">.... ก็คงเป็นเรื่องที่น่าเศร้าและน่าอับอายมาก เราจึงควรชวนช่วยและช่วยกันหาทางรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของเรา และจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สถานเก็บรักษาไว้จะเป็นการดีที่สุด...</p> <p>ความในพระกระแสพระราชดำรัสที่อันเชิญมาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในพระราชหฤทัยว่าพิพิธภัณฑ์เป็นสิ่งที่จำเป็นไม่แต่เฉพาะในระดับประเทศเท่านั้น หากแต่พิจารณาให้ถ่องแท้ก็จะเห็นว่าพิพิธภัณฑ์เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับสังคมในทุกระดับ เพราะในแต่ละสังคมแต่ละกลุ่มคนต่างก็มีโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุซึ่งเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมทั้งที่มีสภาพเป็น มรดก และเป็น วัตถุทางวัฒนธรรมร่วมสมัยยังใช้ประโยชน์ อยู่มากมาย พระองค์ท่านทรงชี้ว่าวัตถุทั้งหลายเหล่านั้นมีประโยชน์ในทางการศึกษาและเป็นวัตถุพยานแสดงความเป็นมาของสังคมระดับนั้นๆ ผู้คนและสมาชิกของสังคมหรือชุมชนนั้นๆ ก็ควรจะต้องชวนช่วยกันรวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุเอามาเก็บรักษาและจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ที่ช่วยกันสร้างขึ้น มา ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมและชุมชนนั้นๆ ในระยะยาว</p> <p>ประเทศไทยเป็นบ้านของพิพิธภัณฑ์ที่หลากหลายจำนวนกว่า ๑,๐๐๐ แห่ง ทั้งของชุมชน วัด เอกชน ราชการ ฯลฯ เพื่อให้สังคมได้รู้จักและเรียนรู้เรื่องราวของพิพิธภัณฑ์มากยิ่งขึ้น ฐานข้อมูล</p>	

พิพิธภัณฑ์พยายามรวบรวมและนำเสนอข้อมูลพิพิธภัณฑ์จากทั่วประเทศ การจัดพิพิธภัณฑ์ไม่ใช่ของใหม่ในประเทศไทย เพราะปัจจุบันมีพิพิธภัณฑ์มากมายหลายแห่งทุกภูมิภาค ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น แต่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งใหม่ ไม่เหมือนพิพิธภัณฑ์เหล่านั้น หลายคนอาจจะคัดค้านว่าพิพิธภัณฑ์ตามท้องถิ่นก็มีอยู่มากมายอยู่แล้ว จะไม่เรียกว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้อย่างไร บรรดาพิพิธภัณฑ์เหล่านั้นแสดงหรือให้อะไรที่ทำให้เห็นว่าเป็นความรู้เฉพาะถิ่นนั้นบ้าง เพราะประเพณีการจัดพิพิธภัณฑ์ทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด และท้องถิ่นที่เป็นอยู่ขณะนี้คือการนำเอาบรรดาโบราณวัตถุจัดแสดง ถ้าในระดับชาติ โบราณวัตถุส่วนใหญ่ก็เป็นศิลปวัตถุที่มีคุณค่าราคาแพง มีความเก่าแก่ เพราะมุ่งที่จะแสดงความเก่าแก่และความรุ่งเรืองของชาติเป็นสำคัญ การจัดพิพิธภัณฑ์แบบนี้มุ่งในรูปแบบของการจัดแสดง มีดีก็อาคารที่หรูหราราคาแพง แต่ของที่นำมาแสดงนั้นซ้ำซ้อนกันมากมายจนน่าเบื่อเพราะดูแล้วก็สวยงามเก่าแก่ซ้ำๆกัน ทราฐูไปถึงความหมาย ความสำคัญของวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของโบราณวัตถุเหล่านั้นไม่

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง พิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งขึ้นในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ โดยอาจเป็นการจัดตั้งและบริหารจัดการโดยองค์กรของรัฐในท้องถิ่น หรือ โดยชุมชน หรือเป็นความร่วมมือระหว่างองค์กรรัฐกับชุมชน หรือ โดยบุคคล เช่น เจ้าอาวาสวัด นักสะสมในท้องถิ่น เป็นต้น ลักษณะงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์สถานทั่ว ๆ ไป คือ ๑. เก็บรักษาวัตถุทางวัฒนธรรม หรือ ตัวอย่างธรรมชาติ ๒. บันทึกหลักฐานวัตถุต่าง ๆ ที่เก็บรักษาไว้ ๓. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวัตถุในพิพิธภัณฑ์ ๔. จัดแสดงวัตถุ และ นิทรรศการเพื่อถ่ายทอดความรู้ ๕. จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ โดยทั่วไปพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีบทบาทเก็บรวบรวมวัตถุทางวัฒนธรรมที่ผลิตในท้องถิ่นในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่กำลังจะสูญหายไป และ จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น เช่น พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ช่วงประวัติศาสตร์ที่รุ่งเรืองของท้องถิ่น เรื่องราวของบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ผลผลิตที่โดดเด่นของชุมชน ฯลฯ ในท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ มักนำเสนอลักษณะ ประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน หรือ มีกิจกรรมสาธิตการใช้งานเครื่องมือเครื่องใช้ที่ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว การสาธิตงานหัตถกรรม การจำลองงานประเพณี เป็นต้น หน้าที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ การรักษามรดกของท้องถิ่น และเป็นแหล่งการเรียนรู้และศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการ นักเรียน นักศึกษาจากสถานศึกษา และ ประชาชนทั่วไป ทั้งในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่น รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของชุมชนอีกด้วย

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นต่อการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ก่อนที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยจะได้นำผลการวิจัย ไปใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์พิพิธภัณฑ์ที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการสร้างองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย
๒. เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย
๓. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลยจำนวน ๑๕ แห่ง ได้มีบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ คือ การสื่อความเข้าใจในเอกลักษณ์และความรู้สึกผูกพันว่าเป็นของสถานที่หรือสังคมนั้น ๆ ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงมากมายทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะก่อให้เกิดความเจ็บปวดในความรู้สึก พิพิธภัณฑ์สถานสามารถเสริมสร้างความรู้สึที่ดีและมีคุณค่าในการเชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบัน บทบาทของพิพิธภัณฑ์ต่อสังคมในมุมกว้าง รวมถึงประโยชน์ที่จะพึงมีต่อชุมชนที่พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ที่สำคัญมี ๓ ประการ คือ ๑. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม บทบาททางเศรษฐกิจ และบทบาททางการเมือง

การบริหารจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย อาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น ซึ่งมีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ ๑. กระบวนการสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ๒. การจัดการเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย ตั้งคณะทำงานเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่าย และ ๓. แนวทางการทำงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ประกอบด้วย การกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่าย การกำหนดพันธกิจ การทำงานของเครือข่าย การกำหนดกิจกรรมของเครือข่าย และการประสานงานของเครือข่าย

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย พบว่า ในปัจจุบันเครือข่ายถือว่ามีความสำคัญต่อการบริหารจัดการ เพราะเครือข่ายเป็นการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบ ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการรวมพลัง จนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด จึงสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน ดังนี้ ๑. การพัฒนาด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๒. การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ ๓. การพัฒนาด้านของที่ระลึกและสิ่งอำนวยความสะดวก และ ๔. การพัฒนาด้านการบริการนำชมพิพิธภัณฑ์

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำชุดความรู้เกี่ยวกับการศึกษา พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ไปบูรณาการกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยในการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมต่อไป

๒. วัด ชุมชน ส่วนงานราชการ ที่จัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ ปรับปรุงป้ายแนะนำสถานที่ภายในพิพิธภัณฑ์ที่เหมาะสม โดยความร่วมมือของภาครัฐและภาคเอกชน และมีการปรับปรุงสถานที่ทางกายภาพและมีการกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันผลกระทบทาง สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่จะเกิดกับพิพิธภัณฑ์ได้

๓. สถานศึกษาที่อยู่ในเขตจังหวัดเลย สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ไปใช้ในการเสริมหลักสูตรการเรียนรู้อันของเยาวชนในสถานศึกษาได้

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เลย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเลย สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย หน่วยงาน ราชการอื่นๆ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นการแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่ประชาสัมพันธ์องค์ความรู้ตามพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นในจังหวัดเลยในระยะยาวได้

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมนำเสนอพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเลย ณ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

การนำเสนอผลงานการวิจัย ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาล งกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย (หัวหน้าโครงการ)

ชื่อ-นามสกุล พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน (ลินนา)
วัน เดือน ปีเกิด ๓ เมษายน ๒๕๓๐
ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
๑๑๙ ม. ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๕๕ พธ.บ. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๕๗ พธ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลงานที่ผ่านมา

พ.ศ.๒๕๕๗ บทความเรื่อง การปฏิรูประบบราชการตามหลักราชสังคหวัตถุ ๔
พ.ศ.๒๕๕๘ บทความเรื่อง การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานพุทธธรรม
พ.ศ.๒๕๖๐ บทความเรื่อง การพัฒนาชุมชนบนมิติภูมิปัญญาท้องถิ่น
พ.ศ.๒๕๖๐ บทความเรื่อง การเสริมสร้างสมรรถนะเพื่อการมีส่วนร่วมของ
ท้องถิ่น
พ.ศ.๒๕๖๐ งานวิจัยเรื่อง การติดตามพุทธศาสตร์บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา
จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น ๖๑

ประวัติย่อผู้ร่วมวิจัย

๑. ประวัติย่อผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ นายธีระวัฒน์ แสนคำ
วัน เดือน ปีเกิด ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๓๐
ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ที่ ๕ บ้านท่าบุง ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๕๒ ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร
พ.ศ.๒๕๕๓ บธ.บ. (การท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยนเรศวร
พ.ศ.๒๕๕๕ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

พ.ศ.๒๕๕๕ งานวิจัยเรื่อง พระแทนศิลาอาสน์ ปุชนิยสถานศักดิ์สิทธิ์แห่งหัวเมืองฝ่ายเหนือ
พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการและสถาปัตยกรรมองค์พระบรมธาตุนครชุม วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
พ.ศ.๒๕๕๗ งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
พ.ศ.๒๕๕๘ งานวิจัยเรื่อง พระบรมธาตุทุ่งยั้ง: การศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการและสถาปัตยกรรมองค์พระบรมธาตุทุ่งยั้ง วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

๒. ประวัติย่อผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ นางสาวสุกัญญา เทนอิสสระ
วัน เดือน ปีเกิด ๕ ธันวาคม ๒๕๑๗
ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกศรี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๓๐๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๕๐ ศศ.บ. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
พ.ศ.๒๕๕๗ พธ.ม. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย